

HETKI LYÖ

Helsingin Sanomien, Ilta-Sanomien ja Keski-suomalaisen
kuolemautisoinnin tarkastelu määrällisen sisällönanalyysin ja
diskurssianalyysin keinoin

Anna Kivinen

Journalistiikan pro gradu -tutkielma

Syksy 2010

Viestintätieteiden laitos

Jyväskylän yliopisto

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty	Laitos – Department
Tekijä – Author	
Työn nimi – Title	
Oppiaine – Subject	Työn laji – Level
Aika – Month and year	Sivumäärä – Number of pages
Tiivistelmä – Abstract	
Asiasanat – Keywords	
Säilytyspaikka – Depository	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

1 HENKILÖKOHTAISEN MAAILMAN LOPPU	1
2 MODERNIN JA POSTMODERNIN RAJOILLA–KUOLEMASUHDE MURROKSESSA	6
2.1 Suomalainen kuolemankulttuuri	6
2.2 Moderni yhteiskunta uskoo järjen ja edistyksen voimaan	9
2.3 Postmoderni – jotain vanhaa, jotain uutta	12
2.4 Postmodernit silmälasit – postmoderni journalismin kannalta	17
3 KUOLEMASTA JOURNALISMIKSI	20
3.1 Viestintä rakentaa todellisuutta	20
3.2 Journalismi murroksessa	21
3.2.1 Tabloidien synty ja journalistinen linja	22
3.2.2 Poliittinen individualismi ja yhteiskunnallinen journalismi	24
3.2.3 Eettinen individualismi ja markkinaehtoinen journalismi	25
3.2.4 Markkinaehtoisuuden tulo päivälehtiin	27
3.3 Kuolema uutisena	30
3.3.1 Miksi kuolema näkyy mediassa	30
3.3.2 Speaktaakkeli kuolemauutisoinnissa	32
3.3.3 Kollektiivinen suru	33
3.3.4 Luvun anti kuolemauutisoinnin kannalta	35
4 AINEISTO	38
4.1 Lähdeaineiston esittely	38
4.2 Aineisto ja sen rajauksen ja valinnan perustelut	45
5 METODIT	50
5.1 Valitsemieni menetelmien taustasta	50
5.2 Määrällisen sisällönanalyysin perusteet	51
5.3 Käyttämäni luokittelut	52
5.4 Diskurssianalyysi	60
5.4.1 Kriittinen diskurssianalyysi työvälineenä	62
5.4.2 Diskurssianalyysin käyttö tässä tutkimuksessa	64
6 MÄÄRÄLLINEN ANALYYSI	67
6.1 Kuolemaa koskevien juttujen kokonaisuus	67

6.2 Aineiston jaottelu	67
6.2.1 Juttujen jakautuminen osastoittain	68
6.2.3 Juttujen jakautuminen aiheittain	73
6.2.4 Kuvituksen jakautuminen kuvien teemojen mukaan	75
6.3 Kootusti määrällisestä analyysistä	77
7 KUOLEMAN MONINAISET KASVOT	79
7.1 Kaksi tapausta, kaksi tarinaa	79
7.2 Kirkan kuolema – sankaritarina ja suruperformanssi	80
7.2.1 Kirka-jutuista yleensä	80
7.2.2 Surun tuottamisen diskurssi	81
7.2.3 Sankaridiskurssi	85
7.2.4 Uskonnollinen diskurssi	91
7.2.5 Ruumiillisen kuoleman diskurssi	95
7.2.6 Kuoleman yllätyksellisyyden diskurssi	97
7.2.7 Omakohtaisuuden diskurssi	100
7.2.8 Diskurssien välisestä hierarkiasta	101
7.2.9 Speaktaakkeli vai ei	102
7.3 Viimeiset sanani – moraalista huolta ja terapeutista merkitystä	106
7.3.1 Moraalisen huolen diskurssi	106
7.3.2 Vaikenemisen diskurssi	111
7.3.3 Terapeutin merkityksen diskurssi	113
7.3.4 Kuoleman tasa-arvoisuuden diskurssi	115
7.3.5 Diskurssien välisestä hierarkiasta	117
7.4 Kootusti kuolemautisoinnista	117
8 TULKINNAT JA JOHTOPÄÄTÖKSET	120
8.1 Postmoderni kuolemautisointi – totta vai harhaa	120
8.2 Surun kuvaus kuolemautisissa – poliittinen teko	124
8.3 Tutkimusprosessin kulusta	128
8.4 Jatkotutkimuksen aiheita	129
LÄHTEET	131

1 HENKILÖKOHTAISEN MAAILMAN LOPPU

Ihminen kulkee syntymästään saakka kohti kuolemaa, joka hetki aavistuksen lähemmäs sitä, hiipien ja vaivihkaa. Kuolema on jokaisen yksittäisen ihmisen henkilökohtaisen maailman loppu. Jotta järjellinen elämä ilman valtaisa ahdistusta ylipäänsä olisi mahdollista, pyritään kuolema yleensä sulkemaan ulos arkielämästä ja tajunnasta, ulos ajatuksista, ulos näkyvistä. Poissulkemisen logiikkaa käytetään, koska kuolema on jotain liian pelottavaa, jotta siihen uskaltaisi tutustua, ja jotain liian kaukaista, jotta se olisi itselle relevanttia.

Harva 26-vuotias ehkä ajattelee kuolemaa aktiivisesti tai uhraa sille kovinkaan paljoa aikaa. Itse havahduin pohtimaan elämän epävarmuutta ja häilyväisyyttä, kun reilut kolme vuotta sitten menetin erään parhaimmista ystäväistäni. Salla kuoli syöpään minun ikäisenäni, tuolloin 23-vuotiaana, pitkällisen taistelun jälkeen. Kuoleman jälkeen seurasi ensin valtava shokki, sitten viha, lopulta jäljelle jäivät tyhjiys ja suru. Tästä tapahtumasta, luopumisesta ja kuoleman tulosta lähelle, keskelle omaa arkista elämää, jäi jotain itämään. Aloin ajatella, miksi kuolema hätkäyttää niin paljon. Miksi elämän luonnollisen jatkumon toinen ääripää tuntuu vieraalta? Toimittajaopiskelijana ja nuorena journalistina aloin myös miettiä, miten media vaikuttaa niihin käsityksiin ja tulkintamalleihin, joita minulla, ja kaikilla ihmisillä, kuolemasta on. Millaisia eväitä media antaa kuoleman kohtaamiseen? Onko katoavaisuuden, heikkouden, vanhenemisen ja kuoleman kuvaus epämuodikasta nykyisessä nuoruutta ja individualismia korostavassa yhteiskunnassa, jossa ratkaisevat tehokkuus ja tuottavuus ennemmin kuin inhimillisyyden tai sen rajojen tutkiminen?

Kuoleman kieltämisestä on keskusteltu jo monen vuosikymmenen ajan. Philippe Ariesin teokset *Western attitudes towards death* (1974) ja *The hour of our death* (1983) ovat olleet osaltaan aloittamassa debattia modernin yhteiskunnan kuoleman kieltämisestä. Aries (1983, 560) väitti jo vajaat 30 vuotta sitten, että kuolema ei enää olisikaan entisenkaltainen sosiaalinen tapahtuma, vaan yhteiskunta olisi ajanut kuoleman ikään kuin maanpakoon. Norbert Elias toisti samankaltaisia ajatuksia kirjassaan *The loneliness of Dying* (1985.) Elias (1985, 28) mukaan kuolema on tilanne vailla sosiaalisia muotoja, ”tyhjä kohta sosiaalisella kartalla”. Elias väittää, että koskaan aiemmin ihmiset eivät ole kuolleet yhtä äänettömästi ja hygieenisesti kuin kehittyneissä yhteiskunnissa,

mutta myös sellaisissa sosiaalisissa olosuhteissa jotka vaalivat yksinäisyyttä enemmän kuin koskaan ennen (Elias 1985, 85).

Ajatus kuoleman kieltämisestä yhteiskunnassa on kuitenkin kohdannut myös paljon kritiikkiä. Esimerkiksi Anssi Peräkylä kysyy, onko ajatus kuoleman kieltämisestä jo itsessään ilmausta kuolemaan liittyvien merkitysten moninaisuudesta. Kuoleman merkityksiä erittelevän keskustelun paradoksi on Peräkylän mukaan siinä, että kirjoitus kirjoituksen jälkeen pyrkii osoittamaan meille, miten nyky-yhteiskunnassa kuolema kielletään. Peräkylä problematisoi kuoleman kieltämisen sinänsä, ja toteaa, että ehkä yhteiskuntaa ei luonnehdikaa kuoleman kieltäminen, vaan sen sijaan *puhe* kuoleman kieltämisestä. (Peräkylä 1990, 135.)

Tässä työssä ollaan jälleen tutkimassa sitä, miten kuolemasta yhteiskunnassa puhutaan, vai puhutaanko. Tutkin siis tässä työssä, miten kuolemasta kirjoitetaan suomalaisissa sanomalehdissä nyt, 2000-luvulla. Tutkimukseni perustuu ajatukselle kielestä sosiaalisen todellisuuden rakentajana sekä ajatukselle sosiaalisten ilmiöiden diskursiivisesta luonteesta. Tutkin sitä, millaista on suomalaisen sanomalehdistön kuolemapuhe, eli millaisilla diskursseilla kuolemasta puhutaan. Tutkimuskysymykseni on: *Miten suomalaisissa sanomalehdissä puhutaan kuolemasta?*

Alakysymyksiä ovat 1) miten postmodernin piirteet näkyvät uutisoinnissa, ja 2) miten iltapäivälehdien ja päivälehtien uutisointi eroavat toisistaan. Kysymykseni asetan siksi, että kuoleman kuvaus sanomalehdissä vaikuttaa niihin käsityksiin ja tulkintoihin, joita jokaisella meistä on kuolemasta. Sosiaalisen konstruktivismin mukaan todellisuus on sosiaalinen konstruktio, jonka intentionaalisten tajuntojen yhteispeli tuottaa (Heiskala 1995, 167). Media on osaltaan rakentamassa sosiaalista todellisuutta ja ikään kuin ehdottamassa, millaisin silmälasein kuolemaa on sopivaa lähestyä. Jokainen juttu on osa todellisuuden rakentamista, ja tällöin merkitystä on sillä, kuka pääsee puhumaan, kuka jätetään ulos, milloin kuolema on uutinen, ja miten ristiriitainen median kuolemasuhde itse asiassa on.

Alakysymyksen 1 eli kysymyksen postmodernin piirteiden näkymisestä asetan siksi, että työni teoreettisena kehyksenä toimii ajatus yhteiskunnan muutoksesta kohti postmodernia tilaa. Tämä muutos ei ole esimerkiksi Ruuskasen (2010) mukaan mikään suoraviivaisen kronologinen, mutta vaikuttaa taustalla siihen journalistiseen eetokseen, jossa väitetään yksilön dominoivan yli universaalien ideologioiden ja monimuotoisuuden dominoivan yli homogeenisuuden. Yksityisen ja

julkisen rajojen vetäminen uudelleen onkin postmodernissa tilassa yksi keskeinen piirre. Modernina piirteenä pidetään julkisuutta demokratian ylläpitämisen välineenä, ”yhteisenä keskustelualueena” sekä julkisen ja yksityisen rajojen tarkkaa vetämistä. Postmodernissa tilanteessa taas julkisuus kokee muutoksen. Se valistuksen ajan fantasia, jossa yksilö nähdään osaksi laajempaa kollektiivista projektia, nähdään holhoavaksi, jopa alistavaksi. Tässä tilanteessa yhteistä symbolisaatiota on yhä vaikeampi tuottaa, joten yksilön yksityinen elämänalue korostuu. (Ruuskanen 2010, 95, 98.)

Lehdissä tämä yksityisen elämänalueen korostaminen voi näkyä esimerkiksi siten, että keskeiseksi nousevat yksityiset ja intiimit asiat, kuten tunteet ja seksi, ja keskittyminen niihin. Onkin mielenkiintoista tutkia, näkyykö tällainen tendenssi tämän työn aineistossa, joka koostuu osin päivälehtien ja osin iltapäivälehden jutuista.

Muita postmoderneja piirteitä aineistossa voivat olla esimerkiksi mielikuvayhteisöihin vetoaminen tunteiden (etenkin surun)esittämisen kautta, itsereflektio sekä ruumiin kultivointi. Kerron näistä postmoderneista piirteistä tarkemmin luvussa kaksi, eli työni ensimmäisessä teorialuvussa.

Alakysymyksen kaksi, kysymyksen iltapäivälehden ja päivälehtien uutisoinnin eroista esitän siksi, että on mielenkiintoista tutkia sitä, näkyykö päivälehtien uutisoinnissa piirteitä siirtymästä iltapäivälehtien linjoille. Ruuskanen (2010) on todennut, että (isoihin kuolemautisiin liittyvien) speaktaakkeliien yhteydessä päivälehdet valuvat hetkellisesti iltapäivälehtien linjoille ja journalismin raja-aidat vakavan ja populaarin välillä hetkeksi murtuvat. Toisaalta myös Hujanen (2006) on havainnut maakuntalehtien päälliköiden ja toimittajien puheessa markkinaehtoisuuden eetosta, puhetta journalismista bisneksenä ja lukijoiden palveluna. Tällöin voisi korostua kiinnostavuus uutiskriteerinä ja kuolema yksityisyyden piiriin yleensä luettavana asiana.

Tämä työ on poikkitieteellinen siinä mielessä, että pyrin rakentamaan paitsi kuvaa journalismin kaupallistumisesta ja yksityisen ja julkisen välisestä jatkuvasta rajanvedosta ja tämän kehityksen näkymisestä kuolemautisoinnissa, myös peilaamaan näitä uutisoinnin piirteitä sosiologian ja yhteiskuntapolitiikan teoriaan postmodernista yhteiskunnasta ja sen tavoista kohdata kuolema. Tiivistettynä tutkin siis sitä, miten kontekstin muutos näkyy median sisällöissä, vai näkyykö.

Oma ennakko-oletukseni tutkimuksen aihepiiristä on se, että suomalaisista päivittäislehdistä puuttuvat tavat puhua kuolemasta arjen tasolla. Arkinen kuolemautisointi voisi olla uutisointia

tavallisten ihmisten kohtaamista tavallisista peloista, ongelmista ja kuolemiseen liittyvistä käytännön asioista. Myös itse kuolema, sen vaiheet ja kuolemanprosessi kaipaivat nähdäkseen syvällisempää valottamista. Oletan, että kuolema ei ole läsnä uutisissa muuten kuin erityisyytenä, eli juuri julkisten henkilöiden (esimerkiksi Kirkan ja Juicen kuolemat) tai onnettomuuksien ja katastrofien kautta. Mielestäni on tärkeää luoda kokonaiskuvaa ”suomalaisesta kuolemasta” mediassa. Aihe on kiintoina myös sikäli, että Suomessa väestö ikääntyy, ja kuolema koskettaa siis lähitulevaisuudessa yhä useampia läheltä. Lisäksi aihe on mielenkiintoinen tutkimuskohde sikäli, että ilta- ja aamulehdissä kuolemaan liittyvää aineistoa on lähes päivittäin. Aihe on siis julkisuudessa, mutta kysymys kuuluukin, millä tavalla ja kenen kuolema. Sosiaalisen todellisuuden rakentaminen ja tiettyjen kuoleman kuvausten nouseminen voimakkaasti julkisuuteen on myös vallankäyttöä: se kertoo siitä, mikä on tärkeä ja arvokas kuolema, mikä taas vaiettu, vähemmän tärkeä.

Tutkimukseni aineisto koostuu Helsingin Sanomien, Keskisuomalaisen ja Ilta-Sanomien kuolemaa käsittelevistä lehtijutuista kahden otosviikon ajalta. Otosviikot ovat 5/2007 eli 29.1.–5.2.2007 ja 3/2008 eli 14–20.1.2008. Ensimmäisellä otosviikolla sattui tunnetun suomalaisen laulajatähden, Kirill Babitzinin kuolema. Toisella otosviikolla puolestaan puhuttiin Ylen aikeista tuoda kuolevat ihmiset julkisuuteen Viimeiset sanani -ohjelman kautta.

Haen vastauksia tutkimuskysymyksiini kriittisen diskurssianalyysin keinoin. Diskurssianalyysin lisäksi käytän määrällistä sisällönerittelyä, jonka esittelen tarkemmin aineiston tarkastelun yhteydessä. Määrällisellä sisällönerittelyllä pyrin luomaan kokonaiskuvaa siitä, 1) miten paljon kuolema-aiheisia uutisia on lehdissä, 2) mille osastoille ne sijoittuvat, 3) mihin juttutyyppeihin ne lukeutuvat ja 4) mihin aiheisiin ne liittyvät sekä 5) miten kuolemaa on kuvitettu. Diskurssianalyysin teen erikseen molemmista tapauksista: Kirkan kuolemaan liittyvistä uutisista ja Viimeiset sanani -ohjelmaan liittyvistä uutisista.

Analyysityössäni pyrin melko aineistolähtöiseen tarkasteluun, jossa teksti puhuu ja etenen sen ehdoilla. Vaikka hyödynnän työssäni sosiologian ja yhteiskuntapolitiikan teoreettista taustaa postmodernin piirteistä, en halua kahliutua liikaa näihin piirteisiin, vaan pyrin mahdollisimman avoimeen vuoropuheluun tekstien kanssa.

Työni rakenne on seuraava. Ensimmäisessä teorialuvussa, siis luvussa kaksi, paneudun tarkemmin yhteiskunnan muutokseen modernista postmoderniin, sekä postmodernin käsitteen esittelyyn.

Lisäksi esittelen postmoderniin liitetyt piirteet ja valikoin tässä työssä erityisesti huomioimani piirteet.

Luvussa kolme käsittelen kuolemaa nimenomaan journalismin kannalta. Pohjustan sanomalehtien kuolemauutisointia esittelemällä sen kontekstin, jossa journalismia tehdään. Pohdin päivälehtien ja iltapäivälehtien journalististen linjausten eroja. Luvun loppupuolella pohdin, miksi kuolema on uutinen sekä kerron speaktaakkelin ja surun tuottamisen roolista kuolemauutisoinnissa.

Neljäs luku on aineiston esittelyluku. Esittelen lyhyesti tutkimuslehdet sekä aineiston rajaamisen ja valinnan perusteet.

Viidennessä luvussa kerron työni metodeista. Esittelen myös diskurssianalyysin perustan ja lähtökohdat. En pyri kattavaan diskurssianalyysin eri suuntausten analyysiin tai erittelyyn, vaan esittelen teoriaa sen verran, kun tämän työn kannalta on olennaista. Kerron myös, miten olen tehnyt määrällistä sisällönerittelyä ja miten teen diskurssianalyysia tässä työssä.

Ensimmäisessä analyysiluvussa, luvussa 6, tarkastelen määrällisen sisällönerittelyn kautta sitä, paljonko kuolemauutisia lehdissä on, mille osastoille ne sijoittuvat, mihin juttutyyppeihin ja mistä aihepiireistä sekä kerron kuvien aiheista. Näin luon raamit tarkemmalle, diskursiiviselle analyysille.

Määrällisen sisällönerittelyn antamien johtolankojen jälkeen paneudun luvussa 7 diskurssianalyysiin eli siihen, millaisia puhetapoja aineistosta löytyi. Luku 7 jakautuu kahteen osaan erillisten tapausten mukaisesti. Olen tehnyt molemmista tapauksista oman erillisen analyysinsa, mutta luvun lopussa pohdin myös tapausten yhtäläisyyksiä ja eroja. Luvun lopussa vedän yhteen työni tärkeimmät tulokset sekä vertaan lyhyesti päivälehtien ja iltapäivälehtien kuolemauutisointia.

Luvussa 8 pyrin tulkitsemaan, miten postmodernia kuolemauutisointi lopulta oli. Tulkitsen työni tuloksia ja pohdin, mitä olisin voinut kenties tehdä toisin. Tulkitsen myös sitä, millaiselle journalismille olisi kuolemaan liittyvien juttujen osalta tarvetta, ja mitä uusia tutkimusideoita työni synnytti.

2 MODERNIN JA POSTMODERNIN RAJOILLA– KUOLEMASUHDE MURROKSESSA

Tässä luvussa kerron ensin muinaissuomalaisesta kuolemankulttuurista. Lisäksi kerron kristinuskon myötä vakiintuneista suhtautumistavoista kuolemaan lyhyesti. Tämä siksi, että hahmottuisivat ne suomalaisen kansanuskon mukaiset perinteet, joiden mukaan Suomessa on kuolemaan aiemmin suhtauduttu.

Sen jälkeen kerron modernista yhteiskunnasta ja sen piirteistä sekä siihen kohdistetusta kritiikistä. Luvun jälkimmäisellä puoliskolla siirryn käsittelemään yhteiskunnan muutosta kohti postmodernia sekä erittelen muutamia postmodernin piirteitä. Lopuksi käsittelen sitä, mitä postmoderni voisi tarkoittaa journalismin, siis konkreettisen kuolemauutisoinnin kannalta. Luvun tarkoituksena on rakentaa postmodernin piirteiden kautta teoreettinen peili, silmälasit, joita vastaan työn myöhemmässä vaiheessa tulen tarkastelemaan pro gradu -työni sanomalehtien artikkeleista koostuvaa aineistoa ja tulkitsemaan sitä.

2.1 Suomalainen kuolemankulttuuri

Voidaan puhua sekä fyysisestä että sosiaalisesta elämänkaaresta. Fyysinen elämä alkaa, kun sikiö osoittaa ensimmäiset elämän merkit ja päättyy kuolevan viimeiseen henkäykseen. Sosiaalinen elämä on yleensä fyysistä lyhyempi, alkupisteenä nimenanto ja päätöskohtana esimerkiksi taloudellisen tai yhteiskunnallisen toiminnan päättyminen. Kulttuureissa vallitsee erilaisia käsityksiä siitä, mitä on luonnollinen tai poikkeava tapa kuolla. Usein on tehty ero toivottavan ”hyvän” kuoleman ja odottamattoman, pelättävän ”pahan” kuoleman välillä. (Pentikäinen 1990, 88.) Paha kuolema voi olla esimerkiksi väkivaltainen kuolema; surmat, itsemurhat esimerkkeinä.

Suomessa on keskiajalta lähtien vallinnut läntinen ja itäinen kuolemankulttuuri. Molemmat ovat aatehistoriallisesti yhteydessä lähetyskirkkoonsa ja sen historiaan, mutta samalta myös ilmentävät erilaista sopeutumista suomalaiseen kulttuuriympäristöön. Läntinen käytäntö on ollut

puhtaimmillaan katolisen (uskonpuhdistuksen jälkeen luterilaisen) Suomen rintamailla Varsinais-Suomessa, Satakunnassa, Hämeessä, Uudellamaalla, Pohjanmaan rannikoilla ja jokilaaksoissa, itäinen taas ortodoksisessa Karjalassa. Luterilainen Itä-Suomi, Savo, Karjala, Kainuu ja Keski-Suomi muodostivat erilaisen välialueen, jota alettiin tehokkaasti asuttaa vasta 1500-luvulla. Vähitellen suuri erämaa-alue sopeutui länsisuomalaiseen luterilaisuuteen ja sen edustamaan kuolemankulttuuriin. (Pentikäinen 1990, 11.)

Läntinen kuoleman kultti oli kirkkokeskeisempi kuin itäinen. Lännessä hautajaiset olivat useimmiten perhejuhla, jonne ei ulkopuolisia haluttu kutsua, idässä taas jo kuolemantapaus keräsi paikalle koko tienoon. Läntinen kuolema oli perheen identiteettiä vahvistava tekijä, joka rajasi sen muista. Itäsuomalaisten kuoleman seremonia taas vahvisti ihmisten välistä yhteyttä laajemmin rakentaen sillan tuonpuoleisessa eläviin suvun jäseniin. Lännessä ruumiin kotonaoloaika oli pidempi kuin idässä, jossa pyrittiin noudattamaan Kristuksen kuoleman ja hautaanpanon kolmen päivän välin myyttistä esimerkkiä. (Pentikäinen 1990, 79–80.)

Muinaissuomalaisessa yhteiskunnassa (kristinuskoa edeltävässä yhteiskunnassa) hengenlähtö ei ollut rituaalisesti kovin merkittävä. Sen sijaan huomiota kiinnitettiin hyvästelyseremonioihin, joissa yhteisö sanoi lähtijälle jäähyväiset. Suomen kansan käsityksessä elämän ja kuoleman raja on ollut oikeastaan hiuksenhieno. Ihmisen fyysisen elämän päättyminen ei ole jyrkkä ajankohta, joka merkitsisi suvun jäsenten yhteyden päättymistä. Kuolemaan on liittynyt monimutkainen ja moniosainen riittinäytelmä, jota ovat erityisesti itäisessä Suomessa tahdittaneet naiset muun muassa järjestämällä ruumiinvalvojaisia, pesemällä ja pukemalla ruumiin ja saattelemalla Karjalassa itkuvirsin kuolleen suvun jäsenen vainajalaan, kalmistoon, joka sijaitsi puistossa kylän ulkopuolella tai vaikkapa saarella. Kuolemaan liittyi voimakkaasti koettu koko kylän ja yhteisön surukokemus. Kaikkien kylän ja suvun jäsenten oli tärkeää olla paikalla heittäessä hyvästit kuolleelle. Ihmisen käsitettiin selkeästi olleen osa luontoa, jonka yhteyteen hän myös elämänkaaren päättyessä palaisi. (Pentikäinen 1990, 25–28.)

Itäsuomalaiseen luterilaiseen kuolemankulttuuriin liittyivät myös esimerkiksi kuolleen karsikot; vainajan ruumiinkuljetusreitillä varrella olevaa puuta karsittiin tai siihen jätettiin erilaisia merkkejä. Länsisuomalaisessa kuolemankulttuurissa tärkeässä osassa ovat olleet puolestaan niin sanotut kuolemanenteet. Näitä ovat saattaneet olla esimerkiksi eläinten poikkeava käyttäytyminen, ihmisen nimikkopuun kuoleminen, eriskummallisessa tilanteessa ja epätavallisessa paikassa kuultu kellojen

soitto tai laulu tai peräti kuoleman nuijan kolahdus, jonka loppuaan odottava saattoi kuulla yöllä. Kun sairaan luo haettiin pappia, oli lähtö yleensä jo lähellä. Ennen kuolemaa kutsuttiin sukulaiset ja naapurit sopimaan erimielisyyksistä kuolevan kanssa. Kuolintalossa ei hengenlähdön hetkellä saanut nukkua. Usein lapsetkin herätettiin kuolemanhetken koittaessa kuolevan luokse. Jos kuolevalta oli jäänyt töitä kesken, nämä saatettiin ennen kuoleman hetkeä hävittää. Kuoleman saapuessa oli kaiken oltava valmista ja kokonaista. (Mt, 62–67.)

Vainajien palvonta ja kunnioitus on ollut suomalaisten kansanuskossa keskeinen kultin muoto. Kuolemaan liittyvät rituaalit ovat tärkeä osa kunkin kulttuurin kuolemaan sopeutumisessa. Kuolemaan liittyvien uskomusten ja tapojen tehtävänä on eheyttää yhteisöä uudelleen kuoleman tuottaman tyhjiön jälkeen. (Pentikäinen 1990, 93, 129.)

Keskiajalta alkaen nimenomaan kristinusko on edustanut Suomessa tavallaan virallista näkemystä kuolemasta, sen rituaaleista ja myös kuoleman jälkeisestä. Kristinuskon piirissä tunnetaan oppi kolmenlaisesta kuolemasta. Hengellinen kuolema tarkoittaa ihmisen eroa Jumalasta, ruumiillinen kuolema ihmisen fyysisen elämän päättymistä ja iankaikkinen kuolema lopullista eroa Jumalasta. Kuitenkaan kuolemasuhteessaan ihminen ei välttämättä toimi johdonmukaisesti, eikä tiedosta tunteidensa tai käyttäytymisnormiensä lähtökohtia. Niinpä ihmisten asenteissa kuolemaan voidaan erottaa ”virallinen” ja ”epävirallinen” taso, joista jälkimmäinen seuraa esimerkiksi kansanuskon kokemuksellisia ja rituaalisia malleja. Suomessakin on siten elänyt halki vuosisatojen rikas kansanuskomuksien kuva elämästä, kuolemasta ja kuolemanjälkeisestä. Suomalaisessa kuolemankulttuurissa jatkui toiseen maailmansotaan asti käytäntö, jossa kuoleva oli läsnä oleva osa omaa kuolevan prosessiaan, joka oli perheen, suvun ja jopa koko kyläyhteisön yhteinen asia. Kuolema kotona oli tavallista. (Pentikäinen 1990, 89, 197, 203.)

Suhtautumisessa kuolemaan vallitsi vielä 1980-luvun puolivälissä kolme asennoitumismallia ylitse muiden. Kristillis-fatalistinen asennoituminen, kuoleman pelko ja avuttomuus kuoleman edessä olivat yleisempiä kuolemaan asennoitumisen vaihtoehtoja tutkimuksessa, jossa mitattiin tilastollisesti kuolemaa ammattinaan pitävien suomalaisten ihmisten asenteita. Näitä ammattiryhmiä olivat muun muassa lääkärit, patologit, hautausoimistojen työntekijät ja krematorioiden henkilöstö. Kristillis-fatalistisessa asenteessa alistuttiin ”korkeimman tahtoon”, jätettiin asiat Jumalan tai kohtalon haltuun. Tämä on ollut perinteinen suomalainen tapa reagoida sairauteen, onnettomuuteen, kuolemaan tai muihin elämän kriiseihin. Kristinusko ei kadottanut kaikkia vanhoja kuolemaan

liittyviä käsityksiä satoihin vuosiin, ja vanhat käsitykset säilyivät kristillisten käsitysten rinnalla varsinkin Itä-Suomessa ja Karjalassa vielä 1900-luvun alkuvuosille saakka. (Pentikäinen 1990, 205, 210–211.)

Nykyisinkään kuolema ei ole Suomessa yhteiskunnallisesti mikään pieni asia, vaikkei se normaalisti ihmisten arkista elämää haittaisi. Suomessa kuolee vuosittain kymmeniä tuhansia ihmisiä. Tilastokeskuksen uusimman, vuoden 2008, kuolinsyytilaston mukaan vuonna 2008 kuoli yhteensä 49 090 henkilöä, 24 451 miestä ja 24 639 naista. Yleisin kuolinsyy oli verenkiertoelinten sairaudet, jotka aiheuttivat yhteensä 40 prosenttia kaikista kuolemista. Yleisin näistä sairauksista on sepelvaltimotauti. Kasvaimet aiheuttivat runsaat 20 prosenttia kuolemista. Miehillä yleisin syöpätyyppi oli keuhkosityöpä ja naisilla rintasyöpä. Dementia aiheutti 14 prosenttia naisten ja 6 prosenttia miesten kuolemista. Tapaturmat (ml. alkoholimyrkytykset) aiheuttivat 6 prosenttia kaikista kuolemista. Miesten yleisimpiä kuolemaan johtaneita tapaturmia olivat kaatumiset ja putoamiset, alkoholimyrkytykset ja liikennekuolemat. Naisten kuolemaan johtaneista tapaturmista yleisin oli kaatumistapaturmat. Vuonna 2008 teki 1033 henkilöä itsemurhan ja väkivallan uhrina kuoli 119 henkilöä, 79 miestä ja 40 naista. (Kuolemansyytilasto 2008. Tilastokeskus.)

2.2 Moderni yhteiskunta uskoo järjen ja edistyksen voimaan

Jotta voidaan puhua modernista yhteiskunnasta, on määriteltävä, mitä tarkoitetaan yhteiskunnalla. Sanalla *yhteiskunta* voidaan viitata esimerkiksi tiettyyn kansallisvaltioon, kuten Suomen valtioon. Toisaalta sanalla voidaan viitata myös kansallisuuteen tai kansakuntaan, jolloin merkitys laajenee kattamaan vaikkapa suomalaisen yhteiskunnan kaikki elementit: maantieteellisen alueen, väestön, kielen ja eri instituutiot. (Ks. esim. Sulkunen 1994.) Tässä työssä tukeudun yhteiskunnan laajempaan määrittelyyn; katson yhteiskuntaan kuuluvaksi suomalaisen yhteiskunnan kaikki osat. Media on yksi yhteiskunnan instituutio, ja tässä tapauksessa tutkimukseni liikkuu akselilla yhteiskunta – media – suomalaiset sanomalehdet – kuolemauutisointi – kuoleman kuvausten diskurssit – siten, että liikun ensin yleiseltä tasolta yksityiseen päin, ja lopuksi yksityiseltä tasolta jälleen takaisin yleisempään.

Sanan yhteiskunta lisäksi myös sanalla *moderni* on oma historiansa. Moderni tarkoitti alun perin uutta tai nykyaikaista, tätä päivää koskevaa. Yhteiskuntatieteissä ja muun muassa kulttuurihistoriassa käsitettä on käytetty kuvaamaan yhteiskunnan, taiteen tai kulttuurin tilaa 1800-luvulta alkaen. Modernin vastakohta on perinteinen eli traditionaalinen. *Modernismi* on puolestaan aate, jossa osoitetaan modernin yhteiskunnan ja elämän tunnuspiirteet. (Ks. esim. Jallinoja 1991, 21.) Modernismiin kuuluvat siten modernia elämää kuvaavat taide ja kulttuuri, esimerkiksi kuvataiteet, arkkitehtuuri tai kirjallisuus.

Moderni yhteiskunta on kaltaiselleni länsimaisessa teollisuusvaltiossa asuvalle 80-luvun kasvatille jokseenkin itsestäänselvyys. Todellisuudessa moderni aikakausi on vasta reilun kahdensadan vuoden mittainen. Modernin yhteiskunnan kehityksen katsotaan alkaneen 1700-luvun lopulla. USA:n itsenäisyysjulistus vuonna 1776 ja Ranskan vallankumous vuonna 1789 olivat suuria murroksia, jotka olivat synnyttämässä kokonaan uudenlaista poliittista järjestelmää. Tämä uusi järjestelmä perustui ajatuksille kaikkien kansalaisten vapaudesta ja tasa-arvosta lain ja valtiovallan edessä. Vielä suurempi murros oli samanaikaisesti tapahtuva teollistuminen, joka levisi ympäri maailmaa. Ensimmäinen teollinen vallankumous tapahtui Englannissa 1700-luvulla, kun perusteollisuudessa alettiin käyttää höyryvoimaa. Samalla terästä, paperia ja muita massatuotteita ryhdyttiin valmistamaan tehokkaasti tehtaissa. Teollisen vallankumouksen myötä mullistuivat paitsi tekniset tuotantorakenteet, myös omistussuhteet, perhe, uskonto ja ideologiatkin. (Sulkunen 1994, 44.)

Työskennellessään tehtaassa tai muussa tuotantolaitoksessa, ihmiset oppivat arvostamaan tehokkuutta, utteruutta ja suunnitelmallisuutta. Samalla he uskovat, että ihmisen henkilökohtainen panos työelämässä perustuu hänen henkilökohtaiseen panokseensa. Näin ollen ihminen voi itse rakentaa elämästään paremman ja vapautua perinteisistä maaseudun yhteisöauktoriteeteistä. Sama emansipaatio vaikuttaa lopulta myös perheeseen. Emansipaatiota korostava tasa-arvo ja modernisaation ominta periaatetta toteuttava järkevä suunnitelmallisuus hallitsevat muutosta. Suunnitelmallisuus saa ehkä konkreettisimman muotonsa ehkäisyyssä. Modernissa perheessä on vähän lapsia, kun traditionaalisessa niitä on paljon. Perheenjäsenten tasa-arvoistuminen ja perhesuunnittelu modernisoivat perhettä. Moderni ihminen ei myöskään ole uskonnollinen, sillä vain traditionaalit ihmiset sallivat kirkon oppien säädellä heidän ajatuksiaan. (Jallinoja 1991, 54, 57, 67.)

Samaan aikaan poliittisen ja materiaalisen murroksen kanssa tapahtui suuri kulttuurinen murros. Siihen liittyi oppi yksilön vapaudesta ja kansalaisten tasa-arvosta. Modernismin esiinmarssissa kietoutuivat siis toisiinsa niin teollinen, materiaallinen kuin aatteellinenkin uudistus. Moderneille yhteiskunnille on ollut tyypillistä ideologiset kiistat ja voimakas kahtiajako Neuvostoliiton hajoamiseen saakka. Siitä huolimatta yhteinen usko perusarvoihin; kuten edistysuskoon ja universalistiseen ihmiskuvaan, ovat olleet koko ajan vallitsevina niin porvarillisten kuin sosialistienkin leireissä. (Sulkunen 1994, 199, 205–206.)

Yhteiskuntapolitiikan tutkija Risto Heiskalan (1994, 12–13) mukaan moderneille yhteiskunnille tyypillisiä tendenssejä ovat teollistumisen lisäksi talouden ja politiikan sfäärien eriytyminen toisistaan, markkinaorientoitunut talous jossa hyödykkeiden tuotanto ja jako tapahtuu markkinavälitteisesti. Lisäksi modernia yhteiskuntaa luonnehtii oikeusvaltio, joka säätelee yhteiskunnallista tilaa, byrokraattinen valtiokoneisto, joka strukturoi yhteiskunnallista ja poliittista tilaa, sekä kommunikaatiojärjestelmien rakennemuutos, eli kasvokkaisten tilanteiden rajat ylittävien viestintävälineiden räjähdysmäinen kehitys. Heiskalan tulkinnan mukaan yhteiskunta on sitä modernimpi, mitä selvemmin luetellut piirteet ovat lyöneet itsensä siinä läpi. Jos näitä piirteitä peilaa suhteessa suomalaiseen yhteiskuntaan, voi kai todeta, ettei ole epäilystäkään siitä, etteikö Suomi olisi moderni valtio.

Modernisaatiotutkijoille on Jallinojan (1991, 52) mukaan ollut ominaista nähdä modernisuus pelkästään rationaalisuutena, joka toteuttaa riittävän hyvin ihmisten yksilöllisyyttä. Tällöin järki ja tieto nostetaan ihmisten toimintaa ohjaaviksi tekijöiksi aiempien auktoriteettien, kuten uskonnollisten, paikallisten ja suvun auktoriteettien tilalle. Vapaamielisyyteen liittyy ennen kaikkea se, että ennen kielletyt ilmiöt tulevat hyväksynnän piiriin. (Mt, 53, 67, 71.)

Kootusti voidaan sanoa, että moderneina piirteinä yhteiskunnassa pidetään teollistumisen ja massatuotannon lisäksi ennen kaikkea rationaalisuutta, ajatusta järjen hallitsemasta maailmasta. Järkiperäinen yhteiskunta, jota johdetaan asiantuntijavoimin, on moderni ihanne. (Sulkunen 1994, 199.) Lisäksi modernille yhteiskunnalle on ominaista irtautuminen kirkon auktoriteetista eli maallistuminen, usko aineelliseen kasvuun ja edistykseen, ja usko tieteen kumuloitumiseen. Tällöin uskotaan siihen, että tiede edistyessään tuottaa yhä parempaa, todempaa tietoa maailmasta, ihmisen hallinta lisääntyy, ongelmat ovat ratkaistavissa ja siirtymä kohti uutta on aina siirtymä kohti

parempaa. Kehitysoptimismi ja rationaalisuus luonnehtivat hyvin modernia yhteiskuntaa, kenties myös modernia ihmistä.

Modernin yhteiskunnan modernin joukkotiedotuksen sen monine muotoineen katsotaan representoivan nimenomaan modernia demokratiaa. Sananvapautta, jota joukkotiedotus käytännön elämässä kukin omalla tavallaan toteuttaa, pidetään yhtenä keskeisenä kypsän ja toimivan demokratian mittarina. Julkisuus on yhteiskunnallisessa modernisaatiossa ollut valistuksen väline, johon on liittynyt positiivisia arvoja, kuten yksilön emansipaatio kohti täydempää ihmisyyttä. Julkinen poliittinen tila, julkinen mielipiteen muodostuminen ja yleinen osallistuminen poliittiseen prosessiin ovat olleet olennaisia teemoja myös läntisen demokratian suomalaisessa versiossa. (Ruuskanen 2010, 81, 91.)

2.3 Postmoderni – jotain vanhaa, jotain uutta

Modernin yhteiskunnan kritiikki kasvoi 1970-luvulla, ja tästä kritiikistä kumpuaa myös postmodernin teoria. Muutoksen tarvetta perustellaan esimerkiksi sillä, että modernisuus ei pysty toteuttamaan lupaamaansa yksilöllisyyttä ja vapautta. Postmodernistisista tulkinnoista käy ilmi, että modernismi aatteena on ajautunut umpikujaan, koska se on vain toistanut itseään. Umpikuja aiheutuu siitä, että modernisuus pakottaa ihmiset etsimään uutta ja aina vain sitä, se on siis itsessään normatiivinen ja arvottaa uuden perinteisen edelle. Näin siinä ei lopulta toteudu yksilöiden vapaus, ja on ajaututtu karille. (Jallinoja 1991, 103.)

Myös Sulkusen (1994, 203) mukaan modernin yhteiskunnan ajattelutapa ja ihanteet ovat olleet ristiriitaisia. Samaan aikaan, kun yhteiskunta on pyritty järjestämään tehokkaan teollisen mallin mukaiseksi, sitä on usein ohjannut vahva ja usein tuhoisa tunnevoima. Moderniin yhteiskuntaan kuuluvien rationaalisuuden ja universalismin rinnalla on vallinnut käsityksiä oman rodun, kielen tai vaikkapa uskonnon muita suuremmasta arvosta. Kansallisuusaatteen kannustamana on usein rakennettu yhteiskuntaa, mutta myös harjoitettu kielellisten ja uskonnollisten vähemmistöjen vainoa ja käyty julmia sotia. Ensimmäinen ja toinen maailmansota sekä juutalaisten joukkotuho ovat näistä riipaisevimpia esimerkkejä. Modernia kapitalistista teollisuusyhteiskuntaa on alusta alkaen myös kritisoitu. Sosialistien mielestä kapitalismi tuotti työväestölle vain kurjuutta, ja vaihtoehtona

tarjottiin sosialismia ja kommunismia korjaamaan massateollisen yhteiskunnan epäkohtia. Modernille yhteiskunnalle onkin ollut tunnusomaista ideologioiden välinen jatkuva kilpailu. Vasta Neuvostoliiton romahdus takasi kapitalismille yksinvallan. (Mt, 202–203.)

Siirtymää uudenaikaistuvasta, teollistuvasta yhteiskunnasta uuteen vaiheeseen luonnehditaan monilla käsitteillä. Useimmat niistä kuvaavat nyky-yhteiskuntaa sanoilla, jotka viittaavat menneeseen. Puhutaan esimerkiksi jälkiteollisesta, jälkipoliittisesta tai jälkikansallisesta. Yleisin ja kattavin väite on, että on siirrytty modernista jälkimoderniin. (Sulkunen 1994, 199.) Jälkimodernista voidaan käyttää myös termiä postmoderni, ja tässä työssä käytän postmodernin käsitettä. Nähdäkseni mm. Zygmunt Bauman käyttää lähinnä ”postmoderni” termiä. Myös Anthony Giddens puhuu postmodernista, ja vaikka sanoilla jälkimoderni ja postmoderni viitataan samaan asiaan, modernin jälkeiseen aikaan, pidän selkeämpänä pidättäytyä tässä työssä yhteen käsitteeseen.

Kun puhutaan postmodernista, on kuitenkin pidettävä mielessä, että siirtymästä postmoderniin yhteiskuntaan ei olla yhteiskuntatieteilijöiden tai sosiologien piirissä lainkaan yksimielisiä, vaan aihe on ollut kiistojen kohteena pitkään. Brittiläissosiologi Anthony Giddensillä termi *Post-modernisuus* tai *postmoderni* (post-modernity) tarkoittaa liikkumista kohti sellaista postmodernia vaihetta, jossa sosiaalisen kehityksen liikeradat ovat viemässä meitä modernin ajan instituutioista kohti erilaista, uudentyyppistä sosiaalista järjestystä. Giddensin mielestä ”post-modernismi, jos sellaista ylipäättään esiintyy vakuuttavassa muodossa, voi kyllä kuvata tietoisuutta tällaisesta siirtymästä kohti postmodernia, mutta se ei kuitenkaan todista, että tällainen siirtymä itse asiassa olisi olemassa”. Giddensillä termi *postmodernismi* (post-modernism) viittaa erotuksena postmodernille pelkästään taiteen, esimerkiksi kirjallisuuden, maalaustaiteen ja kuvanveiston piirissä esiintyviin tyyliihin tai liikkeisiin. Se koostuu esteettisistä heijastumista, jotka kuvaavat modernisuuden luontoa. (Giddens 1990, 45–46.) Giddens siis erottaa toisistaan postmodernismin taiteen tyyliisuutana ja postmodernin teoriana. Giddens suhtautuu skeptisesti ajatukseen siitä, että muutos kohti postmodernia yhteiskuntaa olisi itse asiassa tapahtumassa, sillä hänen mukaansa pelkkä puhe muutoksesta ei todista, että muutos olisi olemassa.

Puolalais sosiologi Zygmunt Bauman edustaa toisenlaista näkökantaa. Bauman on yksi keskeisistä postmodernin sosiologian teorian muotoilijoista, ja näkee muutoksen kohti postmodernia aikaa Giddensia reaalisempana, todellisuudessa tapahtuvana. Baumanin mukaan termi *postmoderni* kuvaa itse asiassa sitä yhteiskunnallista tilannetta, jossa Euroopan vauraissa maissa on eletty 1900-luvulta

lähtien. Postmoderni ei Baumanin mielestä yritä vaihtaa totuutta toiseen tai yhtä kauneuden mittapuuta toisen tilalle, eikä se yritä korvata yhtä elämäntilannetta toisella. Juuri tältä osin se eroaa modernistisesta kulttuurista, jonka tulos ja perillinen se on. (Bauman 1996, 23, 191.)

Modernin yhteiskunnan piirteinä Bauman pitää universaalisuutta, yhdenmukaisuutta ja selkeyttä. Postmoderni yhteiskunta tarkoittaa siirtymistä fragmentoitumisen ja elämäntyylien erilaistumisen aikaan. Postmoderni yhteiskunta ja postmoderni ihminen korostavat individualismia ja yksilöllistymistä. Ihmiset ovat haluttomia sitoutumaan aatteisiin tai yhteisöihin ja sosiaaliset siteet perinteisiin yhteisöihin ovat heikentyneet. Postmodernia aikaa kuvaavat Baumanin mukaan ennen kaikkea suhteellisuus, moniarvoisuus, pirstaleisuus, ambivalenssi (kaksijakoisuus) ja satunnaisuus. Postmodernin tilan (eli elinympäristön) leimaa-antavimpia piirteitä ovat institutionalisoitu pluralismi, monimuotoisuus, kontingenssi ja ambivalenssi. (Bauman 1996, 192.)

Postmodernina aikana ei ole yhtä totuutta, ei yhtä mittapuuta eikä yhtä universaalia ihannetta, jonka mukaan pitäisi elää. Postmodernia aikaa luonnehtii myös moraalinen epävarmuus, eli se, että teoilla voi olla tarkoittamattomia ja ennalta-aavistamattomia seurauksia. Entiset eettiset työkalut, moraalikoodit ja säännöt, joita olemme tottuneet seuraamaan, eivät enää toimi aikana, jossa tekojemme seuraukset yltyvät paljon näköpiiriämme ja välitöntä elinympäristöämme pidemmälle, katseemme ulottumattomiin. Sääntöjä on paljon ja ne ovat keskenään ristiriitaisia, jolloin jokaisen on lopulta itse päätettävä, mitä sääntöjä kuulee. Baumanin mukaan olemme päätyneet tilanteeseen, jossa kaipaamme jälleen sitä jota aiemmin inhosimme: itseämme vahvempaa auktoriteettia, johon voisimme luottaa tai jota meidän täytyisi totella. Kaipaamme Baumanin mukaan sellaista tahoja, joka voi vahvistaa päätöstemme sopivuuden ja sitä kautta jakaa osan liiallisesta valinnan vastuustamme. Ilman tällaista auktoriteettia olemme yksinäisiä, eksyneitä ja avuttomia. (Bauman, 1993, 20–21.)

Postmoderni on siis jättänyt ihmiset yksin pelkojensa kanssa, pelot on ikään kuin yksityistetty.. Sosiaalinen maailma ilmenee yksilöille valintojen varastona, käytännössä markkinoina. Ihminen on eräänlainen valitsija-kokoaja, joka kokoaa identiteettiään, koostaa minäkuvaansa jatkuvasti, ja joka on saatu uskomaan, että kokoamistyön ja sen seurausten merkitys riippuu hänestä itsestään. Postmodernin ajan seurauksena ihminen saa kuitenkin seuraansa jatkuvan epävarmuuden valintojensa oikeudesta ja järkevyydestä. (Bauman 1996, 36–37.)

Toimijat kaipaavat valinnoilleen vahvistusta, jonka voi tarjota vain yliyksilöllinen, yksilöstä riippumaton hyväksyntä. ”Virallisia hyväksymistoimistoja” ei kuitenkaan ole olemassa, vaan ne täytyy myös konstruoida samoin kuin valinnat, joille niiden toivotaan antavan siunauksensa. Juuri tästä syystä postmodernin, joka on yksityistänyt pelot, oli Baumanin mukaan muututtava *mielikuvayhteisöjen* ajaksi. Koska mielikuvayhteisöillä ei ole muuta ankkuria kuin yhteisöihin kuuluvien kiintymys, ne ovat olemassa ainoastaan ilmentymiensä kautta; esimerkiksi marssien, mellakoiden, mielenosoitusten tai muiden yhteenkuuluvuuden tunteenpurkauksien kautta. Mielikuvayhteisöt ovat kuvitteellisia: niitä pitää koossa ainoastaan usko niiden olemassaoloon. Mielikuvayhteisöt pystyvät siis ammentamaan itselleen auktoriteettia ainoastaan uskosta omaan tärkeyteensä. (Mt, 37–38.)

Kuvitteellisen yhteisön oikeus tehdä päätöksiä määräytyy suhteessa yhteisön vangitseman julkisen huomion määrään ja voimakkuuteen. Kun yksilöt etsivät riittävän vahvaa auktoriteettia vapauttamaan heidät peloistaan, heillä ei ole muuta keinoa kuin yrittää tehdä omista kuvitteellisista yhteisöistään vaikutusvaltaisempia kuin muut kuvitteelliset yhteisöt. Saadakseen osakseen huomiota julkisuudessa esityksen täytyy olla koko ajan merkillisempää, tiivistunnelmaisempaa, hämmentävämpää ja ehkä myös raaempaa, verisempää ja pelottavampaa. Symbolinen merkitys ratkaisee sen, kuinka hyvin onnistutaan vangitsemaan yleisön mielikuvitus. (Bauman 1996, 39–40.) Esityksen herättämä yleisön mielenkiinto vaikuttaa siihen, kuinka vahva kuvitteellinen yhteisö esityksen tarjoamasta yhteisöstä muodostuu.

Baumanin mukaan postmodernissa elämässä ihmisten ”elämäntoiminnot” hajoavat valintojen sarjoiksi. Valintoja, joiden kautta ihmisen elämä konstruoituu, on tarkoituksenmukaisinta pitää minän rakentamisen prosessina. Minän koostamisprosessi korvaa minän rakentamisen elämänprojektina. Elämänprojektista poiketen minän koostamisella ei ole pysyvää, selkeää päämäärää, jonka näkökulmasta koostamista pystyttäisiin arvioimaan ja seuraamaan. Sillä ei ole näkyvää tavoitetta, ei edes pysyvää suuntaa. Toimijan minän koostaminen ei siis ole kumulatiivinen, kehittyvä prosessi, vaan siihen sisältyy yhtälailla purkamista kuin rakentamista, uusien aineksien omaksumista siinä missä vanhoista luopumista, oppimista ja unohtamista rinnan. (Bauman 1996, 197, 200–201.) Ihmisen ruumis tarjoaa ainoan pysyvän todisteen minän koostamispyrkimysten jatkuvuudesta ja kumuloitumisesta. Ruumis on ainoa pysyvä tekijä muotoaan muuttavien, oikullisten identiteettien joukossa.

Ruumis on se materiaallinen perusta, joka ylläpitää, kantaa ja toteuttaa kaikkia menneitä, nykyisiä ja tulevia identiteettejä. (Bauman 1996, 201.)

Tämän takia minän koostamisessa keskeiseen asemaan on noussut ruumiin kultivoiminen. Myös kaikelle sisäisesti nautitulle (ruoka, ilma, huumeet jne.) omistetaan yhä enemmän huomiota, samoin kaikelle, joka joutuu kosketuksiin ihon kanssa. Postmodernissa tilassa (habitaatissa= olotilassa, paikassa, ympäristössä) tee-se-itse- toiminnot kuten kuntoilu, ruokavalion noudattaminen tai laihduttaminen, korvaavat ja pitkälti myös syrjäyttävät modernin tehtaan tai koulun valvotut harjoitukset. Postmoderni habitaatti ei ole enempää eikä vähempää kuin lavastus, jossa toiminta ja merkityksenanto käyvät mahdollisiksi. Habitaatti ei määrää ihmisen käyttäytymistä eikä sen merkityksiä. (Bauman 1996, 196, 201–202.)

Koska minän koostamisprosessia ei ohjaa tai valvo etukäteen suunniteltu elämänprojekti, syntyy kysyntä korvikkeille; pysyvien orientaatiopisteiden varastolle, joka voi ohjata seuraavia siirtoja. Näiksi orientaatiopisteiksi kelpaavat nimenomaan toiset toimijat. Tällaisessa informaation viehätys lisääntyy, asiantuntijoiden valta kasvaa entisestään, koska heillä uskotaan olevan pätevää tietoa. Informaatiosta tulee tärkein voimavara, ja asiantuntijoista minän koostamisen ratkaisevan tärkeitä välittäjiä. (Bauman 1996, 198–204.)

Ruumiin kultivoiminen, palvominen, kaikkien ruumiiseen liittyvien merkitysten voimistuminen, minäkuvan jatkuva koostaminen ja vakuuttavan informaation sekä asiantuntijuuden merkityksen kasvu ovat siis Baumanin mukaan postmoderneja piirteitä. Ruumiin kultivoiminen liittyy suoraan ruumiillisuuteen: ruumis on ihmisen elävän pysyvä lavaste, johon jokainen voi vaikuttaa. Kaikki muu on häilyväistä. Ruumiin kultivoiminen voidaan mielestäni nähdä myös taisteluna ihmisen ja luonnon, hallinnan ja kaaoksen välillä. Jatkuvasti ruumistaan hallitseva, itseään kuntoilulla ja terveellisellä ruokavaliolla kuosissa pitävä ihminen voidaan tulkintani mukaan nähdä paitsi tehokkaana, myös esimerkkinä jatkuvasta taistelusta itse kuolemaa, kaaosta vastaan. Ruumis vanhenee, ihminen kuolee. Mutta ruumiin hallinnoinnilla voi vaikuttaa siihen, miten nopeasti tämä tapahtuu, milloin kaaos saa vallan.

Syntymä ja kuolema ovat itse asiassa Baumanin mukaan kaksi ammottavaa aukkoa yhteiskunnan teeskennellyssä järjestyksessä, aukkoja joita ei ole onnistuttu tukkimaan. Baumanin (1996, 225) mukaan ”jos ei pystytä kohtaamaan kuilua, parasta on häätää se pois näkyvistä”. Juuri tähän pystyi ennen (modernina aikana) yhteiskunta/ja uskonto, jonka avulla ihminen saattoi kuvitella, että

kaikella on tarkoitus ja merkitys. Postmodernissa yhteiskunnassa uskonto ja yhteiskunta eivät kuitenkaan Baumanin mukaan enää määrittele sitä, miten kuolemaan tulisi suhtautua. Niinpä ihmiset joutuvat kohtaamaan kuoleman, kaaoksen suoraselkäisinä.

Bauman erottaa nyky-yhteiskunnan suhtautumisessa kuolemaan modernin ja postmodernin strategian. ”Modernissa strategiassa pyritään ”dekonstruoimaan” kuolevaisuus” esimerkiksi taistelemalla sairauksia ja muita elämää uhkaavia tekijöitä vastaan. Näin saavutetaan pieniä voittoja kuolemasta ja pilkotaan se käsiteltävämmäksi”. (Bauman 1992, 10.) Dekonstruktio ei poista kuolemaa, mutta se riisuu kuoleman merkityksistä, arkipäiväistä sen (mt, 131). Näin voidaan luoda kuolevaisuudelle uusia, erilaisia merkityksiä ja ottaa se ikään kuin haltuun.

Postmoderni strategia pyrkii puolestaan dekonstruoimaan ”kuolemattomuuden” ja näin kieltämään kuoleman lopullisuuden. Postmoderni elämänstrategia hylkää modernin ajatuksen eteenpäin menemisestä, jatkuvasta kehityksestä, pysyvistä aikaan ja paikkaan sidotuista identiteeteistä ja merkityksen etsimisestä. Kun kaikki viittaa vain itseensä eikä ole olemassa mitään merkkien ulkopuolella, aikaisemmin niin tavoiteltu kuolemattomuus on menettänyt haluttavuutensa. Baumanin mukaan postmodernissa elämässä ajatuksen luonnollisesta kuolemasta on korvannut katoaminen. Hänen mukaansa koko postmoderni yhteisö on kuolevaisuuden päivittäistä harjoittelemista. (Bauman 1992, 164–167, 182–183, 189, 199.)

2.4 Postmodernit silmälasit – postmoderni journalismin kannalta

Mitä postmoderni voisi sitten tarkoittaa journalismin kannalta? Ruuskasen (2010, 95) tulkinnan mukaan on virheellistä väittää länsimaisen kulttuurin jakautuvan selvästi toisistaan erottuviin kronologisiin vaiheisiin. Hänelle postmoderni taustoittaa sitä yleistä yhteiskunnallista ja myös journalistista eetosta, joka väittää yksilön dominoivan yli universaalien ideologioiden tai kommunikaation ja monimuotoisuuden dominoivan yli homogeenisuuden. Ruuskasen mukaan juuri julkisuus, johon identifioidumme ja joka jäsentää meidät yhteisönä, kokee muutoksen:

”Viestinnän näkökulmasta Baumanin kuvaamassa ”notkeassa modernissa” ei haeta enää abstraktin yksilön näkökulmaa esimerkiksi kansalaisena tai yhteiskuntaluokan jäsenenä. Sen sijaan postmodernissa tullaan lähemmäksi minua. Yksilöä – julkisuuden ytimenä ja kohteena – ei ajatella enää abstraktina vaan nimenomaan konkreettisenä yksilönä. Ja tämä muuttaa oleellisesti julkisuuden sisältöä ja arvovaltaa. (Ruuskanen 2010, 95.)

Tässä luvussa aiemmin olen kuvannut etenkin Baumanin (1992, 1993, 1996) käsityksiä postmodernin tilan ja ajan (postmodernin yhteiskunnan) piirteistä. Nyt siirrän tarkastelunäkökulmaani siihen, miten postmodernin piirteet voisivat näkyä konkreettisella tasolla suomalaisten sanomalehtien kuolemauutisoinnissa, ts. rakennan välineistöä, jota vasten voin tuota kuolemauutisointia peilata. Seuraavaksi kertaan lyhyesti ne piirteet, joita postmodernin teoriasta aion tarkemmin hyödyntää etenkin tutkimustulosten tulkinnassa. Näitä ovat:

1. **Mielikuvayhteisöjen luominen**

Voi näkyä uutisoinnissa esimerkiksi kuvitteelliseen yhteisöön vetoamalla (me suomalaiset koimme suuren menetyksen), yhteisöllisten ilmauksien käyttönä, suruperformanssien luomisena.

2. **Individualismi**

Uutisoinnin yksilökeskeisyys.

3. **Pluralismi eli moniarvoisuus**

Samasta asiasta voidaan puhua hyvinkin erilaisilla arvostelmilla. Toisaalta kuolema on pyhä, kielletty, intiimi asia, toisaalta kuitenkin esimerkiksi julkkisten kuolemat ja onnettomuudet ovat isoja uutisia.

4. **Minän jatkuva koostaminen ja itsereflektio**

Miten media toimii terapeutisena välineenä identiteetin koostamiseen tai väylänä tunteiden jakamiseen ja purkamiseen.

5. **Ruumiin kultivoiminen**

Miten puhutaan ruumiillisuudesta, ruumiin hallinnasta ja keinoista pitää ruumista kurissa taistelussa kuolemaa vastaan. Miten konkreettinen ruumis ja ruumiillisuus sekä siihen liittyvät toiminnot kuten kuntoilu, laihdutus, terveellisesti eläminen, näkyvät aineistossa.

Postmodernin ajan mielikuvayhteisöjen luomisessa medially voidaan katsoa olevan tärkeä merkitys. Media antaa kuvitteellisille yhteisöille auktoriteettia ja myös luo kokonaan omia kuvitteellisia yhteisöjään. Esimerkiksi Clive Seale (1998) on viitannut myöhäismodernin (l. postmodernin) yhteydessä mielikuvayhteisöjen rooliin. Medially, etenkin televisiolla, on Sealen mielestä merkittävä rooli kuvitteellisten yhteisöjen luojana. Sealen mukaan median luomat representaatiot kuolemasta, etenkin sankarilliset, tunnustukselliset kuolemat, ovat sellaisia, joissa kuolema nähdään mahdollisuutena kasvuun, ja kuoleva erotetaan rajallisesta olemasta luomalla hänestä sankarillinen hahmo, jolle kuolema on mahdollisuus. (Seale 1998, 195.) Individualismia painottava journalismi

nostaa jutuissa keskeisiksi yksilön, hänen tarpeensa, halunsa ja surunsa. Pluralismi yleisemmän tason piirre, jota voin lehtijutuista tutkia lähinnä tarkastelemalla, kuinka ristiriitaista tai moninaista kuolemauutisointi on, miten monilla eri arvostelmilla kuolemasta voidaan puhua. Minän koostaminen liittyy siihen, että media tarjoaa väyliä itsereflektioon. Media voi toimia terapeuttisena välineenä itsen ja identiteetin koostamiseen tai rakentamiseen esimerkiksi juuri menetyksen ja surun jälkeen. Ruumiin kultivointi tarkoittaa ruumiin kautta elämän hallintaa, ruumiiseen ja ruumiillisuuteen liittyvien asioiden, kuten syömisen, juomisen, kuntoilun, sairauksien, seksin, yms. kehollisten kokemusten korostumiseen uutisoinnissa.

Pyrin käyttämään lueteltuja piirteitä apuna työni tulkintavaiheessa, jolloin pyrin tulkitsemaan, millä tavalla piirteet näkyvät aineistossani vai näkyvätkö.

Tässä luvussa olen rakentanut kuvaa modernin yhteiskunnan kuolemasuhteesta ja tuon suhteen muuttumisesta siirryttäessä kohti postmodernia aikaa. Seuraavassa teorialuvussa liikun yhteiskunnan tasolta median ja journalismin tasolle pohtimaan iltapäivälehtien ja ns. vakavien sanomalehtien journalistisen eetoksen eroa ja kuolemauutisoinnin erityispiirteitä.

3 KUOLEMASTA JOURNALISMIKSI

Tämän luvun tarkoituksena on kertoa tarkemmin työni journalistisista lähtökohdista. Aluksi kerron viestinnän yleisistä tietoteoreettisista lähtökohdista. Sen jälkeen kerron lyhyesti iltapäivälehtien journalismin luonteesta sekä jaosta poliittiseen ja eettiseen individualismiin. Tämän jälkeen kerron ns. vakavan journalismin piirissä käynnissä olevasta murroksesta sekä uudeltaisesta journalistisesta eetoksesta, markkinaehtoisuudesta. Lopuksi pohdin, miksi kuolema on uutinen ja käsittelen mediakuolemaa surun tuottamisen ja speaktaakkelin näkökulmista.

3.1 Viestintä rakentaa todellisuutta

Journalismia, eikä siis myöskään kuolemauutisointia, ei koskaan tehdä tyhjiössä, vaan siihen vaikuttavat monet seikat. Ensinnäkin uutisointiin vaikuttaa laaja yhteiskunnallinen konteksti, josta olen kertonut luvussa kaksi. Toiseksi uutisointiin vaikuttaa tutkittavan maan journalistinen kulttuuri, uutiskriteerit, sekä tietyn välineen omat journalistiset linjaukset ja toimintatavat.

Laajemmin ajateltuna journalismi on osa viestintää. Se, millaisena näemme viestinnän, vaikuttaa siihen, millaiseksi katsomme vaikkapa uutisoinnin roolin. Viestintä voidaan nähdä sekä tiedon siirtona lähettäjän ja vastaanottajan välillä, että yhteisyyden rakentamisena. Siirtonäkökulman edustajat ovat usein realismiin kallellaan: sen mukaan todellisuus on todella olemassa ihmisestä riippumatta, ja journalismi voi raportoida tuosta todellisuudesta objektiivisesti.

Yhteisyysnäkökulman edustajat puolestaan tukeutuvat konstruktivismiin. Tukeudun tässä tutkimuksessa konstruktivistisen tietoteorian lähtökohtiin. Näen, että viestintä ylläpitää ja muokkaa niitä käsityksiä, joita ihmisillä on kuolemasta. Konstruktivistien tapaan uskon, että ihmisten todellisuutta koskeva tieto on aina jostain näkökulmasta jotain käytäntöä varten rakennettua. Näin kaikki tieto on kulttuurisidonnaista ja viestintä tuottaa, ylläpitää ja muuntaa, ei vain välitä, todellisuutta. Konstruktivismissa ei väitetä, ettei materiaalista todellisuutta todella olisi olemassa. Sen sijaan konstruktivismi perustuu ajatukselle siitä, että tapa, jolla näemme, tulkitsemme ja

tuntemme tietyn ilmiön, on vahvasti kulttuurisidonnainen ja että tällä tavalla on käytännöllisiä seurauksia. (Kunelius 1997, 10–12, 14.)

Media on yksi yhteiskunnan instituutio, jolla on valtaa ja mahdollisuuksia konstruoida tietynlaisia kuvauksia kuolemasta. Tämä tapahtuu käyttämällä tietynlaisia puhetapoja ja painottamalla tiettyjä tulkintoja asioista. Tämän työn pohjalla on oletus siitä, että yhteiskunnan kuolemasuhteen muuttuminen vaikuttaa myös median tapaan kirjoittaa kuolemasta. Toisaalta mediassa voidaan luoda myös kuvausta siitä, miten esimerkiksi vainajiin tulee suhtautua. Näin media sekä ammentaa vallitsevasta kulttuurisesta tilanteesta että toisaalta itse voi vaikuttaa tähän tilanteeseen.

3.2 Journalismi murroksessa

Journalismi on määritelty esimerkiksi ajankohtaiseksi ja faktapohjaiseksi, itsenäiseksi ja edustavaksi joukkoviestinnäksi. Itsenäisyys tarkoittaa sitä, että journalistit pyrkivät suojaamaan tuotoksiaan eri tahojen vaikutus- ja manipulointiyrityksiltä, siis säilyttävät journalistisen päätös- ja harkintavallan itsellään. Edustavuus puolestaan tarkoittaa sitä, että journalismi pyrkii edustamaan yleisön ääntä julkisuudessa. (Kunelius 1997, 18–20.) Myös uusimmissa, vuoden 2005 alussa voimaan tulleissa journalistin ohjeissa painotetaan journalismin tiedonvälitystehtävää ja faktapohjaisuutta. Toisaalta joidenkin määritelmien mukaan journalismi paitsi välittää yleisölle ajankohtaisia ja totuudenmukaisia uutisia, myös toteuttaa yhteiskunnallista tehtävää vallankäyttäjien valvojana. Heikki Saaren (2007, 344) mukaan journalismin yhteiskunnallinen tehtävä on paljastaa, että yhteiskunnan mykät pakot ovat pohjimmiltaan valintoja ja politiikkaa.

Tässä alaluvussa luon kuvaa siitä tilanteesta, jossa journalismin teossa eletään jälkimodernina aikana. Tässä tilanteessa kilpailevat keskenään ja osin kytkeytyvät toisiinsa kaksi erilaista journalistista eetosta, markkinaehtoinen ja yhteiskunnallinen eetos. Näin myös niin sanotuissa ”vakavissa” sanomalehdissä käydään myös tietynlaista uudelleenmäärittelyä siitä, mitä itse asiassa on journalismi. (Kts. esim. Hujanen 2006.) Jos perinteisissä journalismin määritelmässä on korostettu journalismin yhteiskunnallista tehtävää, uusissa painotuksissa nousee esiin toisenlaisia journalistisia eetoksia, joissa keskeistä on journalismin näkeminen bisneksenä ja lukijan palveluna.

3.2.1 Tabloidien synty ja journalistinen linja

Vuonna 1772 toimittaja Daniel Stuart keksi ottaa käyttöön The Morning Postissa ns. etusivun jutut varustettuna suurin mustin huutavin otsikkokirjaimin. Siitä tuli tabloid-lehdistön tunnusmerkki. 1800-luvulla tajuttiin, että lehtiä voidaan myydä kaksilla markkinoilla: niin lukijoille kuin ilmoittajillekin. Lehtiä alettiin myös myydä tunteisiin vetoavalla tavalla: sensationalismi syntyi. Varsinaisen keltaisen lehdistön synty ajoittuu 1800-luvun loppupuolelle. Lehtikeisari W.R. Hearstin 1896 perustama New York Journal alkoi metsästää sensaatioita ja julkkiksiin liittyviä juoruja. Massatuotannon, massakulutuksen ja massakulttuurin yhteiskunta synnytti myös aivan uudenlaisen, massoille suunnatun lehdistön, tabloidit. (Saari 2007, 21.)

Tabloidilla voidaan viitata sekä muotoon että sisältöön. Ulkoisesti tabloidi on tiivistetty sanomalehtimuoto, joka on kooltaan puolet tavallisesta sanomalehden sivusta eli broadsheetista. Toisaalta tabloidilla voidaan viitata paitsi lehden muotoon, myös sen sisältämiin juttuihin ja niiden sisältämiin painotuksiin. Colin Sparksin (2000) mukaan tabloid-journalismia kuvaa kaksi piirrettä: 1) sen aiheet liittyvät suhteellisesti enemmän urheiluun, skandaaleihin ja viihteeseen kuin politiikkaan, talouteen ja yhteiskunnallisiin aiheisiin, ja 2) tabloidjournalismi korostaa henkilöitä ja heidän yksityiselämäänsä, niin julkkisten kuin tavallistenkin ihmisten, poliittisten, taloudellisten tai yhteiskunnallisten prosessien kustannuksella. Tästä seuraa se, että asiaa kuin asiaa käsitellään yksityisen henkilön, mieluiten julkkiksen, kautta. Kun vakava journalismi pyrkii tuottamaan poliittista osallisuutta ja demokraattista osallistumista, tabloidjournalismi tekee helpommaksi yksityisen nautinnon ja hovin (Sparks 2000, 10, 28.)

Suomalaisen iltapäivälehdistön muodostavat Sanoma Oyj:n omistama Ilta-Sanomat ja AlmaMedia Oyj:n Iltalehti. Ilta-Sanomat alkoi ilmestyä 1932 ja Iltalehti 1980. Rikokset, onnettomuudet, hauskat sattumukset ja niin edelleen, siis viihde, ovat olleet iltapäivälehdistön perusaineistoa jo keltaisen lehdistön syntyajoista saakka ja niiden pohjalle on rakentunut myös suomalaisten iltapäivälehdistön syntyhistoria. (Saari 2007, 20.)

Herkmanin (2005, 288) mukaan kansainvälisesti vertailtuna suomalaisia iltapäivälehtiä ei voi niiden tabloid-koosta huolimatta oikein nimittää suoranaiseksi tabloideiksi. Tätä Herkman (mt) perustelee sillä, että Ilta-Sanomat ja Iltalehti ovat hyvin erilaisia kuin äärimmäiset yhdysvaltalaiset supermarketitabloidit tai keskieuropallaiset The Mirror, The Sun tai Bild-Zeitung, joita yleensä

pidetään tabloidien prototyyppeinä. Herkmanin mielestä suomalaiset iltapäivälehdet voi monien muiden eurooppalaisten tabloidien tavoin sijoittaa ”vakavan populaarilehdistön” (serious-popular press) alueelle. Sparksin (2000, 15) mukaan tähän kategoriaan luokituvat ne lehdet, jotka painottavat visuaalista ilmettä ja sisältävät suuren määrän skandaaleja, mutta jotka tästä huolimatta kannattavat kokonaan tai osittain samoja uutisarvoja kuin niiden vakavammat serkut. Kuitenkin suomalaisista sanomalehdistä nimenomaan iltapäivälehdet suosivat eniten tabloidimuotoista journalismia (Herkman 2004, 289). Myös Ruuskasen (2010, 86) mukaan suomalaisen iltapäivälehdistön voi laskea journalismiksi, joka ei toteuta vakavia demokraattisia arvoja. Tässä mielessä iltapäivälehdet voi Ruuskasen mukaan rinnastaa siihen journalismiin, jota kansainvälisesti on pidetty tabloid-journalismina tai populaarina journalismina.

Tabloidit voidaan erottaa muista lehtityypeistä paitsi sisällön ja sisällön painotusten, myös esitystapojen (juttujen pituus, visuaalisten elementtien kuten kuvien tai grafiikan käyttö) ja journalististen työtapojen ja etiikan (kassakaappijournalismi, yksityisyyden kunnioitus) perusteella. (Gripsrud 2000, 293.) Tabloidi voi kirjoittaa myös vakavista yhteiskunnallisista aiheista, mutta aiheiden käsittelytapa on erilainen: aihetta lähestytään henkilön tai henkilön yksityiselämän kautta.

Tabloidin paras myyntivaltti ovat skandaalit ja sensaatiot (Saari 2007, 19). Sensaatio vetoaa tunteisiin ja tulee lähelle ihmistä. Skandaali taas on jotain odottamatonta ja hämmästyttävää, jotain, johon liittyy häpeää ja nöyryytystä. Saaren (mt) mukaan myös skandaaleilla voi kuitenkin olla yhteiskunnallinen ulottuvuus.

Yleensä skandaalilla viitataan ihmisiin epätavallisissa, odottamattomissa tilanteissa, ihmisiin jotka poikkeavat odotuksista tai rooleista tai julkkiksiin tai kuninkaallisiin. Negatiivissävyiset skandaalijutut ovat yleisempiä kuin positiiviset. Sensaatiojournalismi keskittyy odottamattomiin ja epätavallisiin tilanteisiin. Monissa tapauksissa totuudenmukaisuus ja yhteiskunnallinen merkittävyys ovat ristiriidassa sensaatiomaisuuden kanssa. Usein sensaatiomaiset aspektit ja näkökulmat vahvistuvat merkittävyyden ja totuudenmukaisuuden kustannuksella. Tärkeimmäksi nostetaan tavallisesti se, mikä kiinnostaa yleisöä eniten. (Gherseti 2000, 11–12.) Kiinnostavuuden rooli iltapäivälehtien uutiskriteerinä on siis keskeinen. Tästä kerron tarkemmin vielä seuraavassa alaluvussa.

Iltapäivälehdistä puhuttaessa täytyy ottaa huomioon myös niiden tuottorakenne, joka eroaa huomattavasti päivälehtien tuottorakenteesta. Liki 76 prosenttia iltapäivälehtien tulorakenteesta vuonna 2005 muodostui irtolehtien myynnistä, kun irtolehtien myynnin osuus oli muilla laajalevikkisillä sanomalehdillä vain 0,3 prosenttia. Journalistisesta näkökulmasta yleisö näyttäytyykin tilattavissa sanomalehdissä ikään kuin annettuna. Tällöin yksittäinen lukija asiakkaana tai kuluttajana voidaan jättää kustannustalon markkinointi-ihmisten päänvaivaksi. Spontaanilla huomiolla ei ole journalistista arvoa, ja siksi esimerkiksi etusivu, joka on lehden huomioarvoltaan tärkein osa, on tilattavilla sanomalehdillä usein jätetty kaupallisiin tarkoituksiin. (Ruuskanen 2010, 112, 113.) Sen sijaan iltapäivälehtien on herätettävä lukijan spontaani huomio itse journalistisella tuotteella joka ikinen päivä, sillä lehti on saatava myydyksi. Näin myös lööppien ja lehden kansien täytyy olla sellaisia, että ne herättävät lukijan kiinnostuksen.

3.2.2 Poliittinen individualismi ja yhteiskunnallinen journalismi

Tässä alaluvussa pyrin pohtimaan, miten ns. vakavat sanomalehdet ja iltapäivälehdet perustuvat erilaiselle ajatukselle journalismin roolista ja yhteisön ja yksilön tuottamisesta.

Tuore suomalainen kuolemaa mediassa tutkinut väitöskirja, Sauli Ruuskasen *Kuolema iltapäivällä – postmoderni subjekti ja reaalinen iltapäiväjournalismissa (2010)*, erottelee kaksi tapaa tuottaa yhteisöä ja yksilöä. Yhteisöllisyyttä, jota ”vakava” journalismi tuottaa kutsutaan tutkimuksessa poliittiseksi individualismiksi, kun taas esimerkiksi iltapäivälehtien tapaa tuottaa yksilöä ja yhteisöä kutsutaan eettiseksi individualismiksi.

Poliittisessa individualismissa kiteytyvät Ruuskasen (2010, 85) mukaan modernin demokratian keskeiset ideat, eli jako julkiseen ja yksityisyyteen sekä yksilön ihmisarvo, modernia yhteisöllisyyttä konstituivana poliittisena ideologiana. Poliittisessa individualismissa yksityisyys viittaa tilaan, johon minulla itselläni on hallintaoikeus, ja julkisuus viittaa yhteisesti hallittuun muiden kanssa jakamamme olemisen sfääriin (mt).

Poliittisessa individualismissa julkisuudella, jota journalistiset instituutiot ja media yleensä käytännössä toteuttavat, on keskeinen funktio. Kansalaiset ovat poliittisessa individualismissa itsenäisiä rationaalisia yksilöitä, joiden toiminta perustuu heidän omille haluilleen ja tavoitteilleen.

Julkinen poliittinen tila, julkinen mielipiteen muodostuminen ja yleinen osallistuminen poliittiseen prosessiin ovat olleet olennaisia teemoja myös läntisen demokratian suomalaisessa versiossa. Poliittinen individualismi kytkeytyykin osaksi ns. vakavaa sanomalehdistöä, jossa toimittajan rooli on olla portinvartija, tiedon jalostaja ja jonkinlainen kansan valistaja. Journalistin ammatti on yhteiskunnallisesti arvokas, poliittisesti relevantin tiedon suodattaja. (Ruuskanen 2010, 84–85, 91, 103.)

Ruuskasen poliittisen individualismin käsite ja sen tuottaman journalismin määritelmä tulee lähelle Jaana Hujasen (2006) yhteiskunnallisen journalismin uudistamisen diskurssia. Hujanen on tarkastellut yleisön palvelun neuvottelua markkinaehtoisen ja yhteiskunnallisen journalismin uudistamisen diskurssien kautta. Seitsemän suomalaisen lehden toimittajia yleisön palvelun uudistamisesta haastatellut Hujanen kuvaa yhteiskunnallisesti virittynyttä journalismin uudistamisen diskurssia kansalaisuuteen ja moderneihin arvoihin nojaavaksi, jossa journalismin roolina on tiedonvälittäjä ja vallan vahtikoirana toimiminen. Modernille journalismille kansalaisuus ja demokratia ja niiden tukeminen ovat olleet keskeisiä ihanteita. (Hujanen 2006, 30–32, 38.)

Yhteiskunnallisen journalismin diskurssissa tiedon tuottaminen myös ”tylsistä” mutta tärkeistä yhteiskunnallisista epäkohdista nähdään velvollisuudeksi. Journalistin tehtävä on paikantaa ja etsiä uusia vallan käytäntöjä, sekä asettaa vallankäyttäjien teot julkiseen arviointiin. Toimittajien tehtäväksi määrittyy siis yleisön palveleminen julkista keskustelua synnyttämällä sekä yleisön aktivointina. (Mt, 38.)

3.2.3 Eettinen individualismi ja markkinaehtoinen journalismi

Ruuskasen (2010) mukaan iltapäivälehtien tapa rakentaa yleisö on toisenlainen kuin perinteisen suomalaisen journalismin. Iltapäivälehtijournalismi eroaa ns. vakavasta journalismista siinä, että se rakentuu poliittisen individualismin sijaan eettiselle individualismille. Eettiseksi individualismiksi kutsutaan sellaista näkemystä yksilöstä, jossa moraalit ymmärretään olemukseltaan yksilölliseksi. Moraaliset periaatteet tai kriteerit ovat siten yksilön itsensä valittavissa. (Lukes 1979, 99–106, 140, lainaus Ruuskanen 2010, 95–96.)

Eettiselle individualismille perustuvan sanomalehtijournalismin keskeinen kriteeri on kiinnostavuus. Ruuskasen (2010, 105–106) näkemyksen mukaan kiinnostavuus on iltapäivälehtien journalistisessa diskurssissa nimi sille periaatteelle, joka asettaa konkreettisen yksilön, lukijan tai lehden ostajan välittömän ja spontaanin huomion ensisijaiseksi uutiskriteeriksi eli uutisarvon mittariksi. Kiinnostavuus ei välttämättä ole ristiriidassa sen kanssa, onko aiheella yhteiskunnallista merkitystä esimerkiksi poliittisen individualismin näkökulmasta. Mutta aiheen ei välttämättä tarvitse olla tärkeä, sillä ”tärkeys” on ”kiinnostavuuden” näkökulmasta neutraali määre. (Mt, 106.)

Iltapäiväjournalsmi määrittää uudella tavalla sen, mitä on toimittajuus eli mikä on journalismin eetos. Iltapäiväjournalsmi tuntuu jos ei ihan halveksuvan, niin ainakin väheksyvän, ironisoivan ja leikittelevän äskeysessä alaluvussa esitellyille poliittisen individualismin tärkeille arvoille ja lähtökohdille. Iltapäivälehdissä mennään alinomaan aiheisiin, joita pidetään yksityisyyteen kuuluvina. Se on iltapäiväjournalsmin nimenomainen kohde. (Ruuskanen 2010, 100,103.)

Tällainen siirtymä kyseenalaistaa poliittiselle individualismille keskeistä ja miltei pyhää jakoa yksityiseen ja julkiseen. Se tuo uudenlaisen tavan sille, kuinka saatamme olla ruumiillisina olentoina yhdessä toistemme kanssa. Siirtymä sanomalehtijournalsmissa on suuri, sillä nimenomaan sanomalehti on ollut keskeisenä välineenä ideologisoimassa sitä poliittista yhteisöllisyyttä, jota kutsumme moderniksi länsimaiseksi demokratiaksi. (Ruuskanen 2010, 103–104.)

Ruuskasen mukaan iltapäiväjournalsmi korostaa yhteiskunnallisten arvojen sijasta julkisuutta manipuloinnin ja kaupallisen hyödyn kohteena. Kuolemautisoinnin kannalta poliittisen individualismiin ja eettiseen individualismiin perustuvan journalismin ero tulee näkyviin siinä, että ns. vakavassa sanomalehdistössä lukija pyritään etäännyttämään konkreettisesta kuolemasta esimerkiksi tietyn tyypillisellä uutisointitavalla ja lehden journalistisella kategorisoinnilla, jossa uutiset sijoitetaan eri osastoihin (Ruuskanen 2010, 145–146.). Iltapäivälehti taas pyrkii tuomaan kuoleman lähelle niin teksteissä kuin kuvissakin. Iltapäiväjournalsmin keskeistä aineistoa ovat juuri ihmisten yksityiset ja intiimit kokemukset. Tässä kuoleman tuominen lähelle lukijaa on oiva retorinen väline.

Kuolema myös myy iltapäivälehtiä. Ruuskasen mukaan iltapäivälehdissä niin Suomessa kuin ulkomaillakin ovat yleensä parhaiten myyneet instituutioiksi nousseiden julkisuuden henkilöjen

erikoiset kuolemat, joista hän mainitsee esimerkkeinä Pertti ”Spede” Pasasen sekä nuoren tangotähti Sauli Lehtosen kuolemat. Toiseksi eniten myyntiä aiheuttavat kansallisesti merkittävät urheiluvoitot ja kolmanneksi kulttuurisesti tai maantieteellisesti lähellä tapahtuvat suuronnettomuudet ja tuhotyöt (siis myös osin kuolemaan kytkeytyvät tapahtumat). (Ruuskanen 2010, 163.)

3.2.4 Markkinaehtoisuuden tulo päivälehtiin

Periaatteessa iltapäivälehtien ja ns. vakavien sanomalehtien ero on varsin merkittävä, noudattavathan ne perinteisesti varsin erilaisia journalistisia toimintatapoja ja toteuttavat erilaisia journalismin tehtäviä, kuten aiemmissa alaluvuissa on käynyt ilmi. Käytännössä tilanne journalismin teon kentällä ei kuitenkaan ole näin yksioikoisen mustavalkoinen. Tässä alaluvussa pyrin kertomaan siitä kehityksestä, jossa 2000-luvulla suomalaisissa päivälehdissäkin journalismi ja sen ihanteet ovat jatkuvana uudelleenmäärittelyn kohteena.

Aiemmin tässä työssä esittelin Hujasen (2006) yhteiskunnallisen journalismin uudistamisen diskurssin. Nyt tuon esiin toisen Hujasen haastattelemien maakuntalehtien päälliköiden ja osin myös toimittajien puheesta kumpuavan diskurssin eli markkinaehtoisen journalismin uudistamisen diskurssin.

Kun keskustellaan siitä, millaista olisi nykyistä parempi journalismi ja miten journalismia pitäisi uudistaa, yleisön palvelu on keskiössä. Hujasen tutkimuksessa suomalaisten päivälehtien toimittajien puheessa markkinaehtoisen yleisön palvelun diskurssi haastoi kansalaisuuteen nojaavan modernin journalismin ihanteita. (Hujanen 2006, 30.). Näin jälkimodernissa ajassa journalistisia arvoja ja ihanteita määritellään uudelleen myös suomalaisissa päivä lehdissä.

Markkinaehtoisessa journalismin uudistamisen diskurssi kuului Hujasen tutkimuksessa lähinnä toimituksen johdon puheessa (Aamulehden, Keski-suomalaisen ja Savon Sanomien johdon). Diskurssin mukaan toimitusten tulee tarjota markkinoille sitä, mikä menee kaupaksi. Yleisöä palvellaan myymällä sille journalismia, joka sitä kiinnostaa. Yleisön kiinnostusta puolestaan peilataan esimerkiksi Risc-Monitor- markkinatutkimuksen, ja sen kautta määrittyvien lukien arvojen, asenteiden ja kulutustottumusten, kautta. (Mt, 34.) Tässä markkinaehtoisen journalismin

diskurssi tuleekin tulkintani mukaan lähelle iltapäivälehtien linjaa ja jopa äskeisessä alaluvussa esiteltyä eettistä individualismia, sillä iltapäivälehdissä on perinteisesti asetettu lukijan tai lehden ostajan välittömän ja spontaanin huomio ensisijaiseksi uutiskriteeriksi eli uutisarvon mittariksi ja määreeksi. Samalla kiinnostavuus on nostettu tärkeimmäksi uutiskriteeriksi.

Samalla se lähtökohta, että toimituksella olisi valta päättää, millainen journalismi kansalaisia parhaiten palvelee, murenee. Usean Hujasen haastateltavan mielestä päivälehdistön markkinaehtoistumisessa on kyse myös omistajien vaikutusvallan kasvusta. Markkinaehtoisten journalismin diskurssi haastaa suomalaisten toimittajien modernille projektille rakentuneen itseymmärryksen, vaatii monia yleisön palvelun ihanteita. Journalistin kuuluu palvella lukijoita arjen kannalta olennaisella ja kiinnostavalla tiedolla, mutta toisaalta myös viihdyttää ja koskettaa lukijoita tarinoilla ja tunteilla sekä yllättää tämä epätyypillisillä aihe- ja näkökulmavalinnoilla. Markkinaehtoinen journalismi voi kyllä tuottaa journalismia, joka resursoi ihmisiä kansalaisina, eli toteuttaa journalismin yhteiskunnallista tehtävää. Olennaista kuitenkin on, että markkinaehtoisen journalismin diskurssissa journalismin perustehtävä ei ole enää demokratian ja kansalaisuuden eri muotojen turvaaminen vaan bisneksen edellytysten turvaaminen. Journalismi yhteiskunnallisena vaikuttajana ei siis ole mahdotonta tässä diskurssissa, mutta siihen ei tarvitse sitoutua. Laatumedian journalisteille markkinaehtoisen journalismin diskurssin voimistuminen voi Hujasen mielestä tarkoittaa uusia ihanteita ja velvoitteita. Journalisteilla ei ole jälkimodernissa ajassa enää kiinteää ja pysyvää itseymmärrystä tai vakiintuneita ristiriidattomia velvoitteita, vaan journalisteilta vaadittava itseymmärrys on liikkuva ja ambivalentti ja voi kattaa muuttuvan yleisön palvelun ja ihanteiden ja velvoitteiden joukon tiedonvälityksestä viihdyttämiseen ja valtauttamiseen. (Hujanen 2006, 34–36, 39.)

Tabloidisaatiosta

Jos edellisessä luvussa kuvailtu markkinaehtoisen journalismin uudistamisen diskurssi ja siihen liittyvä journalististen ihanteiden ja tavoitteiden uudelleenmäärittely saa lisää tilaa suomalaisissa päivälehdissä, tulee lukijan kiinnostuksesta yhä vahvempi journalismia määrittävä kriteeri ja kiinnostavuuden merkitys uutiskriteerinä kasvaa. Näin suomalaisissa päivälehdissä voi tapahtua siirtymä kohti iltapäivälehtien linjaa (samalla siirtymä kohti eettistä individualismia), jossa

yksityiset asiat ovat keskeinen uutisoinnin kohde. Päivälehtien siirtymää iltapäivälehtien linjoille on nimitetty myös tabloidisaatioksi.

Sparksin (2000) mukaan *tabloidisaation* käsite sisältää ajatuksen siitä, että on menossa sellainen muutos, jonka myötä aiemmin vakavat lehdet ovat muuttumassa (huom. sisällöltään) tabloideiksi. Kehittyneissä yhteiskunnissa sekä sosiaalinen rakenne että elämäntavat ovat muuttumassa. Näiden muutosten taustalla ovat kaupallisten uutisten ankara kilpailu levikkialueista, sosiaalinen uudelleenrakennus joka muuttaa potentiaalisen yleisön uutismakuja, sekä etäännyminen politiikasta, joka johtaa siihen, että vakavan median uutisaiheilla on vain vähän annettavaa suurelle kansanosalle. Kaikki nämä tekijät yhdessä tekevät sen tietämisen, millainen on oikeanlainen uutissekoitus, joka menestyy kaupallisesti, paljon vaikeammaksi kuin on totuttu ajattelemaan. (Sparks 2000, 17, 35–36.)

Sparksin mukaan jos tabloidisaation prosessi on menossa, se tarkoittaa, että tabloidmainen sisältö, jolle on kuvaavaa viihde ja sensaatiot, on tulossa yhä yleisemmäksi ja on ajamassa vakavaa journalismia menneisyyteen. Toinen tabloidisaation piirre on se, että asioiden tärkeysjärjestys mediassa muuttuu niin, että uutisista ja tiedosta siirrytään kohti viihteen painotuksia. Myös erilaisten medioiden välisten maun raja-aitojen muutos on osa tabloidisaation prosessia. (Mt, 10–12.)

Levikin pienenemisen kanssa kamppailevat sanomalehdet haluavat epätoivoisesti saada lisää lukijoita. Sparks on kutsunut tabloidisoitumisen ympärillä käytyä keskustelua jopa moraaliseksi paniikiksi. Tässä keskustelussa tabloidisoitumisella on viitattu hyvin monimuotoisiin ilmiöihin, ei pelkästään painetussa mediassa, vaan halki mediakentän. Sparksin mukaan kiihvimmat ilmiön kriitikot ovat yleensä heitä, joiden mukaan modernin demokraattinen yhteiskunta ei toimi, kun julkisen sfäärin toteuttajana on nykyaikainen massamedia. (Sparks 2000, 1–7, 24.)

Tämän työn kannalta mielenkiintoista on tarkastella, näkyykö markkinoitumisen prosessi myös konkreettisella tasolla päivälehtien (tässä tapauksessa Helsingin Sanomien ja Keski-suomalaisen) kuolemauutisoinnissa, vai ei. Ruuskasen (2010) tutkimuksessa selvisi, että vaikka esimerkiksi sanomalehti Keski-suomalainen oli otsikoinniltaan kuolemauutisoinnissa jonkin verran iltapäivälehtimäinen, sen visuaalinen presentaatio poikkesi kuitenkin varsin oleellisesti iltapäivälehdistä, ollen iltapäivälehtiä selvästi vaatimattomampaa. Ilman visuaalista korostusta

kuolemantapaukset jäävät Keski-suomalaisessa etäisemmäksi, tekstuaalisemmiksi. Myös tietäntyyppinen uutisoinnin tapa etäännyttää Ruuskanen mukaan edelleen kuolemantapauksia päivälehdissä. Kuolemaa käsittelevät uutiset ovat mittasuhteiltaan vaatimattomia ja ne nähdään yhteisyyden näkökulmasta marginaalisina ja poikkeuksellisina tapahtumina. Toiseksi myös journalistinen kategorisointi eri osastoihin, kuten talous, ulkomaat, kulttuuri, johtaa eräänlaiseen etäännyttämisefektiin. Ulkomaanosasto täyttyy väkivaltaisista kuolemaa täynnä olevista tapahtumista. Konkreettinen kuolema etäännyy ulkomaille ikään kuin journalistisesti välttämättömien käytännön valintojen arkisena seurauksena. (Ruuskanen 2010, 146.)

3.3 Kuolema uutisena

Tässä alaluvussa pohdin, miksi kuolema on uutinen, eli mitkä uutiskriteerit täyttyvät usein kuolemasta puhuttaessa. Lisäksi kerron siitä, miten kuolemasta mediassa saatetaan tehdä speaktaakkeli ja puhun tunteiden kuvauksen roolista kuolemauutisoinnissa.

3.3.1 Miksi kuolema näkyy mediassa

Esimerkiksi Huovilan (2001, 47) mukaan uutisen tulee täyttää kolme kriteeriä: 1) sen tulee olla ajankohtainen, 2) sen tulee olla yleisesti kiinnostava tai vaikuttaa vastaanottajan elämään, ja 3) sen tulee olla totta. Huovilan (mt, 59) mukaan uutinen myy itsensä sisällöllään. Uutisen olisi siis itsessään oltava riittävän kiinnostava.

Kuolemassa yhdistyvät useat (etenkin markkinaehtoisien) journalismin kannalta hedelmälliset piirteet. Kuolema on pohjimmiltaan hyvin yksityinen ja intiimi asia. Siihen kytkeytyy usein kärsimystä, vahvoja tunteita ja myös draamaa. Myös kuoleman etäännyminen arjesta ja siirtyminen laitokseen luo pohjaa sille, että kuolema ei ole niin tuttu eikä läsnä normaalisti arjessa. Siksi siitä puhuminen, uutisointi tai esimerkiksi kuolevien tuominen televisioon, on omiaan nostattamaan pintaan tunteita, pelkoja ja jopa moraalista paniikkia.

Kuolema on usein hedelmällinen uutisaihe, sillä jo sen luonteen takia se on yleensä negatiivinen tapahtuma, sillä jonkun elämä päättyy kuoleman myötä. Kuolema voi olla myös kontekstinsa vuoksi yhteiskunnallisesti merkittävä. Esimerkiksi jos sata amerikkalaista kuolee Irakin sodassa kapinallisten iskussa, tällä tapahtumalla voi olla myös yhteiskunnallisia ja poliittisia seurauksia. Sodanvastainen mieliala voi lisääntyä ja aiheuttaa paineita poliitikoille. Sota, terrorismi, itsemurhauskut ja vaikkapa teloitukset ovat esimerkkejä uutisista, jotka keskittyvät tapahtumiin, joissa paitsi kuolee ihmisiä, myös käytetään konfliktia politiikan tai rankaisun välineenä. Valtaosa maailman katastrofeista koskettaa suurta yleisöä vain välillisesti. Kaikkialla maailmassa tapahtuvat katastrofit kuitenkin koetaan medioiden niistä luomien rakennelmien kautta.

Kuolema uutisessa voi myös vaikuttaa lukijoiden, kuuntelijoiden tai katselijoiden elämään. Kuolema vaikuttaa aina ainakin jonkun elämään, sillä kun joku kuolee, joku samalla menettää läheisensä. Kuolemauutisoinnin yleisyys vaihtelee tapahtuman luonteen mukaan. Auschwitzissa kuoli miljoonia ja miljoonat jäivät kaipaamaan, tsunami vei tuhansia, Jokelan koulusurma vaikutti oletettavasti jollain tavalla useimpiin Suomen koululaisista.

Kuolema on elämän päätepiste, hetki, jossa ihminen menettää kyvyn ohjata tai hallita elämäänsä. Kuolema voi olla myös irvokas, ruma, kauhistuttava tai pelottava, mutta sitä voi olla mukava seurata ikään kuin ulkopuolelta, tirkistellä ilman että itse joutuu sitä vielä kokemaan. Outous tai normaalista poikkeaminen on myös kuolemauutisoinnille tyypillistä. Harvemmin uutisiin nousee ns. tavallista suomalaista sairaala/laitoskuolemaa, sen sijaan onnettomuudet, rikokset ja julkkiskuolemat kylläkin. Toisin sanoen negatiivisuus ja odottamattomuus sekä yllättävyys määrittelevät paitsi uutisjournalismia yleensä, myös kuolemauutisointia.

Suuren uutisarvon saaville jutuille on Hvitfeltin (1989, 64) mukaan tunnusomaista: 1) aihealueena on politiikka, talous, rikos tai onnettomuus, 2) aihe on tärkeä ja yhteiskunnallisesti merkittävä, 3) uutinen käsittelee jotain normaalista poikkeavaa tai outoa, 4) asia tapahtuu lyhyen välimatkan päässä lehden levikkialueesta, 5) uutinen on jollain tavalla sopusoinnussa journalistien ja yleisön arvostusten kanssa, 6) uutinen käsittelee eliittiin kuuluvia, 7) uutinen on ymmärrettävä kyseisen median yleisölle, ja 8) uutinen koskettaa (*berör*) yksityisiä henkilöitä. Hedelmällisintä uutisoinnin kannalta on siis juuri äkillinen, dramaattinen, yllättävä tai jollakin tavalla erikoinen kuolema, rikokset, onnettomuudet etunenässä. Kun suomalaisturisteja kuljettanut bussi joutui onnettomuuteen Espanjassa ja yhdeksän suomalaista kuoli, korostuivat niin negatiivisuus, dramaattisuus,

yllätyksellisyys kuin tunteisiin vetoavuuskin. Julkisen henkilön tai poliitikon äkillinen kuolema myös koskettaa eliittejä. Julkkiksen tai kansansuosikin kuolemassa on usein myös myyttisen sadun tai sankaritarinan aineksia.

Huovilan (2005, 67) mukaan tapahtuman uutisarvoa lisää sen tunteisiin vetoavuus. Tunteisiin vetoava juttu sisältää kielteisiä, epätavallisia, sensaatiomaisia, dramaattisia, tunnepitoisia, kärjistäviä, väkivaltaisia tai seksuaalisia aineksia (mt). Tunteiden rooli onkin kuolemaan liittyvässä uutisoinnissa usein merkittävä. Voisi jopa sanoa, että useiden viime aikoja tehtyjen tutkimusten perusteella (Raittila 1996, Ghersetti 2000, Ruuskanen 2010) etenkin surun kuvaaminen tai sen tuottaminen on yleistä kuolemauutisoinnissa.

3.3.2 Spektaakkeli kuolemauutisoinnissa

Kuolema saa (etenkin) iltapäivälehtien palstoilla usein spektaakkelimaisia piirteitä. Ruuskanen (2010) kytkee toisiinsa spektaakkelin ja kollektiivisen surun. (Mt, 244.) Spektaakkelia on hankala määritellä yksiselitteisesti, mutta se on Ruuskasen mukaan jotain kontrolloimatonta ja hallitsematonta. Lisäksi spektaakkeleille on tyypillistä, että ne saavat mediassa paljon tilaa eli niiden mittasuhteet ja volyyymi ovat isoja. Ruuskasen aineistossa esimerkiksi Konginkankaan bussiturma ja etenkin Kaukoidän tsunamikatastrofi 2004 täyttävät spektaakkelin tuntomerkit. (Ruuskanen 2010, 246, 250–251, 257.)

Ruuskasen mukaan spektaakkelille on tyypillistä, että sen yhteydessä jako poliittiseen individualismiin ja eettiseen individualismiin menettää hetkeksi merkityksensä. Myös yleissanomalehdet uutisoivat siis spektaakkeleista tavoilla, jotka ovat yleensä tyypillisiä iltapäivälehdille. Ruuskasen mukaan yleissanomalehtien iltapäivälehdistyminen liittyy ”poikkeustilaan”, jossa ”ekstistentialistisessa tilanteessamme” on hetkeksi tapahtunut muutos. Poliittisen individualismin kehityksessä kuoleman paikalle asetettu jako julkiseen ja yksityiseen pyyhkiytyy hetkeksi pois kaikkialta tulvivan mediavolyymien ja katastrofiuutisoinnin tieltä. Elämme hetken normaalijärjestyksen ulkopuolella, ja poikkeustilassa eteemme avautuu kuoleva ruumiillinen olemuksemme. (Mt, 256–258.)

Kun päivälehdet tulevat speaktaakkeleissa hetkeksi iltapäivälehtien linjoille, iltapäivälehdet puolestaan rakentavat kuolemaa käsittelevän uutisensa identifioitumalla uhriin. Samalla lukija voi identifioitua uhriin ympäristön kautta. Uhri tuottaa jaon meihin ja muihin. Speaktaakkeleissa onnettomuuksille ja kuolemille halutaan antaa ”kasvot”, jotta voisimme ”surra” tapahtunutta. Iltapäivälehdistä uhrien korostaminen on Ruuskasen mukaan draaman kuljettamisessa aivan eri asemassa kuin yleissanomalehdissä. Mediakilpailun vuoksi iltapäivälehtien täytyy löytää uhreja, jotta kosketus yleisöön säilyisi. (Ruuskanen 2010, 183, 259, 261–262.)

Speaktaakkelin keskeisin elementti on Ruuskasen mukaan tapahtumaympäristö, joka haastaa poliittisen individualismin määritelmän ”julkisesta tilasta” normaalina järjestyksenä. Esimerkiksi tsunamikatastrofin yhteydessä ympäristö oli otollinen, koska uhrien joukossa oli suuri joukko ”tavallisia” kansalaisia, joihin identifioitua. (Mt, 262.)

Uhrien lisäksi sankareilla on tärkeä rooli iltapäivälehtien kuolemauutisoinnissa. Sankareiden avulla päästään takaisin normaaliin järjestykseen. Esimerkiksi tsunamikatastrofin keskellä sankareiksi nostettiin suomalaisia auttamistyötä paikan päällä tehneitä sukeltajia. Sankari kykenee pelastamaan henkiä, muuttamaan tapahtumien kulkua. (Mt, 282.)

Tämän työn yhteydessä voin hyödyntää speaktaakkelin käsitettä ja sen määritelmää tutkiessani, miten iltapäivälehti Ilta-Sanomat ja päivälehdet Helsingin Sanomat ja Keskisuomalainen uutisoivat Kirkan kuolemasta.

3.3.3 Kollektiivinen suru

Sen lisäksi, että media (etenkin iltapäivälehdet) voivat rakentaa kuolemaan liittyvistä isoista uutisista speaktaakkeleja, kuolemauutisoinnissa korostuu usein kollektiivinen suru ja surun kuvailu. Usein suru ja speaktaakkeli voivat liittyä samaan tapaukseen eli ikään kuin kytkeytyä toisiinsa. Esimerkiksi Ruuskanen määrittelee ne toisiinsa kytkeytyviksi asioiksi.

Raittilan (1996) mukaan media voi toimia katastrofien (Jokela, tsunami, Estonian uppoaminen) yhteydessä yleisön surutyön terapeutisena välineenä. Suru ja empatia vaativat samaistumiskohteita; pelastuneen haastatellun järkytykseen tai itkuun voi samastua aivan toisella tavalla kuin

tiedotustilaisuuksien sepustuksiin. Surevien omaisten haastattelulla on samankaltainen rooli. Kyse voi olla empaattisesta surun kokemuksen jakamisesta. Esimerkiksi Estonia-onnettomuuden yhteydessä ei juuri pohdittu, saako surevia omaisia esittää tiedotusvälineissä, vaan se nähtiin tärkeäksi osaksi kansalaisten kollektiivista surutyötä. Akuutin katastrofin kautta koko kansa pääsi suremaan omia surujaan. Estonia- onnettomuuden yhteiskunnallista seurauksista, kuolemasta sinänsä tai ihmisen ja luonnon välisestä suhteesta puhuttiin harvoin. Keskeisempää oli siis onnettomuuden aiheuttaman surun ja ahdistuksen purku sekä uutisoinnin emotionaalinen aspekti. (Raittila 1996, 66, 76–78, 106–108, 182.)

Yksi viime vuosien kohutuimmista kuolemantapauksista lienee Walesin prinsessa Diana kuoli auto-onnettomuudessa Pariisissa elokuussa 1997. Myös Dianan kuoleman uutisoinnissa nousivat tunteet keskeiseen rooliin. Tunteisiin vedottiin uutisissa rakentamalla kuvaa surevista briteistä ja maansurusta, toisin sanoen siis rakentamalla *kollektiivista surua*. Tutkija Marina Ghersettin Göteborgin yliopistossa tekemä tutkimus *Sensationella berättelser – en studie av en nyheter från Angola 1987 och om prinsessan Diana 1997 i dagstidningar, radio och TV*, osoitti, että median raportointi Dianan kuolemasta oli itse asiassa yhtä paljon tunteisiin vetoavaa, kuin varsinaisiin faktoihin perustuvaa. Aiheen uutisoinnissa olivat voimakkaasti esillä surevat britit, rakennettiin kuvaa kansallisesta surusta, vaikka Ghersettin (2000, 251) mukaan vain pieni osa briteistä itse asiassa suri prinsessan kuolemaa ja vielä harvemmat näyttivät surunsa kokoontumalla prinsessa asunnon ulkopuolelle tai Buckinghamin palatsin eteen.

Ruuskanen(2010) mielestä iltapäivälehtien representoima ”kollektiivinen suru” on kuitenkin jotain muuta kuin se yksilöpsykologinen prosessi, joka käynnistyy läheisen menetyksen yhteydessä. Vaikkei lukija olisi menettänyt esimerkiksi Konginkankaan bussionnettomuudessa yhtään läheistä, myös häntä kutsutaan suremaan onnettomuudessa menehtyneitä. Ruuskanen mukaan kuolemauutisten yhteydessä lukija voi kyllä identifioitua uhuriin ja kokea järkytystä, epävarmuutta, mutta hän ei halua kutsua sitä suruksi samassa mielessä, kuin jos olisi kohdannut menetyksen henkilökohtaisella tasolla. (Ruuskanen 2010, 266–267.)

Iltapäivälehtien panostaminen suruun legitimoidaan jokaisen lukijan jakamalla kaksinaisella suhteella journalistiseen diskurssiin, eli se koetaan samaan aikaan sekä henkilökohtaiseksi että ei-henkilökohtaiseksi. Speaktaakkeliin yhteydessä tapahtuva henkilökohtaisten tunteiden vuodattaminen – surupuhe, perustellaan sillä, että lukija, jokainen meistä, kokee jakavansa saman tekstin hänen

kanssaan, joka on kohdannut menetyksen henkilökohtaiseksi. ”Kollektiivinen suru” siis legitimoidaan konkreettisella yksilöllä, ja samalla se legitimoit konkreettisen yksilön. Ruuskanen väittääkin, että ”kollektiivisen surun” takana, sen mitä iltapäivälehtien sivuilla kutsutaan suruksi, on paremmin pelko siitä, että kuva esimerkiksi tsunamin runtelemista ruumiista herättäisi yleisössään häpeää. Häpeä on Ruuskasen mielestä se subjektiivuutemme liittyvä perustunne, jonka nouseminen pintaan halutaan estää tunnekylläisellä puhevyöryllä surusta. (Mt, 271–272.)

Surun representaationa iltapäivälehdissä toimivat usein esimerkiksi onnettomuuspaikalle asetetut hautakynntilät, konkreettiset suremisen symbolit. Esimerkiksi Ruuskasen vuoden otoksessa iltapäivälehdistä niin suru terminä kuin surua kuvaavat visuaaliset representaatiot esiintyivät varsin useasti. Jo pelkkä hautakynntilä tienposkessa riittää Ruuskasen mukaan ilmaisemaan, että poikkeustila on astunut kylän, kaupungin tai perheen elämään. (Mt, 281.)

Mitä merkitystä surun kuvaamisella journalismissa sitten on, tapahtui se iltapäivälehdissä tai poikkeustilassa myös päivälehdissä? Surun ja kärsimyksen kokeminen ja niiden kuvaaminen on Saresman (2007, 173) mukaan poliittinen teko. Se voi joko ylläpitää vallitsevaa status quota, tai avata uusia mahdollisuuksia. Tällä voidaan nähdäkseni tarkoittaa esimerkiksi sitä, että surun kautta voidaan vahvistaa yhteisön kollektiivisia rakenteita ja tuottaa sosiaalista valtaa uusintavia tai sitä ylläpitäviä käytäntöjä. Merkityksellistä on myöskin sen havaitseminen, että kaikkien kuolema ei suinkaan nouse surtavaksi, yhteiseksi suruksi.

3.3.4 Luvun anti kuolemauutisoinnin kannalta

Työni analyysiluvuissa pyrin peilaamaan, miten kuolemaa käsittelevissä lehtijutuissa näkyy se, että päivälehtien sanotaan osin valuneen iltapäivälehtien linjoille markkinaehtoisuuden diskurssin kasvun/ja tabloidisaation ja ”poikkeustilan” myötä. Pyrin tarkastelemaan myös sitä, missä määrin kuolemauutisoinnissa käytetään erilaisia tunteisiin vetoamisen keinoja, kuten visuaalista näyttävyyttä tai surevien omaisten kertomuksia. Tarkastelen lisäksi, millä tavalla Kirkan kuolemasta uutisoinnissa näkyy edellä kuvattuja speaktaakkelin piirteitä.

Jutun koskettavuutta ja tunteisiin vetoamista voi tutkia esimerkiksi sanavalintojen ja konfliktien luomisen kautta. Dramaattinen ja selkeä kuvitus, eli isot kuvat, joissa on liikettä, ilmeitä tai muuta

huomiota herättävää, lisäävät uutisen tai jutun koskettavuutta. Koskettavuutta voidaan hakea myös vastakkainasettelulla sekä yksinkertaistamisella. Kun jutusta tehdään tarina, jossa erottuvat hyvä ja paha, se lisää jutun vetoavutta. Iskevyyttä jutulle saadaan myös irrottamalla siitä yksittäisiä sitaatteja erikseen ja upottamalla tekstiin tai erilliselle pohjalle. (Sipola 1998, 90–91.).

Tabloidisaatiolle, päivälehtien siirtymiselle (tai väitetyille siirtymiselle) iltapäivälehtien linjoille ja postmodernin kulttuurin/ajan piirteille, joita esittelin luvussa 2, on yhteistä esimerkiksi elämäntyylien erilaistumisen korostuminen, joka voi näkyä kuluttamiseen liittyvien juttujen kasvuna. Lisäksi tabloidisaatio, samoin kuin postmoderni kulttuuri, korostaa individualismia siinä mielessä, että se tuo yksilön keskeiseksi juttujen elementiksi, eli asioita pyritään kertomaan henkilön kautta. Postmodernille ajalla tyypillinen minän jatkuva koostaminen ja itsereflektio voi olla tyypillistä myös tabloidistuneelle medialle. Median kautta voidaan käsitellä omaa muuttumista, kuoleman kasvattavaa kokemista, henkistä kasvua, tuottaa tunne-elämyksiä ja samaistumisen kokemuksia. Ruumiin kultivoiminen ja ruumiin kautta eläminen liittyy myös tabloidisaatioon. Ruumis on keino rakentaa omaa identiteettiä, jolloin journalismin henkilöityminen, intimisoituminen ja viihteellistyminen sekä keventyminen voivat osaltaan tuottaa erilaisia kuvia ”ruumiista”, ruumiin palvonnasta sekä oikeanlaisesta ”ruumiinkuvasta”.

Tabloidisaation ja postmodernin yhteyttä voi miettiä esimerkiksi Baumanin luonnehdinnan valossa. Baumanin mukaanhan (ks. luku 2) yksilöt ovat postmodernissa yhteiskunnassa valitsija-kokoajia, jotka koostavat identiteettiään. Toisaalta kun ei ole enää riittävän vahvoja auktoriteetteja, jotka vapauttaisivat ihmiset peloistaan, jäljelle jää keino yrittää tehdä omista kuvitteellisista yhteisöistään vaikutusvaltaisempia kuin muut kuvitteelliset yhteisöt.

Saadakseen osakseen huomiota julkisuudessa esityksen täytyy olla koko ajan merkillisempää, tiivistunnelmaisempaa, hämmentävämpää ja ehkä myös raaempaa, verisempää ja pelottavampaa. Symbolinen merkitys ratkaisee sen, kuinka hyvin onnistutaan vangitsemaan yleisön mielikuvitus.
(Bauman 1996, 39 – 40.)

Tässä luvussa olen käynyt läpi iltapäivälehtien ja ns. vakavien sanomalehtien erilaista journalistista linjaa. Toisaalta olen myös kertonut, miten vakavissakin suomalaisissa sanomalehdissä markkinaehtoistuva journalismi on saanut sijaa ainakin puheiden tasolla. Luvun loppupuolella olen

kertonut, miksi kuolema on uutinen ja valottanut kuolemautisointiin usein liittyviä erityispiirteitä. Seuraavassa luvussa esittelen työni aineiston.

4 AINEISTO

4.1 Lähdeaineiston esittely

Esittelen ensin lyhyesti tämän tutkimuksen aineistoon kuuluvat lehdet, sekä kerron, miksi olen ottanut mukaan juuri kyseisen lehden. Aineiston työhöni keräsin siis Helsingin Sanomista, Ilta-Sanomista ja Keskisuomalaisesta.

Helsingin Sanomat

Helsingin Sanomien, Suomen ainoan valtakunnallisen seitsemänpäiväisen sanomalehden, mukaan ottaminen aineistoon perustuu lehden kokoon, sen laajaan ilmestymiseen maan eri puolella, sen suureen levikkiin sekä sen rooliin suomalaisen journalismin kentässä. Helsingin Sanomia voidaan pitää niin sanottuna vakavan journalismin airuena Suomessa, lehtenä, joka määrittelee ns. vakavan journalismin diskurssia Suomessa.

Helsingin Sanomat perustettiin nuorsuomalaisten päälehden Päivälehdessä lakkautuksen jälkeen. Kesällä 1904 Päivälehdessä suurimmat saarnamiehet perustivat Helsingin Uuden Kirjapainon Oy:n, joka osti Päivälehdessä kirjapainon omaisuuksineen. Uuden lehden, Helsingin Sanomien, taakse perustettiin kirjapainon sisaryhtiö Sanoma Oy. Helsingin Sanomat alkoi ilmestyä säännöllisesti lokakuussa 1904, kolmen kuukauden kuluttua Päivälehdessä lakkautuksesta. (Tommila ym.1988, 130.)

Helsingin Sanomat siirtyi joulukuun 1918 jälkeen vähin äänin johtavan tasavaltalaisen lehden asemasta edistyspuolueen päälehdeksi. Helsingin Sanomilla oli edistyspuolueeseen alusta saakka etäisempi suhde kuin sillä oli ollut nuorsuomalaiseen puolueeseen. (Tommila & Salokangas 1998, 165.)

Eero Erkko kuoli syksyllä 1927. Hänen pojastaan Eljas Erkosta tuli Helsingin Sanomien ainoa päätoimittaja 1931. Eljas Erkko kehitti lehteä journalistisena tuotteena, mutta antoi kuitenkin myös sitoa itseään edistyspuolueeseen. 1930-luvulla lehti oli edistyspuolueen äänenkannattaja siinä määrin kuin Erkko halusi sen olevan. Kun Erkko oli aktiivinen edistyspuoluelainen poliitikko, mm. ulkoministeri vuosina 1938–1939, lehti oli väljästi ottaen puolueen äänenkannattaja niin kauan kuin hän oli politiikassa mukana. Puoluepoliittisesti sitoutumattoman Helsingin Sanomista tekivät vasta Erkon luopuminen politiikasta ja edistyspuolueen merkityksen väheneminen. Näin ollen voidaan sanoa, että Helsingin Sanomien sitoutumattomuus alkaa sotavuosista. (Tommila & Salokangas 1998, 165–167.)

Helsingin Sanomien levikki kasvoi 1920- ja 1930-luvuilla voimakkaasti. Vuonna 1925 levikki oli noin 34 000, vuonna 1930 arkilevikki oli noin 63 000 ja vuonna 1939 jo noin 88 000. Pulavuosinakaan lehden levikki ei kääntynyt laskuun, vaan sen kasvu ainoastaan hidastui. 1920-luvun lopulta alkaen Helsingin Sanomat sai tilaajia kilpailijoidensa kustannuksella nimenomaan pääkaupunkiseudulla. Se sai tilaustuloja enemmän kuin muut, sillä oli muita parempi peitto Helsingissä ja lähiympäristössä, eikä sen tarvinnut kuljettaa niin suurta osaa painoksestaan maakuntiin kuin kilpailijoidensa (Uuden Suomen, Hufvudstadsbladetin ja Suomen Sosiaalidemokraatin). (Mt, 211–212.)

Eljas Erkko kiinnitti tietoisesti huomioita pikkuilmoitusten hankintaan, uudisti lehden sisältöä sekä uutislehden että viihdyttäjän suuntaan eikä kaihtanut uutisten tekemistä viihdyttäväksi, jopa sensaatioiksi. Helsingin Sanomien menestyksen taustalla oli myös politiikka. Edistyspuolue oli liberaalipuolue, jolla oli kontaktipintaa niin oikealle kuin vasemmalle. Näin Helsingin Sanomat oli työväen kannalta ”mahdollinen” lehti, sillä se ei jyrkällä oikeistopolitikoinnilla karkottanut sitä osaa vasemmistoa äänestävästä työväestöstä, joka tunsu houkutus tilata sitä sen sisällön vuoksi. Menestys sekä tilaaja- että ilmoitusmarkkinoilla toi Helsingin Sanomien käyttöön enemmän rahaa kuin kilpailijoille, ja se saattoi panostaa sisällön tekemiseen yhä ”paremmaksi” ja houkuttelevaksi. (Mt, 217–218.)

Eero Erkon jälkeen lehden päätoimittajaksi tuli Yrjö Niiniluoto, joka hoiti tehtävää 1938–1961. Niiniluodon kuoltua Aatos Erkko tuli lehden toiseksi päätoimittajaksi Ilta-Sanomista siirtyneen Teo Mertasen rinnalle. Eljas Erkon sairastellessa Aatos Erkon valta lehdessä kasvoi suureksi jo ennen Eljas Erkon kuolemaa 1965. Aatos Erkon johdolla Helsingin Sanomia uudistettiin muun muassa

avaamalla palstoja myös vasemmistolaisille kirjoittajille, uudistamalla kulttuuriosastoa ja lisäämällä ulkomaan kirjeenvaihtajia. 1980-luvulla Helsingin Sanomat oli jo ohittanut Dagens Nyheterin Pohjoismaiden suurilevikkisimpänä sanomalehtenä ja lehdestä oli tullut Suomen ylivoimaisesti suurin sanomalehti. (Tommila ym. 1988, 130–132.)

Nykyisin Helsingin Sanomat on Suomen luetuin päivälehti ja Pohjoismaiden suurin 7-päiväinen sanomalehti. Sen levikki vuonna 2009 oli 397 838. Lukijamäärissä HS on ylivoimainen ykkönen verrattuna seuraavina tuleviin Aamulehteen ja Turun Sanomiin. Helsingin Sanomilla on lukijoita noin 951 000, Aamulehdellä 310 000 ja Turun Sanomilla 250 000. (Levikintarkastus 2009.) Helsingin Sanomat on siis säilyttänyt asemansa Suomen ylivoimaisena ykköslehtenä, ainakin lukijamäärillä mitaten.

Helsingin Sanomien vastaava päätoimittaja oli vuodesta 1991 kevääseen 2010 Janne Virkkunen. Huhtikuusta 2010 alkaen vastaavana päätoimittajana on toiminut Mikael Pentikäinen.

Keskisuomalainen

Alun perin Keski-Suomi nimellä toimintansa aloittanut lehti perustettiin vuonna 1871. Vuoteen 1917 saakka toiminut Keski-Suomi myytiin lokakuussa 1917 uudelle perustettavalle yhtiölle, joka ryhtyi kustantamaan uutta porvarillista sanomalehteä. Tämän lehden nimeksi tuli Keskisuomalainen. Keskisuomalaisen korostettiin jatkavan maan vanhimman suomenkielisen maaseutulehden Keski-Suomen perinteitä ja luvattiin sen jatkavan työtä ”suomalaisisänmaallisen kokoomuksen hyväksi ja puolesta”. Maalaisliiton lehti Keskisuomalaisesta tuli vuonna 1932, kun Keskimaa Oy osti Keskisuomalaisen, Keski-Suomen ja Suomalaisen julkaisuoikeudet sekä lehtiyhtiön omaisuuden. Keskisuomalainen kuuluu Keskisuomalainen Oyj konserniin jonka muita lehtiä ovat muun muassa Savon Sanomat ja Iisalmen Sanomat. Konserni omistaa myös 17 paikallislehteä, kaksi paikallislehteä, kolme lehtipainoa ja kaksi jakeluyhtiötä. (Kangas 2007, 10, 90–91, 97, 142–143, 398).

Keskisuomalaisen päätoimittajina toimivat vuoteen 1975 mennessä Heikki Hyppönen (1918, 1919–1928), Väinö Kivilinna (1918), Antero Selänne (1918–1919), Torsten Kaukoranta (1928–1932), Anttoni Takala (1932–1947), M.E. Juusela (1932–1973), Heikki Juusela (1973–1975). Erkki

Laatikaisen aikaan lehti siirtyi vuonna 1975. Taitekohtaksi Keskisuomalaisen tiellä tulivat sotavuodet, jolloin lehti pystyi paremman tekniikkansa ja toimituksensa avulla palvelemaan kasvanutta uutiskysyntää kilpailijoitaan paremmin ja saamaan enemmän pikkuilmoituksia. (Tommila ym. 1988, 323–324.)

Koko talvisodan ajan Keskisuomalaista markkinoitiin tehokkaasti ja levikki nousi tuntuvasti. Tammikuussa 1941 levikiksi saatiin 16 909. Suuri enemmistö Keski-Suomeen sijoittuneesta Karjalan siirtoväestä oli siirtynyt Keskisuomalaisen tilaajiksi. Lokakuussa 1944 kustannusosakeyhtiö Keskimaa Oy osti Viitasaaren Seutu -nimisen paikallislehden. Viitasaaren Seudun ostettuaan Keskisuomalainen perusti Viitasaarelle myös sivutoimiston, mikä vahvisti lehden asemaa maakunnan pohjoisosissa. Syyskuussa 1944 lehden levikki oli ylittänyt 30 000 kappaleen rajan. (Kangas 2007, 162, 177–178 .)

Keskisuomalaisen päätoimittajana vuodesta 1975 vuoteen 2008 toimi Erkki Laatikainen. Laatikainen sai johdettavakseen 15 vuotta levikkiään tasaisesti kasvattaneen sanomalehden toimituksen. Vuonna 1974 Keskisuomalaisen levikki oli reilut 61 000 kappaletta. Vuoden 1975 alussa lehti työllisti 467 henkeä. Laatikainen keskittyi ensimmäisinä päätoimittajavuosiensa siihen, että täyttäisi johtokunnan odotukset. Laatikainen ei suoranaisesti ollut mukana keskustapuolueen paikallisissa tehtävissä, mutta hän pyrki järjestelemään taustalla henkilövalintoja esimerkiksi valittaessa keskustan edustajaa Jyväskylän kaupunginhallitukseen syksyn 1976 kunnallisvaalien jälkeen. (Kangas 2007, 270, 273–274.)

Vuoden 1978 lopulla Keskisuomalainen siirtyi tietokoneiden käyttöön toimituksellisen tekstin tuottamisessa ja käsittelyssä ollen teknisen kehityksen kärjessä Suomessa ja laajemmin Euroopassa. 1970-luvulla Keskisuomalaisessa aloitettiin myös toiminnan systemaattinen suunnittelu ja kehittäminen. Laatikaisen kirjoittamassa toimituksen kehittämissuunnitelmassa asetettiin tavoitteeksi se, että Keskisuomalainen olisi oltava toimituksellisesti Suomen paras maakuntalehti vuoteen 1982 mennessä. Näkyvin laadullinen muutos Keskisuomalaisessa vuosina 1977–1978 olivat neliväriaiokuvat. Keskisuomalaisen toimituksellisessa linjassa määriteltiin 1978 muun muassa että toiminta-ajatuksena on valmistaa sellainen lehti, joka tyydyttää lehden toiminta-alueen ajankohtaisen tiedontarpeen, edistää maakuntahenkeä ja lehden toiminta-alueen etua, sekä ”pitää lähtökohtanaan Suomen kansallisen itsenäisyyden ja nykymuotoisen kansanvallan säilyttämistä sekä ihmiskeskeisyyttä ja sen vaalimista ja edistämistä keskustalaisessa hengessä.”

Linjamäärityksessä ei kuitenkaan mainittu keskustapuoluetta, vaan keskustalaisuudella haluttiin nähdä laajempia ulottuvuuksia kuin keskustapuoluelaisuudella. Samalla linjamääritys viestitti lehden itsenäisyyttä suhteessa keskustapuolueeseen. (Kangas 2007, 278–282.)

Lokakuussa 1986 Keskisuomalainen julkaisi Laatikaisen allekirjoittaman pääkirjoituksen, jossa ruodittiin keskustapuolueen ja lehden välistä suhdetta. Tässä pääkirjoituksessa kerrottiin Keskisuomalainen Oy:n hallituksen päättäneen kokouksessaan, että Keskisuomalaisesta käytetään vastedes ilmaisua ”keskustalainen sanomalehti”. Pääkirjoituksessa myös mainittiin, että ”Keskisuomalainen ei tahdo itseään luettavaksi virallisiin keskustapuolueen äänenkannattajiin, vaan se heijastelee omilla jaloillaan rohkeasti seisoen laajasti keskustalaisia virtauksia”. Pääkirjoituksessa myös mainitaan, ettei Keskisuomalainen enää ota vastaan puoluepoliittista lehdistötukea. Näyttävä pääkirjoitus oli ilmoitus merkittävästä muutoksesta Keskisuomalaisen suhteesta keskustapuolueeseen. Riippumattomuusjulistus herätti myös valtakunnallista huomiota. Marraskuussa 1986 otettiin käyttöön määritelmä ”riippumaton keskustalainen sanomalehti”. ”Keskustalainen” jäi kuitenkin vähitellen pois ilman eri päätöstä, ja 10 vuotta myöhemmin lehden 125-juhlalehden pääkirjoituksessa todetaan että Keskisuomalainen voidaan määritellä sekä riippumattomaksi että sitoutumattomaksi, vaikka se arvostaa juuriaan. (Kangas 2007, 312–313, 316.)

Vuoden 1985 lopussa Keskisuomalaisen levikki oli reilut 75 000 kappaletta, ja viimeisen kymmenen vuoden aikana levikki oli kasvanut noin 14 000 kappaleella. Vuonna 1985 Keskisuomalainen ylsi yli 90 prosentin peittoon Jyväskylässä, Muuramessa ja Laukaassa. Keskisuomalaisen johto arvioi 1980-luvun jälkipuoliskolla, että lehti oli saavuttanut tavoitteensa eli maakuntien ykköslehtien sarjan kärkisijan. (Mt, 316, 327.)

Lamavuodet näkyivät myös Keskisuomalaisessa. 1991–1993 ilmoitustulot supistuivat noin kolmanneksella. Lehtitalo vastasi menetyksiin tehostamalla markkinointia ja karsimalla kustannuksia myös henkilöstöä supistamalla. Keskisuomalainen selvisi lamasta karsimalla kannattamatonta liiketoimintaa kaikilla tasoilla, ja vankka omavaraisuusaste mahdollisti investoinnit laman aikanakin. 1990-luvulla Keskisuomalainen oli aktiivisesti mukana järjestämässä maakuntaan suuria tapahtumia joista lehdessä kerrottiin korostetun näytävästi. Näin lehti halusi olla mukana luomassa tulevaisuuden uskoa ja myönteistä henkeä maakuntaan. (Kangas 2007, 335, 339, 342.)

2000-luvun alussa Keskisuomalainen toteutti näyttävän uudistuksen, jonka tavoitteeksi asetettiin räväkämmät ja lyhyemmät jutut sekä suuremmat otsikot ja valokuvat. Samaan aikaan perustettiin kaksi uutistuottajan vakanssia ja lakkautettiin uutispäällikön vakanssi. Keskisuomalaisen uuden ulkoasun suunnittelivat skottilaiset Ally Palmer ja Terry Watson. Uudistunut lehti ilmestyi ensimmäisen kerran marraskuussa 2003. (Kangas 2007, 349–350.) Laatikaisen seuraajana Keskisuomalaisen päätoimittajan jatkaa Pekka Mervola, jonka työ päätoimittajana alkoi syyskuussa 2008. Keskisuomalainen on nykyisin Suomen viidenneksi suurin seitsemänpäiväinen sanomalehti, jolla on 71 777 lukijaa (Levikintarkastus 2009).

Ilta-Sanomat

Ilta-Sanomat perustettiin reaktiona Mäntsälän kapinaan. Helsingin Sanomien nuorsuomalainen omistaja Eljas Erkko vastusti kehitystä, jossa Suomi luisuisi kohti äärioikeistolaista diktatuuria. Eljas Erkko kavahti ääriliikkeitä. Hän pyrki vaikuttamaan Mäntsälän kapinan tukahduttamiseen painamalla Helsingin Sanomille lisäpainoksen Ilta-Sanomat. Sen avulla Suomen hallitusta painostettiin toimimaan kapinallisia vastaan kertomalla yleisölle kapinan vaiheista. Kapinan aikaisessa tiedotussodassa Ilta-Sanomat oli ase demokratian puolesta kapinaa vastaan. Lehden ensimmäinen numero ilmestyi 29.2.1932. Lähinnä Mäntsälään tapahtumiin keskittyvänä lehti ilmestyi myös seuraavina viitenä iltana. Seuraavan kerran lehteä tehtiin Los Angelesin olympialaisten aikaan kahdeksan päivän ajan elokuussa 1932. Lehden säännöllinen ilmestyminen alkoi 15. lokakuuta 1932. (Kilpi 2007, 9–16, 22, 33, 35–36, 46.)

Ilta-Sanomien päätoimittajana oli 29.2.–21.10.1932 Eljas Erkko. Erkon siirtyessä Sunilan hallitukseen ministeriksi hän luopui päätoimittajuudestaan vajaan parin kuukauden ajaksi. Joulukuussa 1932 Erkko palasi jälleen päätoimittajaksi. Erkon ottaessa vastaan ulkoministerin tehtävät joulukuussa 1938, hänen seuraajakseen sekä Ilta-Sanomien että Helsingin Sanomien päätoimittajaksi nimitettiin Yrjö Niiniluoto. Niiniluoto jatkoi päätoimittajana vuoteen 1949. Hänen jälkeensä päätoimittajaksi nimitettiin Eero Petäjäniemi. Tässä vaiheessa erkanivat osaltaan myös Ilta-Sanomien ja Helsingin Sanomien päätoimittajuudet, sillä Niiniluoto jatkoi yhä Helsingin Sanomien päätoimittajana. (Kilpi 2007, 48–49, 70, 103.)

Uutta päätoimittajaa suurempi uudistus oli kuitenkin lehden ulkoasun muuttuminen. Ilta-Sanomien sivut muutettiin broadsheet-kokoisista puolet pienemmiksi tabloid-kokoisiksi. Ensimmäinen tabloid-muotoinen Ilta-Sanomat ilmestyi 1.11.1949. Päivää voi kutsua Ilta-Sanomien itsenäistymispäiväksi Helsingin Sanomista, vaikka itsenäisyys vielä olikin haurasta. Enää ei kuitenkaan voinut ajatella että HS ja IS olisivat yksi ja sama lehti. (Kilpi 2007, 103–104.)

Petäjaniemen aloittaessa päätoimittajana Ilta-Sanomien levikki oli 34 500 ja pääosa levikistä oli Helsingistä. Kun Petäjaniemi siirtyi Uuden Suomen päätoimittajaksi 1956 ja Teo Mertanen tuli hänen tilalleen Ilta-Sanomien päätoimittajaksi, oli levikki eri arvioiden mukaan 55 000–60 000. Tabloidin tuoman pirteän ilmeen lisäksi kasvua selittää se, että Ilta-Sanomat aloitti 50-luvulla ensimmäisenä lehtenä Suomessa lehtien lentokuljetukset, ja näin lehtiä saatiin kuljetettua myös maaseutukaupunkeihin. (Mt, 105.)

Mertasen kausi Ilta-Sanomien päätoimittajan päättyi 1961 kun Helsingin Sanomien päätoimittaja Yrjö Niiniluoto kuoli, ja Eljas Erkko määräsi Mertasen Niiniluodon seuraajaksi. Mertasen seuraajaksi Ilta-Sanomiin valittiin Heikki Tikkanen (1961–1966). Seuraavina päätoimittajina toimivat Olavi Aarrejärvi (1966–1974), Martti Huhtamäki (1974–1984) ja Vesa-Pekka Koljonen (1985–2003). Koljosen jälkeen päätoimittajana toimi kolme vuotta Antti-Pekka Pietilä (2003–2006.) Pietilän aikana levikki laski eikä taloudelliseen tulokseen oltu täysin tyytyväisiä. Pietilän seuraajaksi vastaavaksi päätoimittajaksi nimitettiin syksyllä 2006 vastaavaksi päätoimittajaksi uutispäätoimittaja Hannu Savola. Savolan seuraajaksi uutispäätoimittajaksi nimitettiin Ilta-Sanomien toimituspäällikkö Tapio Sadeoja. (Kilpi 2007, 135, 145, 177, 200, 265, 280.) Sadeoja jäi loppuvuodesta 2006 sairauslomalle ja menehtyi sairauskohtaukseen keväällä 2007. Virkaa tekevänä vastaavana päätoimittajana toimi tammikuusta 2007 alkaen uutispäätoimittaja Tapio Sadeoja, joka nimitettiin 29.5.2007 vastaavaksi päätoimittajaksi.

Samalla kun Ilta-Sanomat vaihtui ulkoasultaan tabloidiksi 1949, vaihtui julkaisija Helsingin Sanomista Sanoma Osakeyhtiöksi. 1980-luvulla Ilta-Sanomat alkoi hivuttautua pois Helsingin Sanomien siimeksestä. Esimerkiksi Helsingin Sanomien ja Ilta-Sanomien katto-organisaationa toimineessa Sanomalehtiryhmässä (Saryssä) tehtiin 1986 erillinen strateginen suunnitelma Helsingin Sanomille ja Ilta-Sanomille. Ilta-Sanomat teki lamavuosinakin hyvää tulosta ja levikkiennätyksiä syntyi. Helsingin Sanomien ilmoitusmyynnin vaikeudet heikensivät kuitenkin koko Sanoma Osakeyhtiön tulosta, ja Ilta-Sanomissakin jouduttiin säästölinjalle lopettamalla muun

muassa kolme liitettä. HS kuitenkin pääsi jaloilleen ja jatko menestystarinaansa, ja samalla Ilta-Sanomien itsenäisempi asema vahvistui. Saryn strategiassa 1993–1995 siirryttiin jo vaiheeseen, jossa todettiin, että *”Ilta-Sanomien on Sanomalehtiryhmän itsenäinen tulosityksikkö ja lehdelle on määriteltävä selkeät taloudelliset tavoitteet”*. Vuonna 1994 Sary lakkautettiin. Seppo Kievarista tuli vain Helsingin Sanomien kustantaja tästä lähtien. Ilta-Sanomille ei nimetty kustantajaa. Vuodesta 1994 voidaan katsoa Ilta-Sanomien siis eronneen Sanomien sisällä omaksi yksiköksi. (Kilpi 2007, 206–209.)

Ilta-Sanomien levikki oli vuonna 2007 noin 176 000 ja se on levikiltään maamme toiseksi luetuin lehti ja luetuin iltapäivälehti. Vuonna 2009 levikki oli tippunut ja oli hieman vajaat 153 000. (Levikintarkastus 2009). Ilta-Sanomien kuuluu SanomaWSOY -konserniin. Nykyisin Ilta-Sanomien ilmestyy kuusi kertaa viikossa, maanantaista lauantaisin. Lauantain lehti sisältää aikakauslehden kokoisen Plussa-liitteen.

4.2 Aineisto ja sen rajauksen ja valinnan perustelut

Työni aineisto koostuu kolmen sanomalehden: Helsingin Sanomien, Ilta-Sanomien ja Keski-suomalaisen kuolemaa käsittelevistä tai siihen viittaavista lehtijutuista kahden otosviikon ajalta. Valitsin lehdeksi Helsingin Sanomat, Ilta-Sanomien ja Keski-suomalaisen, sillä tavoitteena on mahdollisimman monipuolinen valtakunnallinen ja alueellinen kuva kuolemauutisoinnista kyseessä olevilta viikoilta. Helsingin Sanomat on Suomen valtakunnallinen ykkössanomalehti, joka edustaa maan luetuinta lehteä ja niin sanottua valtakunnallista uutisääntä. Keski-suomalaisen kautta voin tarkastella, miten maakuntalehti puhuu kuolemasta. Ilta-Sanomien halusin ottaa mukaan aineistoon siksi, että iltapäivälehdissä uutiskriteerit poikkeavat päivälehtien uutiskriteereistä. Iltapäivälehdissä painottuvat ihmisläheisemmät, kevyemmät ja viihteellisemmät aiheet.

Aineiston keräämisessä pyrin tutkimusaiheen ja tutkimuskysymysten kannalta mielekkääseen ja riittävän rikkaaseen aineistoon, joka takaisi sen, että kuolemapuheen eri elementit pääsisivät esiin. Pyrin takaamaan aineiston monipuolisuuden ja sen, että ylipäättään pystyn vastaamaan tutkimuskysymyksiini valitsemalla otosviikot harkitusti juuri tietyiltä viikoilta. Siis valitsin sellaiset viikot, jolloin oli esillä kuolemaan liittyviä uutisia. Tämä valinta oli mielestäni perusteltu, sillä

ilman sitä aineistosta olisi saattanut muodostua pinnallisempi, ja juttujen diskurssianalyysi, eli vastaus kysymykseen siitä, miten suomalaiset sanomalehdet puhuvat kuolemasta, olisi käynyt vaikeaksi.

Valitsin otosviikoiksi kaksi erilaista viikkoa. Ensimmäiseksi otosviikoksi valitsin viikon 5/2007, eli 29.1–4.2.2007. Tälle viikolle sijoittuu merkittävän julkisuudessa toimineen henkilön ja kansansuosikin, Kirill Babitzinin, kansanomaisemmin Kirkan, kuolema. Kirkan kuolema toimii aineistossa esimerkkitapauksena siitä, miten kuolemauutisointia luodaan kun kyseessä on julkkiksen kuolema, ja mitä elementtejä siihen sisältyy. Tämän otosviikon valitsin myös siksi, että julkkiksen kuoleman käsittelytapojen kautta voin saada esiin sellaisia piirteitä, joissa painottuvat taustateoriassa esiin nostamani piirteet. Toisin sanoen halusin tutkia sellaista materiaalia, joka on relevanttia myös postmodernisuuskehityksen ja markkinaehtoistuvan journalismin vinkkelistä katsottuna. Ensimmäistä otosviikkoa kutsun jatkossa lyhyesti viikoksi 1.

Toiseksi otosviikoksi valitsin viikon 3/2008 eli 14–20.1.2008. Tämän viikon valintaa perustelen sillä, että viikolla käsiteltiin julkisuudessa useita merkittäviä ja kuohuttaneita rikostapahtumia. Lisäksi viikolla keskusteltiin muun muassa Yle:n aikeista tuoda kuolema televisioon Viimeiset sanani -ohjelman myötä. Ohjelma herätti voimakasta keskustelua jo etukäteen, ja tämän keskustelun kautta yritin päästä kiinni niihin asenteisiin ja käsityksiin, joita yhteiskunnassa on kuolemasta ylipäättään. Viikolla sattui myös kuolemaan johtanut kolari. Toista otosviikkoa kutsun jatkossa viikoksi 2.

Laadullisen analyysin vaiheessa nostan kolmen lehden uutisoinnin eroja esiin sikäli, mikäli ne nousevat merkittäviksi aineiston kokonaisuuden ja kuolemauutisoinnin ymmärtämisen kannalta. Tuloksia tulkitessani sivuan myös lyhyesti lehtien välisiä eroja vastaten samalla tämän tutkimuksen alakysymykseen 2.

Kolmen sanomalehden kahden viikon numeroita kertyi kaikkiaan 40. Keskisuomalaisia ja Helsingin Sanomia aineistoon tuli 14 kumpaakin, Ilta-Sanomia viikonloppuisin ilmestyvän tuplanumeron vuoksi vain 12. Kävin läpi kaikki otosviikkojen lehdet ensin silmäillen, sitten tarkasti lähilukien kaikki jutut. Analyysin määrällisessä vaiheessa etsin kaikista kolmesta lehdestä kahden otosviikon ajalta kaikki uutisjutut, reportaasit, kolumnit, kommentit, mielipidekirjoitukset ja pääkirjoitukset

sekä artikkelit ja feature-jutut, joissa mainittiin sanat ”kuolema”, tai sen johdannaiset tai kiertoilmaisut, kuten ”menehtyi, kuolla, nukkui pois, kuolinvuoteellaan, kuolemankielissä”.

Otin aineistoon ensinnäkin sellaiset jutut, joissa puhuttiin suoraan kuolemasta, esimerkiksi Ylen Viimeiset sanani -ohjelman tai julkkiksen menehtymisen kautta. Viimeiset sanani on TV2:lla vuonna 2009 esitettävä sarja, jossa kuusi suomalaista ja neljä hollantilaista päähenkilöä tekee videotestamentin omaisilleen, ystävilleen tai kenelle haluavat. Viimeiset sanani ei ole tosi-tv-ohjelma, vaan dokumentaarisella otteella tehty asiaohjelma ihmisistä, jotka tietävät kuolevansa muutamien kuukausien kuluessa. Ylen nettisivujen mukaan ohjelman tarkoituksena on ”saada katsoja ajattelemaan asiaa, joka on kuitenkin meille kaikille yhteinen”.

Toiseksi, otin aineistoon mukaan jutut, joissa vain mainittiin sana ”kuolema”, ”kuoli”, mutta ei muuten puhuttu välttämättä kuolemasta yleensä, vaan enempi kuoleman syistä tai seurauksista. Kolmantena otin mukaan jutut, joissa käytettiin kuolemasta kiertoilmauksia kuten ”menehtyi”, nukkui pois, kuolinvuoteellaan, kuolemankielissä”. Neljäntenä otin vielä mukaan sellaiset jutut, joissa ei puhuttu varsinaisesti kuolemasta eikä mainittu kuolemaa, mutta sen sijaan selkeästi joku kuitenkin kuoli jutun sisällön tarkastelun jälkeen. Näitä juttuja olivat esimerkiksi ”Gummeruksenkadun surmaaja yhä karkuteillä”- tyyppiset jutut, joissa viitattiin rikoksen uhreiksi joutuneisiin, rikoksen tekijöihin ja rikoksiin ylipäättään.

Merkitsin kuolemaan liittyvät jutut muistiin ja kopioin nämä jutut itselleni. Kopioin myös juttuihin liittyvän kuvituksen. Olen laskenut jutuiksi yksittäiset jutut: pääjutut, kainalojutut, ja mahdollisesti juttuihin liitetyt kommentit. Sen sijaan faktalaatikkoja en ole laskenut erillisinä juttuina mukaan, vaan ne on otettu huomioon sen jutun yhteydessä, johon ne liittyvät. Olen laskenut omiksi jutuikseen myös Keskisuomalaisen ja Helsingin Sanomien pääuutissivun vinkit, myös lyhyet vinkit.

Aineiston ulkopuolelle rajasin juttuja niiltä osin, kun niissä ei puhuttu todellisesta, vaan fiktiivisestä kuolemasta. Täten esimerkiksi kirja-arviot, elokuva-arviot tai tv-ohjelmatiedot ja arviot jäivät tämän tutkimuksen aineiston ulkopuolelle. Aineistoon otin mukaan kuitenkin Yleisradion Viimeiset sanani -ohjelmaa käsittelevät ja siihen viittaavat jutut. Vaikka kyseessä on televisio-ohjelma, siihen osallistuvat oikeat, aidosti kuolevat ihmiset, joten sarja rikkoo faktan ja fiktion rajaa.

Ohjelmajuttujen yhteydessä keskusteltiin myös hyvän maun rajoista ja siitä, voiko kuolemasta

puhua, tai saako sitä näyttää televisiossa, joten keskustelunaiheet ovat tämän työn kannalta relevantteja ja oleellisia.

Aineiston ulkopuolelle rajasin Ilta-Sanomien Plussa-viikonvaihdeliitteen, koska se on selkeästi erillinen emolehdestä ja on enempi aikakauslehtimäinen kuin sanomalehden tyylinen sisällöltään. Myös eläinten, yritysten ja muiden kuin ihmisten kuolemaa käsittelevät jutut rajasin aineistoni ulkopuolelle. Ns. kuolleet palstan juttuja tai muistokirjoituksia en ottanut aineistooni. En ole tässä työssä kiinnostunut tutkimaan kuolleiden muistelua enkä muistokirjoitusten sisältöä, vaan nimenomaan journalistisen, toimitetun aineiston, luomaa kuvaa kuolemasta ja uutisten kuolemadiskursseja. Poikkeuksen muistokirjoituksissa tein kuitenkin Kirkasta tehtyjen muistokirjoitusten osalta. Kirkan muistokirjoitus on otettu mukaan, sillä se oli sijoitettu uutissivuille normaalista poiketen, ei omalle kuolinilmoitussivuilleen, kuten tavallisesti. Jo tällä valinnalla osoitettiin, että Kirkan kuolema oli erityistapaus, suuri ja merkittävä asia, ja ikään kuin kytkettiin muistokirjoitukset osaksi sitä kokonaissävyä, jolla Kirkan kuolemasta puhuttiin. Näin ollen muistokirjoitus kytkettiin vahvasti itse uutisointiin, paitsi muodollisesti eli taitollisin ratkaisuin, myös lukijoiden silmissä ja mielissä.

Aineiston ulkopuolelle olen rajannut myös Ilta-Sanomissa ilmestyneen Kirka-extran kannet, jotka eivät sisältäneet omia itsenäisiä juttujaan, vaan lähinnä kuvaa ja viitteitä näiden ylimääräisten liitteiden varsinaiseen sisältöön. Sen sijaan kuolemaan liittyvien kuvien analyysissä otan myös liitteiden kansikuvat huomioon, koska ne ovat mielestäni tärkeä osa sitä visuaalista viestiä, jota Kirkan kuolemasta luodaan ja miten kuolemaa kuvitetaan.

Edellä mainittuja rajauksia ja lähtökohtaoletuksia käyttäen sain aineistoksi lopulta 393 lehtijuttua. Laadulliseen eli diskurssianalyysiin olen ottanut vain kahteen erilliseen tapaukseen, Kirkan kuolemaan tai Viimeiset sanani -ohjelmaan liittyvät jutut. Näin diskurssianalyysiin jäi kohtuullinen määrä, kaikkiaan 75 juttua. Teen kummastakin tapauksesta oman erillisen analyysinsa, koska toisessa on kyse kuolemaan liittyvästä erityistapauksesta ja toisessa yleisen tason kuolemapuheesta. Muut kuin näihin aiheisiin liittyvät jutut olen rajannut diskurssianalyysin ulkopuolelle, mutta määrällisessä analyysissä ovat siis mukana kaikki kuolemaa käsittelevät jutut.

Kirkan kuolemaan liittyviä juttuja aineistossa on 55 ja Viimeiset sanani -ohjelmaan liittyviä juttuja 20. Kirkaa käsittelevistä jutuista otin mukaan myös ne jutut, joissa ei suoranaisesti puhuttu mitään

suoraan kuolemasta, mutta joissa kuitenkin luotiin osaltaan kuvaa kuolemasta. Samalla ne loivat osaltaan Kirkan representaatioita ja Kirkan kuoleman representaatioita. Mielestäni oli tärkeää saada kokonaiskuva siitä, millaisista asioista Kirkan kuoleman yhteydessä oikeastaan puhuttiin; paitsi hänen kuolemastaan, myös muista varsinaisesti itse kuolemaan liittymättömistä asioista. Halusin saada kokonaiskuvan siitä, millaista on uutisointi silloin, kun Kirkan tapainen suuren luokan julkkis kuolee.

5 METODIT

5.1 Valitsemieni menetelmien taustasta

Laadullisessa tutkimuksessa tutkijan omilla valinnoilla on suuri merkitys tutkimusprosessin kaikissa vaiheissa. Tässä tutkimuksessa väljänä yhteiskunnallisena taustakehyksenä on ajatus postmodernin yhteiskunnan piirteistä sekä toisaalta ajatus journalismin markkinoitumiskehityksestä. Taustateoria auttaa rajaamaan aineistoa sekä tuo tiettyjä spesifejä näkökohtia aineiston analyysin, tulkinnan ja jatkopohdiskelun aiheiksi. Luvussa neljä esittelin aineiston ja täsmensin aineiston rajaamisen perustelut. Tässä luvussa keskityn työni metodiseen puoleen, eli esittelen ne menetelmät, joiden avulla aion saada aineistostani tolkkua.

Aineiston analyysimenetelminä eli metodeina tässä työssä ovat (määrällinen) sisällönanalyysi ja diskurssianalyysi. Tutkimuksessani käytän siis sekä kvantitatiivista että kvalitatiivista tutkimusotetta. Perustelen tätä ensinnäkin aineiston laajuudella: lähes 400 juttua olisi mahdotonta käyätä kokonaisuudessaan läpi diskurssianalyysin keinoin, tai ainakin se olisi graduun suhteettoman suuri työ määrä. Määrällistä sisällönanalyysia pidän tärkeänä siksi, että haluan kuitenkin saada laajan yleiskuvan aineistosta ennen laadullista eli diskurssianalyysia. Määrällinen sisällönanalyysin kautta saan kuvan siitä, millainen on kokonaisuus ja mihin aiheisiin, osastoihin ja juttutyyppeihin kuolema uutiset kytkeytyvät, sekä kuvaa siitä, millainen on tyypillisen kuolema uutisen kuviutus. Lisäksi haluan konkretisoida sen, minkä verran kuolemasta itse asiassa puhutaan tai siihen ainakin viitataan suomalaisissa sanomalehdissä.

Määrällinen sisällönanalyysi pelkästään ei kuitenkaan riitä, koska sen kautta en voisi vastata tutkimuskysymyksiini siitä, *miten* kuolemasta puhutaan tai miten postmodernin piirteet mahdollisesti näkyvät aineistossa. Tutkimuskysymykset on asetettu siten, että ne vaativat laadullista tutkimusotetta. Määrällinen sisällönanalyysi on tässä työssä ikään kuin taustatyötä laadullista tutkimusta varten, vaikka se antaa viitteitä myös kokonaisuudesta.

Laadullinen tutkimus eroaa jossakin määrin määrällisestä tutkimuksesta. Laadullisessa tutkimuksessa aineistoa tarkastellaan kokonaisuutena. Toisin kuin tilastollisessa analyysissä, laadullisessa analyysissä johtolangoiksi eivät kelpaa tilastolliset todennäköisyydet. (Alasuutari 1993, 21.)

Diskurssianalyysi on pikemminkin väljä teoreettinen viitekehys kuin yksiselitteinen analyysimenetelmä. Perustelen diskurssianalyysin valintaa aineiston laadulliseen analyysiin sillä, että diskurssianalyysin kautta pääsen käsiksi kieleen ”maailmaa rakentavana” ei vain maailmaa kuvaavana välineenä ja kieleen vallankäytön välineenä. Diskurssianalyysin valitsin analyysimenetelmäksi myös siksi, että en ole kiinnostunut vain tekstien merkityksistä. Sen sijaan olen kiinnostunut siitä, miten merkityksiä tuotetaan teksteissä. Tutkimuskysymykseni on luonteeltaan sellainen, että se vaatii laadullisen tutkimusmenetelmän käyttöä ja mielestäni diskurssianalyysi käy hyvin tutkimuskohteeseeni. Hyödynnän työssäni erityisesti kriittisen diskurssianalyysin toimintatapoja. Nähdäkseni kriittinen diskurssianalyysi sopii hyvin mediatekstien analyysiin, koska tekstit ovat kiinteästi yhteydessä yhteiskunnalliseen kontekstiinsa. Lisäksi voidaan ajatella, että puhe kuolemasta suomalaisessa uutisjournalismissa on kytköksissä yhteiskunnallisiin valtasuhteisiin. Tutkimuskysymykseni ei sinänsä ota kantaa valtasuhteisiin, mutta kuitenkin suomalaisen uutisjournalismin ja kuolemauutisoinnin suhdetta määrittävät myös yhteiskunnalliset valtasuhteet ja niiden takana oleva vallankäyttö. Se, kenen kuolemasta julkisuudessa puhutaan paljon, ja kenen kuolemasta taas ei lainkaan, tai se, millainen kuolema on uutinen, on itse asiassa pohjimmiltaan yhteiskunnallisia valtasuhteita kuvaava valinta. Se, ketä surraan ja millä tavoin, mihin kuolemaan liittyvässä uutisoinnissa keskitytään ja mikä sivuutetaan, kuvaa yhteiskunnan sosiaalisia rakenteita sekä luo tietynlaista yhteisyyttä sivuuttaen toisenlaisen yhteisyyden mahdollisuudet.

5.2 Määrällisen sisällönanalyysin perusteet

Tutkimusmetodina luvussa 6 eli työni seuraavassa luvussa on sisällönanalyysi. Menetelmä sopii tutkimukseen, jossa selvitetään tiettyjen piirteiden toistumista ja pyritään jonkinasteiseen yleistettävyyteen. Määrällisessä sisällönanalyysissä luokitellaan aineistoa tiettyihin analyysiyksiköihin eli luokkiin ja pyritään näin saamaan yleiskuvaa aineistosta. Gunterin (2002,

221–) mukaan kerättäessä määrällistä otosta median sisällöistä on edettävä kolmessa vaiheessa. Ensin on ratkaistava miten otos kerätään – siis mistä lehdistä, kuinka monesta numerosta ja miltä ajalta. Seuraava askel on päättää se, mitä osaa lehdestä analysoidaan tai miten paljon. Viimeisenä on harkittava, onko aineistossa sellaisia aineksia, jotka täytyy mitata. (Mt.)

Seppäsen (2005) mukaan sisällönanalyysi on kuvien ja tekstin järjestelmällistä muuttamista numeroiksi, aineiston määrällisiksi piirteiksi. Sisällönanalyysi kohdistuu aina suurempaan aineistoon. On kuitenkin syytä muistaa, että jo muuttujien määrittelemisen ja aineiston kvantifioiminen ovat tutkijan valintojen tulosta. Niinpä puhe puhtaan määrällisestä tutkimuksesta olisi tässäkin tapauksessa hieman harhaanjohtavaa. Sisällönanalyysi onkin Seppäsen mukaan metodisesti ja teoreettisesti joustavaa ja sisältää sekä kvantitatiivisia että kvalitatiivisia elementtejä. (Seppänen 2005, 142, 146.) Tässä työssä käsitän sisällönanalyysin kuten Seppänen. Teen määrällistä analyysia, joka kuitenkin pohjaa omiin valintoihini esimerkiksi muuttujista, siitä, mitä ylipäätään luokittelen ja millä perusteilla.

Määrälliseen sisällönanalyysiin otan kaikki 393 juttua jotka kertyivät kolmesta sanomalehdestä kahden otosviikon ajalta. Otoksen kerääminen, aineiston valintaperusteet ja rajaukset on kerrottu jo aiemmin tässä työssä luvussa neljä. Analysoin jutuista sekä niiden aiheet, että niiden sijoittumisen eri osastoille ja eri juttutyyppeihin. Lisäksi analysoin kuvien aiheita.

5.3 Käyttämäni luokittelut

Käytän työssäni neljänlaista luokittelua: luokittelua osastojen, juttutyyppeiden, aiheiden ja kuvien aiheiden mukaisesti. Luokittelun tavoitteena on mahdollisimman kattavan kokonaiskuvan saaminen aineistosta.

1) Luokittelen jutut osastoittain. On kiintoisaa tutkia, mitkä ovat vallitsevia osastoja kuolemautisille ja millä osastoilla taas kuolema ei näy. Osastottaisen luokittelun avulla voin tutkia, onko esimerkiksi ulkomaat-osasto enemmän kuolemasuuntautunut kuin kotimaa-osasto.

Tässäkin yksi juttu voi sijoittua vain yhteen luokkaan. Osastoja on tämän työn jaottelussa yhteensä 11. Osastoja ovat kotimaa, ulkomaat, talous, urheilu, viihde, viikonvaihte, kulttuuri, mielipide, artikkelit, tänään, muu (liitteet ja teemasivut).

Osastoon kotimaa olen luokitellut Helsingin Sanomien kotimaan ja kaupunkisivujen jutut, Keski-suomalaisen sivun 2 ja 3 ja valtakunnan sivujen jutut sekä Jyväskylän seudun ja maakunnan jutut, sekä Ilta-Sanomien Uutiset Suomi -osaston jutut. Ulkomaat- osastoon kuuluvat tässä työssä luonnollisesti Helsingin Sanomien ja Keski-suomalaisen ulkomaansivujen jutut, mutta myös Ilta-Sanomien Uutiset maailma -osaston jutut.

Talouteen kuuluvat kaikkien kolmen lehden taloussivujen jutut ja urheiluun luonnollisesti urheilusivujen jutut. Viihde-kategorian alle olen luokitellut Ilta-Sanomien viihdesivujen jutut sekä Keski-suomalaisen viihteellisemmät ja kevyemmät B-kannen jutut. B-kannen jutut on suunnattu nuorille lukijoille ja ne ovat tyypillisesti ns. kevyempää human interest-aineistoa, kuten juttuja bändeistä, peleistä, elokuvista, harrastuksista tai ihmissuhteista. Helsingin Sanomissa varsinaista viihde-osastoa ei ollut aineiston keräysajankohtana keväällä 2007 ja tammikuussa 2008. Viikonvaihteosastolle kuuluvat tässä työssä Helsingin Sanomien sunnuntaisivut sekä Keski-suomalaisen Sunnuntaisuomalainen, jonka tuottaa Väli-Suomen media Oy, sekä Ilta-Sanomien Uutiset viikonvaihte -sivujen jutut.

Kulttuuri ja mielipide kattavat lehtien kulttuuri- ja mielipideosastot. Artikkelit-osastoon kuuluvat Helsingin Sanomien ja Ilta-Sanomien pääkirjoitussivut sekä Keski-suomalaisen artikkelit-sivu. Tänään-osastolle lukeutuvat Helsingin Sanomien ja Keski-suomalaisen Tänään-sivujen jutut, jotka ovat tyypillisesti esimerkiksi menovinkkejä, kevyempiä juttuja tai vuosipäivähaastatteluja.

Erilaiset teemasivut tai liitteet, kuten esimerkiksi asuminen, kuluttaja, ruoka, tiede, on tässä luokituksessa niputettu samaan luokkaan ”muut”. Tähän kategoriaan kuuluvat Ilta-Sanomissa kolmena päivänä julkaistut erilliset Kirka-liitteensä, joita on hankala nimetä minkään muun osaston alle.

2) Luokittelen jutut juttutyypeittäin. Haluan tutkia, mikä on yleisin ja mikä vähiten yleinen juttutyyppe, jossa kuolema on esillä.

Olen tehnyt luokittelun jutun pääasiallisen lajityypin mukaan. Jaotteluni pohjautuu osaksi Jyrki Pietilän (2008) väitöskirjaan *Kirjoitus, juttu, tekstelementti. Suomalainen sanomalehtijournalismi juttutyyppeiden kehityksen valossa vuosina 1771–2000*. Siinä Pietilä esittelee seitsemän eri perusjuttutyyppeä: uutisen, taustajutun, reportaasin, haastattelun, pääkirjoituksen, pakinan ja selostuksen (Pietilä 2008, 39). Pietilän lisäksi olen ottanut juttutyyppejä luokitellessani huomioon Huovilan (2001) ja osin myös Miettisen (1984) juttutyyppejä perusteita. Lopulta oman tutkimukseni aineistoon tutustumisen pohjalta olen muotoillut tähän tutkimukseen mahdollisimman hyvin soveltuvan luokituksen.

Juttutyyppejä on tässä tutkimuksessa kahdeksan:

1. Uutinen
2. Taustajuttu
3. Mielipide
4. Reportaasi
5. Pääkirjoitus
6. Muistokirjoitus
7. Haastattelu
8. Feature

Juttutyypeistä uutinen, taustajuttu, pääkirjoitus, reportaasi ja haastattelu noudattavat Pietilän (2008, 39) juttutyyppejä jaottelua. Mielipide, muistokirjoitus ja feature pohjaavat aineistoon ja Huovilan juttutyyppejä jaotteluun. Seuraavassa esittelen lyhyesti kunkin juttutyypin perusteita.

Uutinen on juttu, jota luonnehtii pyrkimys ajankohtaisuuteen ja faktapohjaisuuteen. Lisäksi sille on ominaista kantaottamattomuus, neutraali kirjoitustyyli, sekä käännetyn kolmion rakenne, jossa ensin kerrotaan tärkeimmät asiat, uutiskärki, ja sitten vähemmän tärkeät. Uutista voidaan pitää perusjuttutyyppeiden perusjuttutyypinä, sanomalehden peruskivenä. (Pietilä 2008, 39–42.) Uutisen kärki vastaa Huovilan (2001, 102) perinteisesti kolmeen kysymykseen, eli mitä on tapahtunut, missä ja milloin. Uutiseksi olen tässä työssä luokitellut jutut, joissa on nähtävillä selkeä uutiskärki, joiden kielessä pyritään neutraaliuteen, jotka ovat ajankohtaisia ja perustuvat faktoihin.

Taustajuttu on juttu, jonka perusfunktio on myös informatiivinen. Taustajuttu on myös ajankohtainen. Uutisesta taustajuttu eroaa siinä, että siinä käytetään lähinnä tekstilähteitä (ei

haastatteluja), ja että jutun rakenne on erilainen kuin uutisen. Taustajutussa kerronnassa pyritään loogisuuteen, ja tekstin lauseiden välillä on viittausuhteiden verkko. (Pietilä 2008, 39–41.) Tässä tutkimuksessa taustajuttu viittaa jutun yhteydessä olevaan kainalojuttuun, jossa selvitetään uutisen taustoja, tai omaan erilliseen taustajuttuun laajempien uutistapahtumien yhteydessä. Miettisen mukaan taustajutun tehtävänä on kertoa uutisen taustasta, asian syistä ja seurauksista, asian historiallisesta kehityksestä, asian liittymisestä muihin yhteiskunnan ilmiöihin sekä asian tulevasta kehityksestä. Taustajuttu on looginen, kantaaottamaton ja asiallinen. Se liittyy päivänkohtaisiin asioihin. Se voi olla myös asiantuntijan tai toimittajan kirjoittama yliö- tai alakerta artikkelisivulla. (Miettinen 1983, 57, 75.) Tässä työssä ns. yliöt ja alakerrat onkin laskettu taustajutuiksi eikä artikkeleiksi. Taustajutuiksi on tässä tutkimuksessa laskettu myös sellaiset Kirkan kuolemaan liittyvät jutut, joissa keskiössä on Kirkan taustasta, kuten musiikista, urasta, ystäväistä, perheestä tai taloudellisesta tilanteesta kertominen, usein historiaan perustuva katsaustyyppinen journalismi. Näkökulma on nimenomaan Kirkan historiallisesta taustasta ja menneisyydestä. Taustajuttu voi olla myös esimerkiksi tilastoihin keskittyvä ja niitä esittelevä juttu Keski-Suomen väkiluvun historiallisesta kehityksestä. Tässä tutkimuksessa taustajutun käsite on siis ehkä hivenen laajempi kuin Pietilällä, sillä olen kelpuuttanut taustajutuiksi myös haastatteluja sisältäviä juttuja, jos niiden funktio on kuitenkin pääasiallisesti asian (esim. juuri Kirkan kuoleman) taustoittaminen, eivätkä jutut noudata ns. uutisformaattia.

Kolmas juttutyyppi tässä työssä ovat mielipiteet. Tähän luokkaan kuuluvat sekä toimittajien mielipiteet (pakinat, kolumnit, kommentit) että lukijoiden mielipiteet eli yleisönosastokirjoitukset. Pakinat, kolumnit ja kommentit olen luokitellut omaksi luokakseen, koska niissä kaikissa tuodaan esiin henkilökohtainen näkemys – joko toimittajan tai lukijan. Kommentit voisi luokitella myös tausta-aineistoon, mutta tässä tapauksessa useimmissa kommentteissa toimittaja on ottanut myös kantaa. Siksi luokittelen myös uutisiin liittyvät kommentit luokkaan mielipiteet.

Pakina on kantaaottava, suostutteleva ja viihteellinen juttutyyppi. Toimittajan ilmaisuvapaus on hyvin korkea, lähteiden käyttö vaihtelee suuresti ja kieli voi olla hyvinkin rikasta. (Pietilä 2008, 39.) Tässä työssä pakinaa tärkeämmäksi juttutyyppiksi nousee kuitenkin kolumni, jota Pietilä nimittää pakinan alatyypiksi siksi, että se on hänen mukaansa perusjuttutyyppiksi vielä liian nuori ja hentoinen. Kolumnissa toimittaja esiintyy omalla nimellään ja useimmiten myös kuvallaan. Kolumni voi myös olla hyvinkin henkilökohtainen. Kommentti liittyy useimmiten uutiseen, taustoittaa sitä tai kertoo siitä toimittajan oman näkemyksen. Yleisönosastokirjoitus on

mielipidesivulla julkaistu lukijan mielipide. (Mt, 82–83, 86–87.)Se on mielipidejuttu siinä missä toimittajan tekemä kolumnikin, mutta edustaa nimenomaan lukijan mielipidettä.

Reportaasia luonnehtivat toimittajan oma havainnointi tai toimittajan osallisuus tapahtumiin, silminnäkijäkokemuksen tuominen juttuun, kerronnan tarinallisuus sekä usein henkilökohtainen sävy (Pietilä 2008, 39, 66, 67). Reportaaseiksi olen luokitellut vain sellaiset jutut, joista voi selvästi päätellä, että toimittaja on ollut paikan päällä ja kertoo omia havaintojaan, eikä vain tee haastattelun pohjalta juttua.

Pääkirjoitus on lehden kannanotto, jonka esi-isänä voidaan pitää poliittista esseenä. Pääkirjoitus ottaa siis kantaa lehden nimissä.(Mt 39, 73.) Pääkirjoituksiksi olen luokitellut vain artikkelisivuilla olevat, signeerattomat jutut.

Muistokirjoitus on hartauskirjoitus kuolleesta henkilöstä (Pietilä 2008, 87). Muistokirjoituksia sisältyy aineistoon vain yksi; liittyy Kirkan kuolemaan.

Haastattelu on juttu, jossa hyödynnetään suoraa esitystä. Haastattelun rakenne on juonikertomuksen (Pietilä 2008, 39.) Haastattelu voidaan jakaa henkilö- ja asia haastatteluihin. Haastatteluiksi olen tässä työssä luokitellut esimerkiksi uutiskerronnasta poikkeavat, kaunokirjallisempaan tyyliin pyrkivät henkilöhaastattelut ja vastaavat jutut, joita ei voi kuitenkaan pitää reportaaseina sen vuoksi, että niissä ei hyödynnetä ”paikallaolemisen tuntua”. Haastatteluja ovat esimerkiksi merkkihenkilöiden syntymäpäivähaastattelut.

Feature-juttu täydentää uutisasiaa. Feature kertoo ihmisestä ja siitä miten ihminen kokee uuden elämänsä vaikuttavan asian, joka uutisessa on kerrottu. Feature vaikuttaa kertomansa ihmisen kautta, selventää yleisinhimillisiä vaikutuksia ja vetoaa tunteisiin. (Huovila 2001, 106.) Tässä tutkimuksessa feature-jutuiksi on luokiteltu sellaiset, uutista usein täydentävät tai taustoittavat jutut, joissa on käytetty kuvailevaa kieltä, adjektiiveja, ja joissa ote on kevyempi kuin taustajutuissa. Feature-juttuja ovat esimerkiksi osa Kirka-liitteiden jutuista, joissa Kirkan läheiset muistelevat Kirkaa tai kertovat järkytyksestään. Featurejutuiksi olen laskenut myös sellaiset osin taustajutunkin piirteitä sisältävät jutut, joissa käytetään kantaottavaa tai tunteisiin vetoavaa kieltä.

Pietilän luokituksesta poiketen oman tutkimukseni juttutyypeissä ei ole tarpeen juttutyypin ”selostus”, sillä selostavia juttuja ei aineistossa ollut. Myöskään juttutyypille ”pakina” ei ollut tässä työssä perusteita, sillä toimittajien kantaaottavat tekstit olivat poikkeuksetta kolumneja tai kommentteja. Pakina on sisällytetty luokkaan mielipiteet.

3) Luokittelen jutut niiden aiheiden mukaan. On kiintoisaa selvittää, mitkä aihepiirit hallitsevat kuolemapuhetta, ja miten rikasta aineisto ylipäättään on aiheiltaan. Tavoitteena on ollut luokittelu, jossa yksi juttu kirjataan vain yhteen luokkaan. Näin ollen en ole tehnyt aihepiiriin yhteydessä jaottelua esimerkiksi ulkomaan- ja kotimaan uutisiin, vaan tarkastelen asiaa erikseen.

Aiheluokitteluni ei ole helposti muokattavissa sellaiseen muotoon, että se olisi suoraan verrattavissa aikaisempien tutkimusten jaotteluihin. Uutisjuttujen sijoittelu aiheluokkiin tuotti välillä vaikeuksia, koska aiheita käsiteltiin usein varsin monipuolisesti. Yksinkertaisuuden vuoksi olen tehnyt aihepiiriin jaottelun jutun *pääasiallisen aiheen* tai *kärkiasian* perusteella. Aiheluokkia on tässä työssä kaikkiaan kaksitoista. Aineiston erityispiirteiden vuoksi tarvitaan luokkaa kuolema julkisuudessa. Tämän luokan alle sijoittuvat jutut, jotka kertovat Ylen Viimeiset sanani -ohjelmasta.

Aiheluokat olen muodostanut käytyäni silmäillen ja lähilukien läpi aineiston kaikki jutut kymmeniä kertoja. Luokat ovat seuraavat (suluissa luokkaa kuvaava selitys):

1. Sota tai konflikti (Irakin sota ja iskut, Afganistanin sota ja pommi-iskut, Israelin iskut Gazaan ja Hamasin iskut Israeliin, Lähi-idän itsemurha-iskut tai pommi-iskut)
2. Maan sisäiset levottomuudet (Levottomuudet, joissa ei kuitenkaan ole käynnissä varsinaisen sota, kuten esimerkiksi Hamasin ja Fatahin yhteenotot, Kenian mellakat.)
3. Rikos (sisarussurmat, tapot, rikosoikeudenkäynnit)
4. Onnettomuus (kolarit, tulipalot, onnettomuudessa aiheutuneet kuolemat)
5. Julkkisjutut/merkittävät henkilöt (kuten Kirkan kuolema, muun tunnetun henkilön kuolema ja siihen liittyvät jutut, urheilijasankarijutut)
6. Kv. politiikka ja ulkopoliittikka (Politiikkaan ja ulkopoliittikkaan sekä ulkomaihin liittyvät jutut, joissa ei sodita tai taistella, mutta joihin liittyy usein kuitenkin kahnausta, riitaa tai poliittista erimielisyyttä.)
7. Mediakuolema (kuolema julkisuudessa, Viimeiset sanani -ohjelma)
8. Terveys (terveys, elintavat, sairaudet)
9. Kuolleiden kohtelu ja muistaminen (vainajien muistaminen, hautajaiset, kynttilät haudoilla, omaisen haastattelut, hiljaiset hetket työmaalla)

10. Turvallisuus (esimerkiksi Ruotsin ydinvoimalan turvallisuuspuutteet)
11. Ihmissuhteet ja perhe (parisuhde, poliitikkojen ihmissuhteet, perheväkivalta)
12. Muut
13. Ikä ja ikääntyminen (Ikääntymisestä puhuvat jutut, jutut joissa ikä nostetaan keskeiseksi.)
14. Tavallisen ihmisen kuolema

4) Luokittelun juttuihin liittyvät valokuvat niiden aiheiden mukaisesti. Kuvien ottaminen osaksi määrällistä analyysia on mielestäni tärkeää, sillä on huomattava, että kuvaa kuolemasta luovat kuvat ja teksti yhdessä, eivät suinkaan pelkät tekstit. Lisäksi kuolemaan liittyvä kuvitus voi itse asiassa joissakin tapauksessa olla taitossa isommassa roolissa kuin mitä teksti. Näin kuvien kautta ollaan luomassa vahvasti tietynlaisia representaatioita kuolemasta.

Aineistoon kertyi kaikkiaan 265 kuvaa, piirrosta tai graafia. Tämä tarkoittaa, että valokuva on kahdessa kolmasosassa jutuista ja yksi kolmasosa jutuista oli kuvattomia. Valtaosa kuvista oli perinteisiä valokuvia. Tekstivoittoisia graafeja, eli graafeja, joissa ei ole kuvituksellisia elementtejä, en ole ottanut mukaan luokitteluun.

Luokittelun ulkopuolelle jää se fakta, että Ilta-Sanomien Kirka-liitteissä olevia kuvia aineistossa oli kaikkiaan 81. Tämä on noin 31 prosenttia kaikista aineiston kuvista. Kaiken kaikkiaan Kirkaan liittyviä kuvia oli aineistossa 93. Tässä luvussa ovat mukana myös Helsingin Sanomien ja Keski-suomalaisen julkaisemat Kirkaan liittyvät kuvat. Kirka-kuvat olen luokitellut normaalisti aiheittain tässä luvussa. Valtaosa niistä sijoittui luokkaan kuollut henkilökuvasa, mutta osa myös suremiseen, kuollut ja lähipiiri -luokkaan ja kuolleen ura -luokkaan.

Kuvien luokitteluperusteena olen määrällisessä analyysissä käyttänyt kuvien pääasiallista aihetta tai sisältöä. Kuvien luokittelu on hyvin aineistoperusteista. Käytännössä olen käynyt läpi kaikki valokuvat silmäilemällä useaan kertaan. Seuraavaksi olen kirjannut ylös kuvien pääasiallisen aiheen/aiheet. Olen alkanut koota aiheista ryhmiä, jotka kytkeytyvät toisiinsa. Tätä ryhmittelytyötä jatkoin niin pitkälle, kunnes olin saanut kasaan mielestäni riittävän suppean aiheuokituksen.

Luokka 1, henkilökuva, sisältää nyt sellaiset kuvat, joissa henkilö ”edustaa” itseään, ei vaikkapa yhtä onnettomuuden monista uhreista. Henkilökuviksi olen luokitellut myös esimerkiksi poliitikkojen kasvokuvat.

Luokka 2, henkilökuva kuolleesta, oli tarpeen, jotta voisin erotella, miten paljon kuvissa itse asiassa on jo kuolleita ihmisiä, minkä verran vielä elossa olevia. Mielestäni tämä jaottelu oli tutkimukseni aiheen kannalta oleellinen. Henkilökuva kuolleesta -luokka on melko laaja: siihen sisältyvät kaikki sellaiset kuolleen henkilön kuvat, jotka voidaan tulkita henkilökohtaisiksi, henkilön elämästä kertoviksi. Nimestään huolimatta luokka sisältää ne kuvat, joissa kuollut henkilö on vielä elossa, varsinaiset ruumiin tai kuolleiden kuvat tai muut kehollisuuteen liittyvät kuvat ovat omassa aihealuokassaan.

Suremiseen liittyviin kuviin (luokka 3) on luokiteltu muun muassa kaipaavien lähiomaisten tai itkevien ystävien kuvat, haudalle kynttilöitä vievien omaisten kuvat, kuvat kirkosta tai hautajaissaattueesta. Kuvissa on selkeää ikävöinnin symboliikkaa ja perinteikästä kuvastoa, kuten arkkuja, kirkkoja, hautakynttilöitä ja kukkia, itkeviä kasvoja. Näillä kuvilla viestitään, miten yhteiskunnassa surraan ja ne ovat hyvin perinteisiä.

Kuolleen uraan liittyviä (luokka 4) ovat sellaiset kuvat, joissa kuvataan kuollutta nimenomaan uransa ja menestyksensä kautta, ei itsessään henkilönä.

Luokkaan 5, kuollut lähipiirin kanssa, on luokiteltu ne kuvat, joissa pääosissa ei ole kuollut ihminen yksin, vaan ihminen yhdessä sosiaalisen verkostonsa kanssa. Näistä kuvista välittyy se, ketä kaikkia ihmisen kuolema on koskettanut. Kuollut lähipiirin kanssa -luokan kuvat ovat sellaisia, joissa uhri on vielä hengissä. Tähän luokkaan eivät siis kuulu hautajaissaattue kuvat tai haudalta otetut kuvat, vaan ne on luokiteltu erikseen luokkaan sureminen.

Luokkaan 6, rikospaikka, on luokiteltu kuvat onnettomuus ja rikospaikoilta, kuten kolaripaikoista, henkilön katoamis- tai surmapaikasta tai muilta sellaisilta paikoilta, joihin liittyy joku surullinen tapahtuma.

Luokkaan 7, konflikti, on luokiteltu kuvat, jotka ovat tyypillisesti kuvia sota/sisällissota-alueelta. Niissä on joku ”jännite”, kuten mielenosoitus, mellakka tai poliisin väkivaltainen vastustaminen käynnissä. Tämän luokan kuvat ovat tapahtumakuvia paikan päältä, suoranaisia dramaattisia uutistapahtumakuvia siis ja eroavat sikäli esimerkiksi luokasta rikos/onnettomuuspaikka. Tämän luokan kuvia luonnehtii draama ja tapahtuminen juuri nyt.

Luokkaan 8, yleiskuvat luokitellut kuvat ovat niitä aihe/kuvituskuvia, jotka eivät kerro onnettomuuksista, rikoksista eivätkä mistään konflikteista, vaan kuvittavat ns. normaaleja tapahtumia. Tällainen kuva voisi olla vaikkapa yleiskuva uimarannalta kesähelteistä kertovan jutun yhteydessä. Nämä kuvat ovat siis maisemia, rakennuksia tai ympäristöjä, kuvissa ei yleensä ole ihmisiä.

Luokassa 9, kasvottomat uhrin, on kuvattu esimerkiksi itsemurhapommitusten tai mellakoiden uhreja, jotka ovat siis kuitenkin elossa, eivät kuolleita. Nämä kuvat sijoittuvat tyypillisesti osastolle ulkomaat ja juttutyyppeihin uutinen, sekä aiheisiin rikos/konflikti/sota. Näitä henkilöitä ei ole yleensä haastateltu jutuissa eikä heistä tiedetä mitään.

Luokkaan 10, ihminen ammatissaan, kuuluvissa kuvissa ihminen edustaa tiettyä ammattiryhmää, kuten sairaanhoitajia, pappeja, poliiseja, palomiehiä, ei itseään henkilönä. Eronteko henkilökuviin ja luokan ihminen ammatissaan -kuviin ei aina ole selkeää, mutta tähän luokkaan olen ottanut kuvat, joissa ihminen on ”työasussaan”, ja jossa hänen on mainittu olevan tietyn ammattikunnan edustajana tai viranomaisena.

Luokkaan 11, ruumis ja keho, kuuluvat muun muassa kuva kuntoilevasta ihmisestä, ja muut kuvat, joissa ihmisen kehollisuus korostuu, kuten esimerkiksi lihavuus, laihuus, urheilullisuus ja kehon kieli.

Luokka 12 on niin sanottu kaatoluokka muut, eli luokka, johon sijoittuvat kuvat eivät sopineet mihinkään muuhun luokkaan. Tähän luokkaan kuuluvat myös ne kuvat, joissa on vaikkapa lehtileikkeitä aiemmista uutisista, kuvia televisioruudussa pyörivästä ohjelmasta tai kuvia jonkun ohjelman internet-sivuista, eli niin sanotut ”media mediassa” kuvat, joita nykyisin käytetään jonkin verran kuvitteina silloin, jos muita kuvia ei ole käytettävissä.

5.4 Diskurssianalyysi

Diskurssianalyysi ei ole yhtenäinen metodi, vaan pikemminkin teoreettis-metodologinen työkalupakki, josta kukin tutkija valitsee omaan tutkimuksiinsa sopivimmat työkalut (ks. esim.

Valtonen 1998, 96). Koska yksiselitteistä selitystä käsitteelle diskurssi tai diskurssianalyysi ei ole, ei ole myöskään yhtä ainoaa oikeaa tapaa tehdä diskurssianalyysia. Yhteistä kaikille diskurssianalyysin ja diskurssin käsitteille lienee kuitenkin se, että ennen kaikkea kyse on kielen käytön tutkimisesta. Esimerkiksi Mäkilän (2007, 134) mukaan diskurssianalyysin perusideana on selvittää, millä tavoin kieltä käytetään ja miten kielellä tehdään asioita. Kieli ymmärretään sosiaalista todellisuutta rakentavaksi, ei todellisuuden kuvaksi (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 17; Valtonen 1998, 97).

Diskurssianalyysin lähtökohtana on siis se perusajatus, että kieli ei ole suinkaan läpinäkyvä ikkuna maailmaan ja todellisuuteen, vaan sen sijaan kieli on rakennettu, rakentava ja muuttuva. Kieli muokkaa maailmaa, ja maailma taas kieltä ja sen käyttöä. Diskurssianalyysisessä tutkimuksessa myöskään tutkijan käyttämä kieli ei ole yksiselitteistä todellisuuden kuvausta, vaan muun kielen käytön tapaan konstruktivistista. Diskurssianalyysissa tarkastelun kohteena ei ole yksilö ja hänen mielensä hahmottaminen, vaan sosiaaliset käytännöt. (Jokinen ym. 1993, 18, 23, 37.) Kielen käyttöä ei siis tulkita poluksi kognitiivisiin, esimerkiksi yksittäisen toimittajan pään sisäisiin prosesseihin.

Käyttäessämme kieltä me samalla merkityksellistämme ne kohteet, joista puhumme. Neutraalinkin tuntuisissa jutuissa käyttämämme sanat lataavat kohteisiinsa oletuksia siitä, mikä on luonnollista. Konstruktivisuuteen liittyvä ajatus kielen jäsentämisestä sosiaalisesti jaettuina merkityssysteemeinä. Merkitysten ajatellaan muodostuvan suhteessa ja erotuksena toisiinsa. Merkityssysteemit rakentuvat osana erilaisia sosiaalisia käytäntöjä. (Jokinen ym. 1993, 18–21.) Niinpä esimerkiksi juuri kuolemakuva rakennetaan, tuotetaan ja uusinnetaan esimerkiksi suomalaisten sanomalehtien kuolemaa koskevissa tai siihen viittaavissa lehtijutuissa, toki myös muualla.

Diskurssin käsitteellä viitataan Valtosen (1998, 97) mukaan ”suhteellisen kiinteään merkityssuhteiden systeemiin, jonka puitteissa tietynlaista todellisuutta on mahdollista tehdä ymmärrettäväksi”. Diskurssin määritelmä ei kuitenkaan ole eksakti, vaan näkökulman valinta riippuu tutkijasta ja tutkimuskohteesta. Diskurssin määritelmät eroavat usein sen mukaan, onko taustalla lingvistinen vai yhteiskuntatieteellinen näkökulma. Diskurssin lingvistisissä määritelmissä painottuu diskurssi sosiaalisena toimintana, kun taas yhteiskuntatieteellisissä määritelmissä nähdään diskurssi ennemminkin sosiaalisena konstruktiona (Fairclough 1997, 31).

5.4.1 Kriittinen diskurssianalyysi työvälteenä

Kriittinen diskurssianalyysi tutkii kahta eri kielenkäytön aspektia: kieltä yhteiskunnallisena tuotoksena ja kieltä yhteiskunnallisena vaikuttajana (Fairclough 1997, 76).

Kun pureudutaan kieleen yhteiskunnallisena vaikuttajana, huomioidaan se, että kielen käytöllä on seurauksia tuottava luonne. Tällä tarkoitetaan sitä, että kaikilla lausumilla paitsi kuvataan jotain, myös tehdään jotain. Kielenkäytöllä voi siis olla paitsi tilannekohtaisia funktioita (”otan sinut vaimokseni”), myös ideologisia seurauksia. Ideologiset seuraukset liittyvät diskurssien ja vallan yhteenkietoutumiseen ja voivat ylläpitää alistussuhteita tai legitimoida valtaa. Kriittisen diskurssianalyysin tehtävänä on jäljittää näitä toisinaan selkeitä, mutta useimmiten piiloisia ja ristiriitaisia seurauksia. Ideologisten seurausten jäljittäminen ja samalla näkyväksi tekeminen lisää diskurssianalyysin yhteiskunnallista relevanssia ja erottaa sen eettisestä ja moraalista relativismista, eli kaiken hyväksymisestä. Diskurssit voivat olla paitsi rinnakkaisia, myös keskenään kilpailevia. Jotkut diskurssit voivat saada muita diskurseja vahvemman aseman esimerkiksi kuolemauutisoinnissa. Näin voi syntyä itsestänselvyytenä pidettyjä ”jaettuja totuuksia”, jotka puolestaan vaientavat vaihtoehtoisia totuuksia. (Jokinen ym. 1993, 29, 41–44.)

Tässä työssä käyttämäni diskurssianalyysin perustana on ensisijaisesti Norman Faircloughin (1997, 78–86) malli viestintätilanteiden kriittisestä diskurssianalyysistä. Olen hyödyntänyt työssä osittain myös Kimmo Mäkilän (2000, 144–148) kolmen tason representaationalyysin mallia.

Faircloughin mallissa analyysin kohteena ovat ensinnäkin tekstit, toiseksi diskurssikäytännöt ja kolmanneksi sosiokulttuuriset käytännöt. Näiden kolmen tilanteen eri puolen keskinäisten suhteiden erittely on viestintätilanteiden kriittistä diskurssianalyysia. Ensin tarkastellaan itse tekstejä, ja analyysin kohteena on sekä muoto, että sisältö. Tekstin muodossa huomio kohdistuu esimerkiksi sanastoon, lauseiden rakenteisiin, sekä tekstin rakentumiseen kokonaisuutena, kuten laajempien tekstinosien sijoittumiseen jutussa ja niiden väliseen suhteeseen. Merkityksen osalta analysoidaan representaatioita, identiteettejä ja suhteita. Representaatioilla tarkoitetaan tekstin esittämiä tulkintoja asioista. Identiteetti ja suhteet viittaavat siihen, millaisia käsityksiä kirjoittajan ja lukijan identiteeteistä muodostuu ja millainen on tekstistä havaittava oletus kirjoittajan ja lukijan suhteista. Yhtä tärkeää kuin se, mitä tekstissä on, on myös se, mitä siinä ei ole, eli mitä jää puuttumaan, mitkä representaatiot, identiteettien ja suhteiden konstruoinnit, jotka puuttuvat

mahdollisesti. (Fairclough 1997, 14, 78–80.) Oman työni kannalta se, mitä tekstissä ei ole, voi muodostua tärkeäksi, sillä jos kuolemapuhe on kovin yksipuolista, se mitä siitä puuttuu, voi kertoa enemmän kuin se, mitä jutuissa on.

Faircloughin mallin toisessa vaiheessa siirrytään diskurssikäytäntöjen tasolle. Tällä tasolla tarkoitetaan sitä, että huomioidaan tekstin asema suhteessa muihin mediateksteihin ja kuluttamisen tapoihin. Tekstiä suhteutetaan toisiin teksteihin ja vakiintuneisiin esittämisen tapoihin, kuten lajityyppeihin eli genreihin. Tekstistä etsitään vakiintuneiden kielenkäyttötapojen piirteitä sekä viittauksia toisiin teksteihin. (Fairclough 1997, 81–85.)

Kolmannessa vaiheessa, sosiokulttuuristen käytäntöjen tasolla, tekstiä tarkastellaan siinä kontekstissa jossa se on tuotettu. Konteksti voi olla suppeampi tai laajempi tutkimuskysymyksestä riippuen – joko institutionaalinen, kulttuurinen tai yhteiskunnallinen konteksti. Sosiokulttuurisen kontekstin huomiointi käytännössä riippuu kulloisestakin tutkijasta ja tutkimuskohteesta, mutta ainakin taloudellinen, poliittinen ja kulttuurinen konteksti olisi syytä Faircloughin mukaan huomioida. (Mt, 85.)

Diskurssinanalyysissä kontekstin huomioimisella tarkoitetaan Jokisen ym. 1993 mukaan sitä, että toimintaa tarkastellaan tietyssä ajassa ja paikassa, johon sitä pyritään suhteuttamaan. Suppeimmillaan kontekstilla voidaan tarkoittaa esimerkiksi sanojen yhteyttä lauseeseen tai teon rakentumisesta suhteesta toimintaepisodiin. Kun konteksti ymmärretään laajemmin, voidaan sillä tarkoittaa kulttuurista kontekstia, jolloin kielen käyttöä suhteutetaan esimerkiksi tekstien/lehtijuttujen ulkopuolelle. Kulttuurisen kontekstin tasolla liikkuvan analyysin on huomioitava kulttuuristen tapojen, stereotyyppien yms. vaikutus. Myös aineiston tuottamisen reunaehdot ovat eräänlainen konteksti. (Jokinen ym. 1993, 31–35.) Sanomalehtiin suhteutettuna yksittäisen lehtijutun syntymisen reunaehdot voisivat olla vaikkapa toimittajan kokemus, toimittajan taidot ja osaaminen, käytettävissä oleva aika, käytettävissä oleva materiaali, haastateltavien ja muiden lähteiden kiinnisaaminen, tiedonhankinnan laajuus ja onnistuminen, kuvaajan aikataulut ja taidot, yksittäisen lehden journalistinen linja, lehden resurssit, vallitseva journalistinen eettinen ohjeisto (journalistin ohjeet), markkinatilanne, suomalaisen yhteiskunnan tila... Reunaehdot voi siis olla hyvinkin pienistä yksityiskohdista suuriin linjoihin. Reunaehdoilla ei kuitenkaan pidä kausaalisesti selittää toiminnan syitä (Jokinen ym. 1993, 35).

5.4.2 Diskurssianalyysin käyttö tässä tutkimuksessa

Kaikkia Faircloughin mallin vaiheita ei ole relevanttia soveltaa tässä työssä. Olenkin painottanut tässä tutkimuksessa erityisesti representaatioiden tutkimista. Koska tutkimuskysymykseni on, *miten kuolemasta puhutaan suomalaisissa sanomalehdissä*, pyrin tutkimuksessa erityisesti vastaamaan tähän kysymykseen kuoleman representaatioiden tutkimisen kautta. Representaatiot, tekstin esittämät tulkinnat kuolemasta, ovat myös tärkeä keino päästä tekstissä piileviin diskursseihin käsiksi.

Koska tarkastelen kahta erityyppistä tapausta eli yleistä kuolemapuhetta (Viimeiset sanani -ohjelmaan liittyen) ja yksityisen tason kuolemasta kertomista (Kirkan kuolema) olen myös tehnyt näihin tapauksiin liittyen kuhunkin oman erillisen diskurssianalyysinsa. Koska tarkastelen paitsi yhteiskunnallista ilmiötä (kuolemaa) myös siihen liittyviä erityisiä tapauksia (Viimeiset sanani -ohjelmaa ja Kirkan kuolemaa) olen etsinyt aineistosta paitsi kuoleman representaatioita myös Viimeiset sanani -ohjelman ja Kirkan representaatioita.

Tekstien merkityksen tasolla tutkin myös kuoleman kielikuvia sikäli kun niitä aineistossa esiintyi. Tekstin muotoon olen muuten kiinnittänyt huomiota vain, kun jotain poikkeavaa esiintyy. Lauserakenteita tai kielioppia en ole tarkastellut tässä tutkimuksessa. Tekstien merkitysten tasolla tutkin myös tekstin kirjoittajalle ja vastaanottajalle ehdottamia identiteettejä sekä teksteissä esiintyviä puhujia.

Diskurssikäytännön tasolla analyysi on rajattu genreihin, eli vakiintuneisiin lehtitekstien muotoihin. Olen pyrkinyt tarkastelemaan löytämieni diskursseja suhteessa vakiintuneisiin journalistisiin genreihin.

Sosiokulttuurisen käytännön tasolla olen pyrkinyt ottamaan diskursseja rajatessani teorialukujen 2 ja 3 sisällöt huomioon ja suhteuttamaan tutkimukseni löydökset niihin. Samoin teen luvussa 8 jolloin vedän tuloksiani yhteen ja tulkitsen niitä päätelmissäni. Pohdin tekstien ja diskursiivisten käytäntöjen mahdollisia yhteiskunnallisia ja kulttuurisia seurauksia, eli mihin se johtaa, mihin sillä ehkä pyritään ja kenen valta-asemasta tai minkä ideologian läsnäolosta se kertoo.

Valta-analyysissa ollaan kiinnostuneita diskurssien välisistä ja sisäisistä valtasuhteista, siitä, miksi jotkut diskurssit muotoutuvat hegemonisiksi. Lisäksi ollaan kiinnostuneita siitä, mitä seurauksia voi olla joidenkin diskurssien hegemonisoitumisella ja pohditaan muutoksen mahdollisuutta, eli hegemonisten diskurssien kyseenalaistamista. (Jokinen ym. 1993,75.)

Yksittäisten juttujen analysoinnissa ja diskurssien löytämisessä olen hyödyntänyt apuna Mäkilän (2007, 144–148) kolmen tason representaatiomallin ajatuksia. Mallissa on kolme tasoa: representationaalinen valinta eli yksittäinen kielellinen valinta, juttutodellisuus eli yksittäisessä jutussa tehtyjen valintojen muodostama kokonaisuus, ja kolmannen tason representaatio eli diskurssi. Mäkilän mallia hyödyntämällä voin pyrkiä selkeyttämään aineiston analyysia liikkumalla ikään kuin tasolta toiselle.

Mäkilän mukaan representaatioiden tutkimisessa lähdetään liikkeelle yksittäisestä jutusta (juttutodellisuuden tasolta) esittämällä sille joukko kysymyksiä. Kysymyksiä voivat olla vaikkapa: Millainen kuva kuolemasta tämän jutun perusteella muodostuu? Ketkä kuolemasta puhuivat ja millä tavalla, ketkä taas eivät puhuneet? Millaisen esityksen juttu aiheestaan loi? Kysymysten ja jatkokysymysten avulla pyritään luomaan kuvaa juttutodellisuuden luonteesta. Tämän jälkeen voidaan palata takaisin tekstin pariin tutkimaan, mitkä yksittäiset representationaaliset valinnat ovat luomassa tätä juttutodellisuutta. Juttuja käydään läpi toistuvasti tällä tavoin, kunnes juttutodellisuuksissa aletaan havaita samansuuntaisia esityksiä kuolemasta ja niiden takana vastaavasti tietynlaisia kielellisiä piirteitä. Näin voidaan olettaa, että niitä ohjailee tietty diskurssi. Kussakin juttutodellisuudessa voi risteillä useita erilaisia diskursseja, johtuen diskurssien valtakamppailusta. Johtopäätöksiä diskurssien valta- asemasta voidaan tehdä vasta laajemman aineiston pohjalta. (Mäkilä 2007, 144–147.)

Käytännössä olen tehnyt diskurssianalyysia lukemalla ensin diskurssianalyysiin tulevat jutut läpi useita kertoja. Diskurssianalyysin ensimmäisessä vaiheessa kirjasin kustakin jutusta muistiinpanoja erilliseen vihkoon. Otin huomioon Faircloughin edellä esitetyn viestintätilanteiden kriittisen diskurssianalyysin kaikki kolme tasoa. Hahmottaakseni paremmin, mitä käytännössä olen jutuista etsinyt, on ohessa kaavio 1. eli havainnekaavio analyysissa huomioon ottamistani asioista.

Kaavio 1. Havainnekaavio diskurssianalyysin toteuttamisesta.

1. Tekstin taso

A Tekstin muoto

A1 sanasto (sikäli kun jotain mielenkiintoista ilmenee)

A2 kielikuvat, kiertoilmaisut kuolemasta

B Tekstin sisältö

B1 merkitykset eli representaatiot (tekstin esittämät tulkinnat asioista, kuten kuolemasta)

B2 kuka pääsee puhumaan jutuissa

B3 identiteetit (kirjoittajan ja lukijan oletetut identiteetit, lukijalle ehdotettu rooli)

2. Diskurssikäytännön taso

C1 suhde genreihin eli vakiintuneisiin lehtitekstin muotoihin, diskurssien suhteutus ns. normaaleihin juttutyyppeihin

C2 konteksti, eli suhde muihin teksteihin (esim. saman liitteen muihin juttuihin tai saman juttupaketin muihin juttuihin, suhde siihen ympäristöön, jossa juttu esiintyy)

3. Sosiaalikultuurisen käytännön taso

Tulosten suhteuttaminen yhteiskunnalliseen, taloudelliseen ja kulttuuriseen kontekstiinsa muun muassa hyödyntämällä lukujen 2 ja 3 teoriapohjaa.

Erityistä huomiota olen kiinnittänyt kuoleman erilaisiin representaatioihin sekä puhujien ja kielikuvien vertailuun. Juttujen ristiinlukemisen ja vertailun avulla olen pikkuhiljaa hahmottanut aineistosta nousevia tietyntyyppisiä toistuvia kielellisiä valintoja, jotka tuottavat tietyntyyppisiä representaatioita. Näistä representaatioista taas muodostuu juuri tietynlainen juttutodellisuus. Näissä todellisuuksissa aloin huomata samansuuntaisia esityksiä kuolemasta ja niiden takana tiettyjä samankaltaisia kielellisiä piirteitä. Näin hahmottuivat pikkuhiljaa tietynlaiset ”raakadiskurssit”. Jatkojin juttujen läpikäymistä ja vertailua niin kauan, kunnes näiden diskurssien rajat hahmottuivat. Tämän jälkeen nimesin diskurssit. Lopuksi palasin vielä aineiston pariin: etsin ne kielelliset piirteet, jotka kutakin diskurssia määrittävät, ja merkitsin esimerkkejä näistä piirteistä ylös. Tämän jälkeen olinkin valmis kirjoittamaan diskursseja ja niiden piirteitä auki seuraavaan lukuun. Tein myös kustakin diskurssista tiivistelmä-kaavion, josta diskurssien väliset erot hahmottuisivat selkeämmin. Kaavioon merkitsin Matllarin (2009) mallin mukaisesti diskurssin representaatiot kuolemasta (Kirkan kuolemaan liittyen myös Kirkan representaatiot), jutuissa esiintyvät toimijat sekä sen, missä juttutyypissä diskurssia tyypillisimmin esiintyy.

Tässä työssä aineistosta rajaamani diskurssit ovat erilaisia uutis- ja päivittäisjournalismin diskursseja, ja sellaisenaan tilannekohtaisia ja käytännössä lähinnä tässä työssä esiintyviä.

6 MÄÄRÄLLINEN ANALYYSI

6.1 Kuolemaa koskevien juttujen kokonaisuus

Tässä luvussa tarkastelen aineistoon kertyneitä juttuja määrällisen analyysin keinoin luvussa 5 tarkemmin erittelemiäni luokitusten kautta. Otosviikoilta 1 ja 2 kertyi aineistoon edellä mainituilla kriteereillä valikoiden kaikkiaan 393 juttua. Koska mukana aineistossa oli kaikkiaan 40 sanoma- tai iltapäivälehdien numeroa, yhtä numeroa kohti juttuja, joissa mainitaan kuolema, oli keskimäärin vajaat 10. Kun tätä lukemaa suhteutetaan siihen tilastolliseen faktaan, että Suomessa kuolee vuosittain reilut 48 000 henkilöä, eli päivää kohti noin 133, saa asia toisenlaiset mittasuhteet. Valtaosa suomalaisista kuolemista ei siis koskaan päädy lehtien sivuille.

Aineiston jutuista kaikkiaan 318 oli sellaisia, joissa tavalla tai toisella vain mainittiin kuolema tai viitattiin siihen. Sellaiset jutut, joissa kuolema vain mainitaan, mutta ei varsinaisesti sanota siitä mitään tarkemmin, olen jättänyt laadullisen analyysin ulkopuolelle. Määrälliseen analyysiin olen ottanut kaikki 393 juttua.

6.2 Aineiston jaottelu

Tässä alaluvussa kerron, miten aineiston jutut jakautuivat eri osastoille, juttutyyppeihin, aiheisiin, sekä valotan kuvien jakautumista eri aiheisiin. Jutut on luokiteltu osastottain, aiheittain, juttutyypittain ja kuvien aiheiden mukaan luvussa 5. kerrottujen perusteiden mukaisesti.

6.2.1 Juttujen jakautuminen osastoittain

Taulukko 1. Juttujen jako osastoittain ja eri osastojen osuus jutuista. (N=393)

Osasto	Juttujen määrä	Prosenttiosuus
kotimaa	157	40,0
ulkomaat	125	31,8
teemat	42	10,7
kulttuuri	20	5,1
mielipide	14	3,6
artikkeli	8	2,0
viikonvaihte	7	1,8
viihde	6	1,5
urheilu	6	1,5
tänään	6	1,5
talous	2	0,5

Valtaosa kuolemaa käsittelevistä lehtijutuissa sijoittui tässä tutkimuksessa osastolle kotimaa (ks. taulukko 1). Tähän osastoon olen lukenut Keskisuomalaisen alueelliset ja valtakunnalliset sivun sekä Helsingin Sanomien Kotimaa-osaston ja Ilta-Sanomien Uutiset Suomi -osaston. Kaikkiaan kotimaahan sijoittui 157 juttua.

Toiseksi eniten juttuja, 125, sijoittui osastolle ulkomaat, johon kuuluivat kaikkien kolmen lehden ulkomaanosastot.

Kolmanneksi eniten juttuja oli osastolla teemat, johon on tässä tutkimuksessa laskettu erilaiset teemasivut (esimerkiksi matkalla, asuminen, Kirka-liitteet). Teemasivuilla oli kaikkiaan 42 juttua joissa käsiteltiin tai sivuttiin kuolemaa. Suurta lukumäärää selittää aineiston ensimmäiselle otosviikolle ajoittunut Kirkan kuolema. Kirka-juttuja on liitejutuista valtaosa, 35.

Neljänneksi suurin kuolemautisoija oli kulttuuri 20 jutullaan. Myös kulttuurin suurehkoa juttumäärää selittää Kirkan kuolema, sillä Keskisuomalaisessa ja Helsingin Sanomissa Kirkaa käsittelevät jutut sijoitettiin lähes aina kulttuuriin.

Viidenneksi eniten kuolemaan paneuduttiin mielipideosastoilla, kaikkiaan 14 jutun verran. Mielipiteitä herätti etenkin Ylen Viimeiset sanani -ohjelma. Artikkelit (8), viikonvaihte (7), viihde

(6), urheilu (6), tänään (6) ja talous 2 olivat tässä työssä kuolema uutisten kannalta vähemmistössä. Yllättävänä voi ehkä pitää viihteen ja urheilun kuolema uutisia, sillä äkkiseltään näille osastoille ei yhdistä kuolemaan liittyviä aiheita.

Kun tarkastellaan eri osastojen juttujen osuuksia kaikista jutuista, huomataan, että kotimaa hallitsee kuolemagenreä 40 prosentin osuudellaan (ks. taulukko 1). Yhtä selvänä kakkosena on ulkomaat vajaan kolmanneksen osuudella, ja kolmantena teemasivut 11 prosentin siivullaan. 80 prosenttia kaikista kuolemaa käsittelevistä jutuista siis sijoittuu osastoille kotimaa, ulkomaat tai teema. Muut osastot jäävät selvästi vähemmälle. Tähän on varmasti useita selityksiä, mutta osaselitys löytynee siitä, että niin kotimaan kuin ulkomaankin uutisissa painottuvat usein negatiiviset asiat.

Yllätyksellinen kuolema, onnettomuus tai rikos on hedelmällistä uutisaineistoa niin kotimaan kuin ulkomaankin osastoilla. Teemasivuilla Kirka-liitteet nousevat suureen rooliin. Ilman Kirka-liitteitä teemasivut olisivat jääneet marginaaliin kuolema uutisoinnissa seitsemällä jutullaan. Taloussivuille ei tässä otoksessa juuri kuolemapuhetta mahtunut.

6.2.2 Juttujen jakautuminen juttutyypeittäin

Taulukko 2. Juttujen jako juttutyypeittäin ja juttutyypien osuus jutuista. (N=393)

Juttutyyppi	Juttujen määrä	Prosenttiosuus
uutinen	262	66,7
taustajuttu	42	10,7
mielipide	35	8,9
feature	22	5,6
haastattelu	15	3,8
reportaasi	9	2,3
pääkirjoitus	7	1,8
muistokirjoitus	1	0,3

Juttutyypeistä selvä ykkönen olivat uutisjutut (ks. taulukko 2). Uutisia oli aineistossa yhteensä 262. Tyypillinen uutisjuttu julkaistiin Keskisuomalaisessa 30.1.2007 osastolla uutiset. Otsikko ”sonnit ruhjoivat kotimaatilansa isännän” kertoo lyhyesti ja ytimekkäästi mistä on kysymys, ja herättää samalla lukijan kiinnostuksen. Jutun kärki kertoo uutiselle tyypillisesti mitä, missä ja milloin on tapahtunut: ”*Sonnit ruhjoivat miehen kuoliaaksi varhain maanantai-aamuna Lieksan Niitty-Jamalissa.*” Seuraavat lauseet tarkentavat tapahtumia: ”*Maanviljelijä oli mennyt vaimonsa kanssa*

navettaan aamutöille hieman kello kuuden jälkeen, kun vaimo huomasi miehensä joutuneen sonninkarsinassa sonnien ruhjottavaksi. Härät olivat puskeneet isäntää ja heitelleet häntä sarvillaan ilmaan.” Jutun loppupuolella on jo vähän taustoittavan tyylistä aineistoa, jossa kerrotaan että maanviljelijällä on ollut pitkä kokemus sonnien pidosta, sekä pohditaan syytä tapahtumille, esimerkiksi spekuloidaan sonnien mahdollisella mielenvikaisuudella. Lopuksi todetaan poliisin jatkavan omalta osaltaan tapaturman selvittelyä. Tämä onnettomuus uutinen on ajankohtainen, perustuu faktoihin ja pyrkii kielellisesti neutraaliuteen. Sen rakenne on kärjellään seisovan kolmion, eli tärkein kerrotaan ensin.

Kakkospaikkaa aineistossa pitivät taustajutut, joita oli kaikkiaan 42. Taustajuttu tyypillisimmillään on Helsingin Sanomien ulkomaan osaston juttu, joka julkaistiin 15. tammikuuta 2008. Juttu on otsikoitu ”Polonium-murhasta alkanut kiista puoliintuu hitaasti”, ja jo jutun otsikon yläpuolelle sijoitettu vinjetti ”uutisanalyysi” kertoo, että kyseessä on taustajuttu. Jutussa taustoitetaan Aleksander Litvinenkon murhan seurauksia Britannian ja Englannin välisille suhteille. Haastattelulähteitä ei käytetä, kieli on melko neutraalia ja objektiivista. Juttu on sijoitettu varsinaisen uutisen alapuolelle sen välittömään yhteyteen. Varsinaisessa uutisessa kerrotaan, miten ”*Venäjä koventaa otteita British Councilia vastaan*”, ja taustajuttu rakentaa syvempää ymmärrystä sille, miksi näin tapahtuu.

Kolmanneksi eniten aineistossa oli mielipiteitä, eli kolumneja, kommentteja, yleisönosastokirjoituksia ja pakinoita, joita oli yhteensä 35. Näistä yleisönosastokirjoituksia oli eniten: 14, kolumneja 11 kommentteja 9 ja pakinoita 1. Keskisuomalaisessa 16.1.2008 julkaistu toimittajan kommentti otsikolla ”Kuuluvatko kuolevat telkkariin” kuvaa tyypillistä sanomalehden kommenttia. Kommentti liittyy samassa yhteydessä julkaistuun uutiseen Ylen Viimeiset sanani -ohjelmasta. Tämä juttu myös kuvaa sitä, minkä vuoksi olen laskenut kommentitkin mielipidejutuiksi. Kommentti alkaa seuraavasti:

”Yle aikoo kohahduttaa toden teolla. Vuoden päästä TV2 esittää sarjan, joka perustuu kuolevien viimeisiin hetkiin. Tosi-tv:stä ei kuitenkaan ole kysymys. Mutta mistä sitten?”

Jatkossa toimittaja pohtii ohjelman merkitystä:

”Mutta onko maailma raiteillaan, jos kuoleman kohtaamisen tarvitaan televisiota. Sarjan on ennakoitu olevan kuolevien testamentti läheisilleen. Myös läheiset saattavat päästä sanomaan sanansa. Ajatus kauhistuttaa.”

Kommentista kaikkiaan paljastuu selvästi toimittajan oma asenne; joka on melko varautunut, jopa kielteinen, uutta ohjelmaa kohtaan. Tämän vuoksi kommentti on selkeästi osa toimittajan omaa mielipidettä kyseisestä ohjelmasta.

Neljänneksi eniten aineistossa oli feature-juttuja: 22. Feature-jutuiksi olen tässä työssä luokitellut esimerkiksi uutiskerronnasta poikkeavat, kaunokirjallisempaan tyyliin pyrkivät henkilöhaastattelut ja vastaavat jutut, joita ei voi kuitenkaan pitää reportaaseina sen vuoksi, että niissä ei hyödynnetä ”paikallaolemisen tuntua”.

Ilta-Sanomien Kirka-extrassa 1.2.2007 julkaistu juttu otsikolla ”Kaksi Babitzineista on poissa” kuvaa hyvin feature-jutun henkeä. Jutun ingressinä on: ”Sisarukset joutuivat taas kohtaamaan liian varhaisen kuoleman.” Käyttämällä adverbiä taas ingressi painottaa kuoleman raskautta ja sisarusten kovaa kohtaloa – he menettivät jälleen läheisen. Jutun perussisältöä on sisarusten surun kuvaaminen ja heidän kommenttiansa kautta rakennettu kuva viidestä muusikosta, jotka olivat toisilleen läheisiä. Juttu on tyyliältään tarinallinen. Se alkaa Kirkan isoveljen Sammyn kuolemasta kertomisella, jatkuu Kirkan yhtä yllättävällä kuolemalla, ja sen jälkeen kertoo miten sisarukset ovat pärjänneet urallaan. Uutisesta juttu eroaa siinä, että sen rakenne ei ole kärjellään seisovan kolmion, vaan tarinallisempi juonikuvaus. Haastattelusta juttu eroaa siinä, että siinä on lähinnä referoitu vanhoja haastatteluja arkistojen pohjalta, ei niinkään tehty uutta, tuoretta haastattelua, kuin parin kommentin verran. Taustajutusta juttu eroaa siinä, että se on kantaaottava, kutsuu myötälämään.

Viidenneksi yleisin juttutyyppe oli haastattelu. Yhteensä haastatteluja oli viisitoista. Esimerkkinä haastattelusta toimikoon Helsingin Sanomien juttu: ”Hellan ajat ovat hyvin muistissa”, joka julkaistiin Nimiä tänään -osastolla 29.1.2007. Haastattelussa on Suomen vanhin lakimies Aarne Souri, jonka työuraa ja elämää muistellaan ja käydään läpi jutussa. Haastattelusta välittyy, että lähteenä on lähinnä haastateltavan puhe, jota osin näytetään sellaisenaan, suorina sitaatteina, ja osin toimittajan referoimana.

Reportaaseissa kuolema näkyi yhdeksässä jutussa. Reportaasiesimerkki löytyy tyypillisimmin Kirka-liitteestä. Ilta-Sanomien Kirka-extrassa 1.2.2007 julkaistiin juttu otsikolla ”Kirkan kotitalo hiljeni”. Jutun pääasiallinen sisältö on kuvailua siitä, miltä näyttää ja kuulostaa Kirkan kotitalon liepeillä Kirkan kuolemaa seuranneena päivänä. Reportaasiksi juttu on luokiteltu, koska se sisältää toimittajan omaa havainnointia ja omien kokemusten kertomista, silminnäkijätunnelmaa:

”Nyt lumisen, syrjäisen pikkukadun näkymän katkaisee valtava suomenlippu. Se heilahtelee puolitangossa vanhan kerrostalon seinässä. – Ulko-oven viereinen porttikongi on avoin. Alikulun jälkeen avautuu kaunis sisäpiha, jolla talon seitsemän rappua kohtaa”.

Pääkirjoituksia aineistossa oli seitsemän. Keski-suomalaisessa 1. helmikuuta 2007 julkaistiin pääkirjoitus *otsikolla* ”Kolmasosassa kuolinkolareista rattijuoppo”. Juttu alkaa *”rattijuopot aiheuttivat viime vuonna kolmanneksen kuolemaan johtaneista liikenneonnettomuuksista”*. Pääkirjoitus ottaa kantaan rattijuoppoutteen yhteiskunnallisena ongelmana, mutta sysää vastuun lähinnä moniongelmaisille yksilöille, joilla on löysä moraal.

Kuolema on luonnollisesti muistokirjoituksen pääaihe, tässä tapauksessa kyseessä on Kirkan muistokirjoitus. Ainoa aineistoon kelpuuttama muistokirjoitus julkaistiin Helsingin Sanomien kulttuurisivulla 1.2.2007. Se on otsikoitu: ”Rocklaulajan mittapuu Kruununhaasta”.

Muistokirjoitukselle tyypillisiä piirteitä jutussa on se, että se käy läpi lähinnä Kirkan työuraa, siis uraa rocklaulajana, mutta viittaa myös yksityiselämään ja taloudellisiin ongelmiin.

Tämä muistokirjoitus ansaitsee paikan aineistossa, koska kytkemällä muistokirjoitus uutisen yhteyteen Kirkan kuolema nostettiin erityistapaukseksi. Yleensä muistokirjoitukset julkaistaan omalla sivullaan, tyyliin kuolleita tms. Tässä tapauksessa kuollut henkilö oli ikään kuin ”yhteisön omaisuutta”, siis niin julkinen henkilö, että hänen elämänsä ja uransa kertaaminen muistokirjoituksessa katsottiin uutissivun arvoiseksi.

Genreihin jaossa näkyy sanomalehden perustehtävä ja luonne eli uutisten kertominen. Featurejutut ja reportaasit ovat päivälehdissä vähemmistössä muutenkin, niin myös kuolemauutisoinnissa. Yleisönosastokirjoitusten ja kolumnien määrää lisäsi selkeästi Ylen Viimeiset sanani -ohjelman nostattama ennakkokohu, joka kirvoitti monia kommentteja, kolumneja ja mielipidekirjoituksia.

Juttutyypien jakautuminen prosentuaalisesti kuvaa vielä paremmin uutisten hallitsevuutta aineistossa (ks. taulukko 2). Kaksi kolmasosaa kaikista kuolemaa käsittelevistä lehtijutuista oli uutisia. Seuraavaksi suurimmat siivut saivat taustajutut (11 prosenttia) ja mielipiteet (9 prosenttia). Featurejuttuja oli aineistossa noin kuusi prosenttia. Muille juttutyypeille jäi vain pieniä palasia kokonaisuudesta: haastatteluja oli pyöristettynä neljä prosenttia, reportaaseja ja pääkirjoituksia molempia kaksi prosenttia ja muistokirjoituksia 0,3 prosenttia.

Kuolemauutisoinnissa näyttäisi siltä, että juttujen jako osastoittain ja niiden jakautuminen juttutyypeittäin ovat tekemisissä keskenään. Siis, koska kuolemauutisista valtaosa sijoittuu osastoille kotimaa ja ulkomaat, niistä valtaosa sijoittuu genreen uutinen. Sanomalehdissä kuollaan kotimaan ja ulkomaan uutisissa, ja jos jotain oikein ikävää tapahtuu (Kirkan kuolema), sitten kuollaan teemasivuilla (Ilta-Sanomien Kirka-liitteet) tai kulttuuri-osastolla.

6.2.3 Juttujen jakautuminen aiheittain

Kuolemauutiset jakautuvat aiheittain selvästi tasaisemmin kuin mitä ne jakautuvat eri osastoille tai eri juttutyyppeihin (ks. taulukko 3). Aihetyyppien kärjessä ovat sodat, rikokset ja onnettomuudet lähes tasavahvoina. Samaan rintamaan nousi myös julkisten kuolemaa käsittelevät jutut. Sotia ja/taisteluita käsitteleviä juttuja oli kaikkiaan 77. Rikoksia käsitteleviä juttuja oli puolestaan 73. Onnettomuusjuttuja oli 69 ja julkisen henkilön kuolemaa käsitteleviä juttuja 68. Yhteensä tasainen neljän kärkiaiheen joukko kattaa siis 287 juttua.

Seuraavaksi eniten kuolemaa oli kansainväliseen politiikkaan liittyvissä, useimmiten ulkomaanosastolle sijoittuvissa jutuissa (23). Kokonaan oma aihepiirinsä on kuolema julkisuudessa, joka kattaa 21 Viimeiset sanani -ohjelmaa, ja siihen suhtautumista, käsittelevää juttua. Terveysteen liittyviä juttuja oli 18, kuolleiden kohteluun ja vainajien muistamiseen liittyviä puolestaan 15. Turvallisuuteen liittyviä juttuja oli aineistossa 13, ikään liittyviä 5, ja tavallisen henkilön kuolemaan liittyviä 3. Tavallisen henkilön kuolemalla viitataan tässä sellaiseen kuolemaan, jossa kuolee ei-julkinen henkilö ei-dramaattisella tavalla (ts. ei rikoksen tai onnettomuuden uhrina tai muuten omituisesti). Jutuista kahdeksan oli sellaisia, jotka eivät yksinkertaisesti istuneet mihinkään alaluokkaan, ja jotka ryhmittelin siksi omaksi luokakseen luokkaan muut.

Taulukko 3. Juttujen jako aiheittain ja aiheiden osuus jutuista. (N=393)

Aihe	Juttujen määrä	Prosenttiosuus
sodat	77	19,6
rikkokset	73	18,6
onnettomuudet	69	17,6
julkiksen kuolema	68	17,3
kv.politiikka	23	5,9
kuolema julkisuudessa	21	5,3
terveys	18	4,6
kuolleiden kohtelu	15	3,8
turvallisuus	13	3,3
muut	8	2,0
ikään liittyvät	5	1,3
taviksen kuolema	3	0,8

Juttuaiheiden jakaantuminen prosentuaalisesti vahvistaa neljän aihepiirin erottumisen muista (ks. taulukko 3). Sodat, rikokset, onnettomuudet ja julkkisjutut hallitsevat. Sotajuttuja oli vajaat 20 prosenttia ja rikosjuttuja noin 19 prosenttia, onnettomuusjuttuja 18 prosenttia ja julkkisjuttuja 17 prosenttia kaikista aineiston jutuista. Kaikista tämän tutkimuksen kuolemaa käsittelevistä jutuista siis vajaa 75 prosenttia käsitteli joko rikosta, onnettomuutta, sotaa tai julkkiksen kuolemaa. On huomattava, että tässä jaottelussa julkkisjuttuihin on laskettu esimerkiksi kaikki Kirkan kuolemaan liittyvät jutut, joten se näkyy myös tilastoissa. Neljän kärkiaiheen takana jako olikin sitten tasaisempaa, eikä voi sanoa, että mikään nousisi ylitse muiden. Kansainväliseen politiikkaan liittyviä juttuja on pyöristettynä kuusi prosenttia, kuolema julkisuudessa -juttuja viisi prosenttia, terveyteen liittyviä juttuja samoin viisi prosenttia kaikista jutuista. Kuolleiden kohteluun liittyviä juttuja on neljä prosenttia, turvallisuuteen liittyviä juttuja kolme prosenttia, aihealuokkaan muut kuuluvia juttuja taas kaksi prosenttia kaikista aineiston jutuista. Ikään liittyviä juttuja ja tavallisen ihmisen kuolemaan liittyviä juttuaiheita on molempia pyöristettynä vain prosentin verran kaikista aineiston jutuista. Tavallisen ihmisen tavallinen kuolema ei uutisiin juuri määrällisenkään aineiston perusteella nouse.

6.2.4 Kuvituksen jakautuminen kuvien teemojen mukaan

Taulukko 4. Kuvien jako aiheittain ja aiheiden osuus kuvista. (N=254)

Aihe	Kuvien määrä	Prosenttiosuus
henkilökuva	84	33,1
suremiseen liittyvä kuva	30	11,8
kuollut kuvassa	27	10,6
kuolleen ura	20	7,9
kuollut ja lähipiiri	17	6,7
rikospaikka	17	6,7
konflikti	12	4,7
yleiskuva aiheesta	12	4,7
muu	10	3,9
kasvottomat uhrin	9	3,5
ihminen ammatissaan	9	3,5
ruumis ja keho	7	2,8

Aineistoon kertyi kaikkiaan 254 kuvaa, piirrosta tai graafia. Luokka henkilökuva sisältää nyt sellaiset kuvat, joissa henkilö ”edustaa” itseään, ei vaikkapa yhtä onnettomuuden monista uhreista. Henkilökuvia oli aineistossa kaikkiaan eniten, 84, eli noin kolmasosa kaikista aineiston kuvista. Tyypiesimerkki voisi olla vaikkapa henkilökuva hirmuhallitsija Saddam Husseinista tai henkilökuva kuolevista kertovaa televisiosarjaa kommentoivasta arkkipiispa John Vikströmistä. Henkilöiden joukossa oli myös syytettyjä sotarikollisia, poliitikkoja tai maan johtajia sekä julkkiksia.

Suremiseen liittyviä kuvia oli aineistossa 30, mikä on noin 12 prosenttia kaikista kuvista. Tähän luokkaan on luokiteltu muun muassa kaipaavien lähiomaisten tai itkevien ystävien kuvat, haudalle kynttilöitä vievien omaisten kuvat, kuvat kirkosta tai hautajaissaattueesta. Kuvissa on selkeää ikävöinnin symboliikkaa ja perinteikästä kuvastoa, kuten arkkuja, kirkkoja, hautakynttilöitä ja kukkia, itkeviä kasvoja. Tietyt kulttuuriset tavat surra kävivät hyvin ilmi aineistosta. Pelkästään hautaamiseen liittyviä kuvia sisältyy tähän luokkaan yhdeksän.

Seuraavaksi eniten kuvia sijoittui luokkaan henkilökuva kuolleesta. Näitä kuvia oli aineistossa 27, noin 11 prosenttia kaikista kuvista. Tyypiesimerkkinä käyköön kuva Kirkasta hymyilemässä

Kirka-liitteen kannessa. Kuva on selkeä henkilökuva, mutta tässä yhteydessä, Kirkan kuoleman jälkeen, se edustaa muille ihmisille kuvaa kuolleesta eli symboloi ja edustaa tätä ja saa aivan uudenlaisen merkityksen, kuin jos henkilö olisi vielä elossa.

Kuolleen uraan liittyviä kuvia oli aineistossa 20, noin 8 prosenttia kaikista aineiston kuvista. Näitä ovat sellaiset kuvat, joissa kuvataan kuollutta nimenomaan uransa ja menestyksensä kautta, ei itsessään henkilönä. Tyypillisesti kyse on juuri Kirkaan liittyvistä kuvista. Näissä kuvissa Kirka on keikalla bändinsä kanssa, Kirka on television tanssiohjelman harjoituksissa tai Kirka esiintyy televisiossa, eli Kirka on selkeästi tekemässä työtään ja edistämässä uraansa.

Luokkaan kuollut lähipiirin kanssa kuuluu 17 aineiston kuvaa, mikä on vajaat seitsemän prosenttia kaikista aineiston kuvista. Näistä kuvista välittyy se, ketä kaikkia ihmisen kuolema on koskettanut. Kuollut lähipiirin kanssa -luokan kuvat ovat sellaisia, joissa uhri on vielä hengissä.

Saman verran kuvia – 17, kuuluu luokkaan rikospaikka. Kuvat ovat kolaripaikoista, henkilön katoamis- tai surmapaikasta tai muilta sellaisilta paikoilta, joihin liittyy joku surullinen tapahtuma. Kuvat ovat useimmiten ns. kuvituskuvia, joissa ei ole ihmisiä, vaan keskeistä on näyttää se ympäristö, jossa paha on tapahtunut.

Luokkaan konflikti on luokiteltu 12 kuvaa, mikä on vajaat viisi prosenttia kaikista kuvista. Nämä kuvat ovat tyypillisesti kuvia jostain sota/sisällissota- alueelta. Niissä on joku ”jännite”, kuten mielenosoitus, mellakka tai poliisin väkivaltainen vastustaminen käynnissä. Nämä ovat tapahtumakuvia paikan päältä, suoranaisia dramaattisia uutiskuvia.

Yleiskuvia aiheesta oli myöskin 12. Nämä ovat lähinnä niitä aihe/kuvituskuvia, jotka eivät kerro onnettomuuksista, rikoksista eivätkä mistään konflikteista, vaan kuvittavat ns. normaaleja tapahtumia. Nämä kuvat ovat siis yleensä maisemia, rakennuksia tai ympäristöjä, näissä ei ole ihmisiä.

Luokka muut on luokka, johon sijoittuvat kuvat eivät sopineet mihinkään muuhun luokkaan. Näitä kuvia oli 10 eli noin neljä prosenttia kaikista aineiston kuvia. Tähän luokkaan kuuluvat myös ns. kuvitekuvat joissa on vaikkapa lehtileikkeitä aiemmista uutisista, kuvia televisioruudussa pyörivästä ohjelmasta tai kuvia jonkun ohjelman internet-sivuista, eli niin sanotut ”media mediassa” kuvat.

Luokkaan kasvottomat uhrit kuului yhdeksän kuvaa, vajaat neljä prosenttia kaikista aineiston kuvista. Näissä on kuvattu esimerkiksi itsemurhapommitusten tai mellakoiden uhreja, jotka ovat siis kuitenkin elossa, eivät kuolleita. Nämä kuvat sijoittuvat tyypillisesti osastolle ulkomaat ja juttutyyppeihin uutinen, sekä aiheisiin rikos/konflikti/sota. Näitä henkilöitä ei ole yleensä haastateltu jutuissa eikä heistä tiedetä mitään. He kuvittavat ikävää tapahtumaa omana itsenään, mutta jäävät silti vain kuvitteeksi eivätkä pääse esiin omana persoonanaan. Heidän henkilöydellään ei ole kuvissa väliä, vaan he ovat ”massaa”, nimenomaan uhreja.

Luokkaan ihminen ammatissaan kuului myös yhdeksän kuvaa. Näissä kuvissa ihminen edustaa tietyn ammattiryhmää, kuten sairaanhoitaja, pappi, poliisi, palomies, piispa, ei itseään henkilöä. Nämä ovat siis professionaalisen ammattikunnan ilmentymiä, asiantuntijoita tai duunareita.

Varsinaisia ruumiin kuvia ei tämän tutkimuksen aineiston kuvista löytynyt, mikä kertoo normien noudattamisesta. Ruumiin kuvaus ylittää jopa iltapäivälehdissä sen rajan, mitä pidetään sopivana. Ruumis on intiimi ja se kuuluu vain lähiomaisten nähtäväksi, voidaan tulkita. Kuitenkin luokkaan 11, ruumis ja keho kuuluu tässä aineistossa seitsemän kuvaa, mikä on vajaat kolme prosenttia kaikista aineiston kuvista. Näitä ovat muun muassa kuva kuntoilevasta ihmisestä, ja muut kuvat, joissa ihmisen kehollisuus korostuu, esimerkiksi lihavuus, laihuus, urheilullisuus ja kehon kieli. Esimerkiksi herrojen ryyppäämisestä kertova juttu oli kuvitettu lounastamassa olevilla ay-pomoilla. Kuvissa korostui ruuan laittaminen suuhun. Kuvat olivat hyvin ruumiillisia ja osin jopa etovia, lähietäisyydeltä syömisestä ja juomisesta otettuja, ruumiinkulttuurista ja nautinnoista kertovia.

Vainajien ruumiin kuvauksen puute on kuva-analyysin ehkä kiinnostavinta antia. Ruumis on yksi niistä viimeisistä tabuista, joita kuolemaan yhä liittyy (tai ainakin sen kuvaukseen sanomalehdissä). Tässä kohdin on tosin todettava, että ruumiita ei osunut tämän aineiston kuviin eikä aineiston osuutta voida yleistää kattamaan kaikkia sanomalehtiä.

6.3 Kootusti määrällisestä analyysistä

Mitä määrällisen analyysin tuloksista voi sitten kokonaisuutena sanoa? Kuolemaa käsittelevät jutut sijoittuivat pääasiassa osastoille kotimaa, ulkomaat ja teemat. Teemojen vahva painotus liittyy

suoraan Ilta-Sanomien Kirka-extroihiin. Juttutyypeistä kuolemasta puhutaan eniten uutisissa sekä taustajutuissa. Taustajuttujen suuri osuus johtuu siitä, että luokittelin osan Kirkan kuolemasta puhuvista jutuista taustajuttuihin niiden luonteen ollessa selkeästi uutistapahtumaa taustoittava, esimerkiksi Kirkan uran vaiheista kertova. Kuolemaan liittyviä mielipiteellisiä tekstejä kuten kolumneja, kommentteja ja yleisönosastonkirjoituksia oli mielestäni yllättävänkin paljon (35). Tämä mielestäni osoittaa sen, että ihmisillä on mielenkiintoa kuolemaa kohtaan, ja että kuolema on sellainen aihe, johon liittyy voimakkaita mielipiteitä.

Mikään mullistava tieto ei ole se, että kuolemaa käsittelevässä sanomalehtiaineistossa hallitseviksi aiheiksi nousevat rikokset, sodat ja onnettomuudet. Tämän tutkimuksen aineistosta johtuen hallitseviksi teemoiksi nousivat myös ns. otosviikkojen erityistapaukset. Kirkan kuolemasta uutisointi paisutti julkkisjuttujen määrää, ja Viimeiset sanani -ohjelmasta kirjoittaminen puolestaan kuolema julkisuudessa -tyyppisten juttujen määrää. Jos poissuljetaan Kirkaan ja Viimeiset sanani -ohjelmaan liittyvät jutut, saadaan varsin perinteinen kuolemakavalkadi rikoksineen ja sotineen. Kuolema on läsnä onnettomuuksien, katastrofien ja erityisten dramaattisen kuolemien kautta sekä lisäksi erityistapauksien, kuten Kirkan kuoleman kautta. Sikäli määrällinen tutkimus vahvisti omaa ennako-oletustani siitä, että suomalaisista sanomalehdistä puuttuvat tavat puhua tavallisesta kuolemasta tai kuolemasta arjen tasolla. Tavallisen ihmisen kuolemaan liittyviä juttuja oli kolme. Näissäkin tavallinen ihminen oli esillä erityisyytensä, esimerkiksi vainajan epäkunnioittavan kohtelun, vuoksi.

Kuolemaan liittyvien juttujen kuvituksessa painottuivat henkilökuvat niin elävistä, kuin jo kuolleistakin ihmisistä. Näiden jälkeen eniten oli suremiseen liittyviä kuvia, Kirkan uraan liittyviä kuvia sekä Kirkan lähipiiriin liittyviä kuvia. Tämän aineiston kuvituksessa painottuivat sekä määrällisesti että aiheiden puolesta Kirkaan liittyvät kuvat. Jopa 35 prosenttia kaikista aineistossani olleista valokuvista liittyi tavalla tai toisella Kirkan kuolemaan. Näistä kuvista valtaosa, 81, julkaistiin Ilta-Sanomien Kirka-extroissa. Tästä voi mielestäni vetää sen johtopäätöksen, että erityisesti iltapäivälehdissä kuoleman visualisoinnilla on erittäin vahva merkitys.

Määrällisen analyysin perusteella ei kuitenkaan saa vielä kovin tarkkaa kuvaa siitä, mitä kuolemasta itse asiassa sanottiin. Niinpä työni seuraavassa luvussa, luvussa seitsemän, hahmotan kahden tapauksen kautta kuolemapuheen diskursseja suomalaisissa sanomalehdissä.

7 KUOLEMAN MONINAISET KASVOT

7.1 Kaksi tapausta, kaksi tarinaa

Tässä luvussa kerron työn laadullisen osan tuloksista eli diskurssianalyysistä. Analysoin kahteen eri tapaukseen liittyvän aineiston erikseen. Tapaukset ovat tunnetun suomalaisen rocklaulajan, Kirill ”Kirka” Babitzinin kuolemasta uutisointi tammi–helmikuun vaihteessa 2007 ja toisena tapauksena uutisointi Viimeiset sanani -ohjelmasta tammikuussa 2008. Kumpaakin tapausta koskien aineisto on yhden otosviikon ajalta. Kirkaan liittyviä juttuja aineistossa oli 55 ja Viimeiset sanani -ohjelmaan liittyviä juttuja oli 20. Kaikkiaan laadulliseen analyysiin tuli siis mukaan 75 juttua. (Jutut on lueteltu liitteessä 1.)

Analysoin kyseisiin aiheisiin liittyvät jutut erikseen, koska toisessa on kyse kuolemaan liittyvästä erikoistapauksesta, yksittäisen, julkisen henkilön kuolemasta, ja toisessa taas yleisen tason kuolemapuheesta ja median ja kuolemapuheen suhteen pohtimisesta. Käsittelen lyhyesti myös diskurssien välistä hierarkiaa. Lisäksi pohdin myös sitä, mitä yhteistä ja mitä erilaista oli yksittäisen julkkiksen kuolemasta puhumisella ja yleisen tason kuolemapuheella.

Ensimmäinen tapaus on tässä tapauksessa uutisointi Kirkan kuolemasta tammi–helmikuun vaihteessa 2007 tutkimusaineistona olevissa lehdissä eli Helsingin Sanomissa, Ilta-Sanomissa ja Keski-suomalaisessa. Ilta-Sanomien Kirka-liitteissä, jotka julkaistiin Kirkan kuoleman jälkeisinä päivinä 1–3.2.2007, kirjoitettiin näinä päivinä yhteensä 33 sivun verran Kirkasta. Jutuissa kerrottiin paitsi hänen kuolemastaan, myös hänen urastaan, ystävistään ja perheestään. Myös Keski-suomalaisessa ja Helsingin Sanomissa Kirkan kuolema noteerattiin laajasti, vaikkei yhtä massiivisella volyyymilla kuin Ilta-Sanomissa.

Toinen tutkimuskohteeni, Viimeiset sanani -ohjelma, tuotiin julkisuuteen tammikuussa 2008 jo ennen kuin ohjelmasta oli Suomessa kuvattu ensimmäistäkään jaksoa. Ylen aiheesta pitämä tiedotustilaisuus loi etukäteiskohun, jossa pohdittiin ohjelman oikeutusta puolesta ja vastaan. Viimeiset sanani -ohjelmaa ei ole vielä tätä kirjottaessakaan Suomessa esitetty, mutta ideana on,

että sarjassa on kuusi ihmistä, jotka tietävät kuolevansa. Heidän vaiheitaan seurataan aina kuolemaan asti, ja ohjelmassa he jättävät videotervehdyksen omaisilleen.

7.2 Kirkan kuolema – sankaritarina ja suruperformanssi

Kirkaan liittyviä juttuja oli aineistossa yhteensä 55. Näistä 43 oli Ilta-Sanomissa, kahdeksan Keskiuomalaisessa ja neljä Helsingin Sanomissa. Tässä alaluvussa kerron Kirkan kuolemaan liittyvien juttujen teemoista sekä jutuista löytyneistä diskursseista.

7.2.1 Kirka-jutuista yleensä

Tein ensin karkean teemoittelun Kirkaan liittyvistä jutuista saadakseni niistä kokonaiskuvaa.

Taulukko 5. Kirkaan liittyvien juttujen pääasialliset teemat

Teema	Juttujen lukumäärä
Kirkan ura	17
Kirkan sureminen ja muistelu (fanit, ystävät, kollegat)	11
Kirkan hautajaiset	5
Kirkan perhe (vaimo ja sisarukset)	5
Kirkan kuolema	5
Kirkan taloudellinen tilanne	3
Tanssii tähtien kanssa -ohjelma	3
Jumalasuhte ja uskonto	3
Kirkan terveys	2
Kirkan kuoleman aiheuttama pelko	1

Teemoiltaan Kirkasta kertovat jutut jakautuivat seuraavasti. Kirkan urasta kertovia juttuja oli eniten, 17, eli noin vajaa kolmasosa kaikista Kirkasta kertovista jutuista. Uraan liittyvissä jutuissa käytiin esimerkiksi läpi Kirkan uran vaiheet aina 60-luvulta 2000-luvulle ja niihin liittyvät käännteet. Kirkan suremiseen ja muisteluun liittyviä juttuja oli 11. Näistä osassa Kirkaa muistelivat fanit ja lukijat, osassa puolestaan ystävät ja kollegat. Hautajaisista kertovia juttuja aineistossa oli kuusi. Kirkan

sisaruksista ja vaimosta kertovia juttuja oli viisi. Varsinaisia ”kuolinuutisia” eli suoranaisesti kuolemasta puhuvia juttuja oli viisi. Kirkan taloudellisesta tilanteesta kertovia juttuja oli kolme, samoin kuin myös Tanssii tähtien kanssa -ohjelmaan liittyviä juttuja sekä Kirkan uskonnollisuuteen liittyviä juttuja. Loppujen juttujen teemat olivat Kirkan terveys (2 juttua), sekä Kirkan kuoleman aiheuttama kuolemanpelko (1 juttu). Kuten teemoittelusta tulee esiin, kuolema oli pääaiheena vain noin 10 prosentissa Kirka-jutuista, ja 90 prosenttia jutuista käsitteli kuolemaa vain sitä sivuten tai ei ollenkaan.

Tarkemmin paneuduin Kirkan kuolemaa käsitteleviin juttuihin kuitenkin diskurssianalyysissa, jossa tutkin sitä, mitkä puhuvat Kirkaan liittyen olivat aineistossa hallitsevia ja mitkä heikompia. Kirkan kuolemasta kertovassa uutisoinnissa erottui kuusi diskurssia. Niitä ovat surun tuottamisen diskurssi, sankaridiskurssi, uskonnollinen diskurssi, ruumiillisen kuoleman diskurssi, kuoleman yllätyksellisyyden diskurssi ja omakohtaisuuden diskurssi. Tarkemmin kerron eri diskurssien piirteistä alla.

7.2.2 Surun tuottamisen diskurssi

Taulukko 6. Surun tuottamisen diskurssi

Kirkan representaatio	tähti, sankari, rakastettu laulaja
kuoleman representaatio	kuolema menetyksenä, murhenäytelmänä, (yhteisen) surun aiheuttajana
puhujat	Kirkan ystävät ja perheenjäsenet, isä Mitro, artistikollegat, tavalliset ihmiset
juttutyypit	uutinen, taustajuttu, feature, kolumni
lukijan rooli	yhteiseen suruun osallistuja, surija

Surun tuottamisen diskurssiksi nimitän diskurssia, jossa keskeinen näkökulma Kirkan kuolemaan on surun ja menetyksen kuvaaminen ja tuottaminen. Taulukossa 6 olen kuvannut lyhyesti keskeisimpiä tähän diskurssiin liittyviä piirteitä. Tässä diskurssissa Kirkan representaationa on olla koko kansan ihailema tähti ja sankari. Kirkan kuoleman representaationa on murhenäytelmä, suuren surun aiheuttaja. Surun tuottamisen diskurssissa Kirka on sankari jonka kuolema on *yhteinen* menetys. Nimitys ”surun tuottamisen diskurssi” on tarkoituksellinen: haluan tähdentää sitä, että tässä diskurssissa paitsi kuvataan surua, myös monilla kielellisillä keinoilla itse asiassa ollaan tuottamassa tätä surua. Surun tuottamisen diskurssissa esiintyi myös vetoamista kuviteltuun tai olemassa olevaan yhteiseen suruun.

Keinoja surun korostamiseen on monia. Kuolemaa kuvaillaan kiertoilmaisulla, kuten murhenäytelmänä, menehtymisenä, lähtemisenä, poismenona. Kuvituksena on kuolleen henkilön kuvia tai konkreettisia suremisen symboleja kuten hautakenttilöitä. Lisäksi on kuvattu intiimejä tilaisuuksia, kuten hautajaisia ja surevaa leskeä. Jutuissa viljellään runsaasti surua ja menetystä kuvaavia adjektiiveja sekä kuvaillaan menetyksen kokeneiden surua ja tuskaa. Jutuissa käytetään verbien teonilmauksia vahvistavia ilmaisuja. Lisäksi käytetään kuolemaan liittyviä tai siihen epäsuorasti liittyviä kielikuvia. Taitossa hyödynnetään dramaattisuuden luomisen keinoja, kuten isoja kuvia, valkoista tekstiä mustalla pohjalla sekä irtositaatteja nostoina tekstistä.

Surun kuvaaminen ja sen tuottaminen oli tämän tutkimuksen aineistossa keskiössä erityisesti Ilta-Sanomien Kirka-liitteissä. Valtaosa surun tuottamisen diskurssin jutuista julkaistiin Ilta-Sanomissa, mutta pari myös Keski-suomalaisessa ja Helsingin Sanomissa. Juttujen puhujina ovat muun muassa Kirkan ystävät, Kirkan läheiset kuten sisarukset ja vaimo, muut julkkikset, Kirka Fan Clubin vetäjä Seppo Lindström, Kirkan perheen lähipappi isä Mitro, Kirkan artistikollegat. Juttutyyppeinä ovat uutiset, taustajutut, feature-jutut sekä mielipiteet.

Hyvänä tyyppiesimerkkinä tämän diskurssin jutusta toimii Ilta-Sanomien Kirka-liitteessä 1.2.2007 julkaistu uutinen ”Nyt oli Kirkan aika lähteä”. Jo jutun taitossa surua korostetaan visuaalisilla keinoilla. Poikkeuksellisesti mustalle pohjalle painettu valkoinen teksti on omiaan luomaan dramaattista tunnelmaa. Pääkuvana on koko aukeaman oikeanpuoleisen sivun täyttävä iso lähikuva Kirkan kasvoista. Kirka katsoo kuvasta ulos vasemmalle, lähes luonnollisessa koossaan. Näin Kirka tuodaan lähelle lukijaa konkreettisesti. Kirka ikään kuin ikonisoidaan, nostetaan estradille ja korostetaan suuruutta kuvien suuruudella.

Uutisen alussa kuvaillaan dramaattista ”koko maan pysähtymistä”:

”Eilen aamupäivällä koko Suomi pysähtyi. Järkyttävä uutinen rakastetun laulajan, 56-vuotiaan Kirill Babitzinin kuolemasta levisi nopeasti ympäri maan.”

Hyvin yleistä tähän diskurssiin lukeutuvissa jutuissa ovat itkevien tai järkyttyneiden ihmisten kuvailut. Samaisessa uutisessa myöhemmin päästiinkin omaisten surun kuvaamiseen:

”Omaisten tuska ja epätoivo täyttivät eilen Kirkan ja Paulan kerrostalohuoneiston. Puhuminen oli vaikeaa. Moni pystyi vain itkemään. Puolison ja veljen täysin yllättävä poismeno oli kaikille sokki.”

”Kirkan lähimmät ihmiset, Kahilainen heidän joukossaan olivat eilen Paula-vaimon tukena koko päivän. – Itkettiin ja surtiin. Maallikolle on täysin mahdotonta ymmärtää näin nopeaa lähtöä.”

Myös Ilta-Sanomien 3.2.2007 julkaistussa Kirkan hautajaisista kertovassa jutussa ”On niin kova ikävä” viljeltiin paljon surua kuvaavia ilmauksia. Jutussa hyödynnetään paikallaolon tuntua ja reportaasimaista otetta. Toimittaja ja kuvaaja ovat paikalla hautajaisissa, tai ainakin jutusta saa sellaisen kuvan, että toimittaja on tarkkaillut tilannetta ja seurannut hautajaisten kulkua. Juttu on kuvitettu isolla kuvalla Kirkan vaimosta Paula Nummelasta, joka on laskemassa kukkia Kirkan haudalle. Kuvan tilanne on äärimmäisen intiimi; itkevä leski muiden Kirkan läheisten ympäröimänä. Kuvatekstinä on tunteisiin vetoava ”Kirkan syvästi rakastama vaimo Paula Nummela murtui haudan äärellä.” Muut aukeaman kuvat ovat samantyyliisiä. Yhteen kuvaan on poimittu Paula Nummelan jättämät kukat sekä niissä ollut muistolause. Parissa muussa kuvassa haudan äärellä ovat Paula Nummelan sisko ja tämän tytär haudan äärellä sekä Isä Mitro ja Paula Nummela kukkineen. Itse jutussa kuvaillaan tarkasti hautajaisaattueen kulkua sekä etenkin lesken käyttäytymistä:

”Ilmeet olivat vakavat, kun muun muassa Kirkan poika Nikolai sekä pikkuveli Georgij Babitzin kantoivat laulajan arkkua. Ensimmäisenä saattajana käveli hentoinen, surun murtama leski Paula Nummela. Ystävien ja läheisten tukema Paula käveli rauhallisin askelin kallankukista koottua asetelmaa tiukasti käsissä puristaen. Paula Nummela menetti elämänsä suuren rakkauden tiistain ja keskiviikon välisenä yönä. Hän ei kuitenkaan murtunut haudan äärellä, vaan seurasi suruisin kasvoin, kuinka hänen miehensä laskettiin maan poveen. Vain muutaman kerran kyyneleet tärisyttivät Paulan hentoa ruumista, mutta urhea leski kokosi itsensä nopeasti omaisten tukemana.”

Leskeen liitetään tässä ominaisuuksia, joita kuuluu hyvän ja normaalin lesken rooliin: surun murtamana oleminen, hentous, urheus. Nämä kaikki ominaisuudet liitetään leskeen ilman lähteisiin viittaamista, toisin sanoen toimittajan tulkintoina tilanteesta. Samanlainen kerronnan tapa jatkui läpi jutun.

”Ensimmäisenä seppeleen laski Kirkan leski Paula. Hänen kauniissa kukkalaitteessaan oli yksinkertainen, mutta paljonpuhuva teksti: Oma rakas Kirill, on niin kova ikävä. Paulasi. Paula luki muistolauseen varmasti, laski seppeleen haudalle ja seisoi hetken ajatuksissaan. Läheistensä viereen palattuun kyyneleet valuivat hänen kasvoilleen. Ensimmäisenä surevaa leskeä lohdutti Paulan siskontytär Roosa.”

Kyynelten ja murtumisten kuvailulla tuotetaan kuvaa suuresta surusta, jota tuetaan toimittajan omilla tulkinnoilla tilanteesta. Hautajaiset itsessään ja kuvat surevista ihmisistä eivät siis vielä riitä, vaan tärkeää on jutussa korostaa surua kuvaavia eleitä ja ilmeitä, ikään kuin alleviivata lesken ja muiden omaisten suremista.

Eräs tämän diskurssin jutuissa usein esiintyvä piirre on konkreettisten suremisen symbolien viljely sekä kuvissa että teksteissä. Esimerkkeinä lippu puolitangossa Kirkan kotitalon edessä, kynttilät ja kukat hautausmaalla, kynttilät onnettomuuspaikalla, lyhyesti siis konkreettiset symbolit, jotka

kaikki ymmärtävät ilman selityksiä, ovat lisäämässä juttujen koskettavuutta. Teksteissä näitä symboleja käytetään kuvailevan kielen joukossa, luomassa läsnäolon ja paikalla käymisen tuntua.

”Nyt lumisen, syrjäisen pikkukadun näkymän katkaisee valtava suomenlippu. Se heilahtelee puolitangossa vanhan kerrostalon seinässä...” (IS 1.2.2007 Kirkan kotitalo hiljeni)

Ominaista surun tuottamisen diskurssissa on myös surua ja tuskaa kuvaavien adjektiivien viljely tai tunnelman synkkyyteen viittaavien adjektiivien käyttö.

”Hietaniemen ortodoksinen hautausmaa näyttäytyi eilen illalla synkkänä ja sateisena. --- Haudalla oli pysähtynyttä ja hiljaista, vaikka ympärillä pääkaupunki sykki eläväisenä.” (IS 3.2.2007 Kuin tähtenä taivaalla)

Surun tuottamisen diskurssissa yleistä on myös verbien teonilmausten korostaminen kuvailulla. Näitä kuvauksia käytetään luomaan kuvaa surevista ihmisistä ja kuin todistamaan heidän suurta suruaan. Kuvauksilla vahvistetaan verbejä, luodaan ikään kuin sanojan sanoille painokkaampi vaikutus (kts. tummennetut kohdat).

*”Georgij Babitzin sanoo **surullisella äänellä**”* (IS 3.2.2007 Kuoli hetkessä kuten isänsä)

*”Halusimme tulla tänne heti kun pääsimme, helsinkiläiset Päivi Lehto ja Carolina Bronberg kertoivat **silmäkulmiaan pyyhkien.**”*

*”Kirka lähti aivan yllättäen, ihan ykskaks, veli **sai sanotuksi Ilta-Sanomille surun keskeltä.*** (IS 1.2.2007 Nyt oli Kirkan aika lähteä)

Joissakin jutuissa viitattiin myös hyvin konkreettisesti määrällisesti suureen suruun, ikään kuin suruakin voisi mitata. Keski-suomalaisen juttu 1.2.2007 *Fan clubille satamäärin surunvalitteluviestejä* kertoo ihmisten surunvalitteluviesteistä: ”viestejä ja surunvalitteluja tullut satamäärin”, sanoo Kirka Fan Clubin toiminnan vetäjä Seppo Lindström. Surua mitataan kuin mitattaisiin jonkun pituutta tai painoa, merkityksellistä on suuri määrä.

Kootusti voidaan sanoa, että surun tuottamisen diskurssissa keskeistä on sekä surun kuvaaminen ja sen tuottaminen monin eri kielellisin keinoin. Surua tarjotaan lukijalle ensisijaisena tulkitsemisvaihtoehtona ja aukikirjoitettuna surun ilmauksina kuvissa ja tekstissä. Lukijalle tarjotaan roolia, jossa kutsutaan mukaan osallistumaan suruun. Oletetaan, että lukija on järkyttynyt Kirkan kuolemasta ja voi jakaa saman ”surupuheen”, joita jutuissa hänelle ehdotetaan, ja samaistua siihen.

7.2.3 Sankaridiskurssi

Taulukko 7. Sankaridiskurssi

Kirkan representaatio	tähti, sankari, artisti
kuoleman representaatio	- (ei juuri mainita)
puhujat	Kirkan ystävät ja perheenjäsenet, isä Mitro, artistikollegat, ns. tavalliset ihmiset
juttutyypit	uutinen, feature, taustajuttu, mielipide
lukijan rooli	fani, ihailija

Sankaridiskurssi keskittyy Kirkan kuoleman aiheuttaman surun ja järkytyksen kuvailun sijaan Kirkan uran, perheen ja läheisten esittelyyn. Kirkasta luodaan kuva menestyneenä ja rakastettuna artistina, hyvänä perheenisänä ja rakkaana aviomiehenä Paula-vaimolle. Pientä säröä sankarilliseen kuvaan tuovat jutut Kirkan taloudellisista vaikeuksista, joista hänen tosin kerrotaan selviytyneen. Kirkkaa kehuaan niin artistina ja laulajana, mutta myös hänen persoonaa, luonnetta sekä ulkoista olemustaan kehuaan. Samalla kerrotaan kuolleen elämän uroteoista, saavutuksista, läheisistä ja ystävistä. Kuolemasta itsessään ei juurikaan puhuta, korkeintaan se mainitaan.

Puhujina jutuissa ovat esimerkiksi Kirkan ystävät ja läheiset, perhe, isä Mitro, Kirkan manageri ja promoottori, sekä tavalliset ihmiset. Juttutyyppeinä ovat uutinen, feature, taustajuttu, kolumni sekä kommentti.

Sankaridiskurssi esiintyy usein samassa jutussa surun tuottamisen diskurssin kanssa, joko sen kanssa vierekkäin, sille alisteisena tai siihen nähden hegemonisena jutusta riippuen vaihtelevasti. Kun surun tuottamisen diskurssissa keskeisempää on itse surun kuvaaminen ja tuottaminen, sankaridiskurssissa taas keskiössä on henkilökultin luominen ja kuolleen sankarin elämän ja uran kuvaus.

Esimerkiksi Ilta-Sanomien Kirka-extrassa 1.2.2007 luodaan sankarillista kuvaa Kirkasta pitkin hänen uransa lähes läpi koko liitteen. Erillinen liite Kirkasta sisältää muun muassa yhden aukeaman Kirkan uran vaiheesta vuosikymmenittäin alkaen 1960-luvusta päättyen 2000-luvulle. Nämä jutut ovat järjestään sankarillisia kuvauksia Kirkan urasta sekä hänen menestyksestään. Sankaridiskurssi korostuikin juuri Ilta-Sanomissa (tarkemmin lehtien välisistä eroissa jäljempänä).

1960-lukuun liittyvän aukeaman pääkuvana on nuori, vuonna 1968 kuvattu Kirka, joka nojaa seinään ja katsoo suoraan kohti lukijaa paksuine hulmuavine hiuksineen. Kuva on koko aukeaman vasemman sivun kokoinen. Kuvatekstissä on sitaatti Kirkan haastattelusta vuodelta 1968:

”Laulaessa tulee joskus mieleen, miksi ihmiset kirkuvat minulle. Se tuntuu kyllä hyvältä, ja on antanut minulle itseluottamusta”. Aukeaman oikeanpuoleinen sivu on omistettu jutuille. Pääjuttu Silloin ihminen kaunein on kertoo Kirkan uran alkuvaiheista ja läpimurrosta, jonka hän teki jo 17-vuotiaana.

”Kirka valloitti yleisön heti ensimmäisellä kiertueellaan Pohjois-Suomessa. Vetävän näköinen tumma laulaja sai tyttölaumat suorastaan hysteeriseen tilaan.”

Jutun lopussa ikään kuin ennakoidaan Kirkan tulevaa menestystä:

”Sympaattisen Kirkan tärkein valtti oli persoonallinen ääni, joka taipui iskelmän ja popin lisäksi myös rockiin. Kaikki ainekset menestykselle olivat koossa.”

Seuraavan aukeaman juttu Varrella virran kertoo Kirkan 1970-luvusta ja hänen uransa vaiheista silloin. Jutussa muistellaan Kirkasta silloin tehtyä haastattelua ja siteerataan lehden omaa toimittajaa Tommi Liuhalaa:

”Kirka on kuuluisuus. Nimi joka väräyttää suuria ihailijajoukkoja. Kasvo, jonka piirteisiin monet ovat ehtiä ehkä hieman kyllästyäkin. Lavoillamme hän on todellinen tähtiesiintyjä.”

Myös tällä aukeamalla on toimittajan kommentti. Kommentissa Markku Veijalainen kuvaa Kirkaa ja hänen uraansa ja ylistää Kirkan ”mystistä tasoa”.

”Kaikessa taiteessa pääsee melko pitkälle lahjakkuudella. Mutta noustakseen oman alansa korkeimmalle huipulle, lahjakkuuden lisäksi tarvitaan vielä oikeata asennetta, paljon työtä ja jokin mystinen taso, jonka harvat saavuttavat ja useimmat eivät sitä koskaan löydä. Viihteen huiput luovat tuon mystisen kokemuksen yleisönsä kanssa. --- Kun Kirka kohtasi yleisönsä, hän heittäytyi täysillä musiikin vietäväksi, eikä antanut periksi ennen kuin yhteys esiintyjän, musiikin ja yleisön välille oli syntynyt.”

Kirkan 1980-luvusta kerrotaan saman liitteen seuraavalla aukeamalla. Tämän aukeaman kuvituksena on iso syväty kuva Kirkasta menestyslevynsä *Surun pyyhit silmistäni* kanssa. Kuvassa Kirka katsoo jälleen suoraan kohti lukijaa ja hymyilee pitäen menestyslevyä kädessään. Kuvatekstinä on ”Suomeksi laulaminen tuntui nastalta, sanoi Kirka vuonna 1988 menestyslevystään *surun pyyhit silmistäni*”. Myös tämän aukeaman pääjutun otsikko on *Surun pyyhit silmistäni*, mukailleen siis Kirkan uraa ja menestyslevyn nimeä. Jutussa kerrotaan, miten Kirkan ura lähti uuteen nousuun laskukauden jälkeen.

Seuraavalla aukeamalla samassa liitteessä paneudutaankin jo Kirkan uraan 1990-luvulla. Aukeaman pääkuvana on kuva Mestareista, eli Pepe Willbergistä, Pave Maijasesta, Kirkasta ja Hectorista keikalla. Kuvatekstissä kuvaillaan Mestarit areenalla kiertueen olleen ”jättimenestys”. Aukeaman pääjutussa Mestarit Areenalla kuvataan Kirkan uraa 90-luvulla.

”1990-luku oli Kirkalle merkittävää aikaa. Konkarin ura oli huimassa nosteessa ja vain taivas tuntui olevan menestyksen rajana. 1990 julkaistu Ota lähellesi – albumi to Kirkalle aivan uusia faneja. Sympaattinen ja nauravainen laulaja huomasi yllättäen nousseensa myös pikkutyttöjen suosikiksi. – Se on niin kaunis ja laulaa ihanan rauhallisesti, kuvaili viisivuotias tyttö televisiossa näkemäänsä Kirkaa IS:ssä 1991.

Samassa jutussa mainitaan myös Kirkan kohtaamia vaikeuksia. Huomionarvoista on se, että vaikeudet mainitaan, mutta mainitaan myös vaikeuksien jälkeen löytynyt uusi onni. Samoin nostetaan esiin Kirkan rooli ”hyväntekijänä” ja maailmanparantajana.

”Pelkkää ruusuilla tanssimista 90-luvun alku ei ollut, sillä avioliitto Kirsti Babitzinin kanssa päättyi eroon. Perhekeskeinen Kirka kuvasi eroa yhdeksi elämänsä pahimmista kriiseistä. Vaikeuksien jälkeen laulaja löysi kuitenkin uuden onnen lentoemäntänä työskennelleen Paula Nummelan kanssa. Kirka pystyi myös maksamaan pitkään taakkanaan olleet verorästit. 30 vuotta tupakoinut laulaja jätti lääkärin kehotuksesta pahan tapansa ja aloitti lenkkeilyn.”

”Vaikka musiikki oli Kirkan intohimo, ei hän pelännyt ottaa kantaa myös muihin asioihin. Hän oli usein ensimmäisenä lähdössä mukaan hyväntekeväisyysprojekteihin. Itsekin alamäkiä kokeneen laulajan sydämessä oli aina paikka hätää kärsiville.”

Ilta-Sanomien ensimmäisen, 1.2.2007 julkaistun Kirka-extran viimeisenä juttuna on juttu Kirkan 2000-luvusta. Jutun pääotsikkona on sitaatti Kirkan kappaleesta Hetki lyö: Muistan kyynelsilmät jotka jäivät katsomaan. Pääotsikko on poikkeuksellisesti taitettu valkoisella värillä mustapohjaisen valokuvan päälle sivun ylälaitaan. Valokuvassa Kirka on kuvattu keikalla mikrofoni suun edessä kädet kohti taivasta levitettyinä. Kuva on otettu niin, että Kirka on kuvattu ylhäältäpäin. Kirkan katse on suunnattu hieman yläviistoon, kohti esiintymislavan valoja, jotka heijastuvat kauniisti kohti Kirkan kasvoja. Kuvan asetelma on jollain tavalla jopa ”jumalallinen”. Kirka on kuin saarnaaja, johon kohdistuu häikäisevä valo. Hän levittää kätensä meidän tavallisten ihmisten puoleen ja katsoo itse kaukaisuuteen. Kuva on hyvin tehokas ja pysäyttää katsomaan. Se myös nostaa Kirkan jalustalle ja kutsuu muistamaan yhdessä pääotsikon Muistan kyynelsilmät jotka jäivät katsomaan -kanssa. Ikään kuin Kirka hyvästelisi lukijansa tällä sitaatilla ja kuvalla. Kyynelsilmät jotka jäivät katsomaan voi viitata tässä tapauksessa lukijoihin, ”meihin”, ja siksi vaikutelma on se, että kuvateksti ja kuva yhdessä ovat kuin Kirkan hyvästit, aivan kuin Kirka puhuttelisi lukijoita. Kuvateksti ”koko kansan Kirka 50-vuotisjuhlakonsertissaan vuonna 2000” palauttaa Kirkan myös

”koko kansan omaisuudeksi”. Itse juttu kertoo, kuinka Kirka oli loppuun asti täynnä uusia suunnitelmia. Jälleen nostetaan esiin Kirkan rooli hyväntekijänä.

”Laulaja aktivoitui viime vuosina huumeidenvastaiseen työhön. Hän kertoi avoimesti Boris-poikansa huumeongelmista. – Olen läheltä seurannut erään minulle rakkaan ihmisen taistelua huumeita vastaan ja siksi haluan antaa oman osuuteni, Kirka totesi. Lapset olivat Kirkalle tärkeintä maailmassa, ja hän vannoi puolustavansa poikaansa läpi kaiken.”

Aivan jutun lopussa viitataan Kirkan keskenjääneisiin suunnitelmiin ja viitataan Kirkaan ”mestarina”.

”Ensi torstaina Kirka olisi esiintynyt suuressa euroviisukonsertissa ja keikkakalenterissa on merkintöjä syyskuulle asti. Mestarin suosio kesti loppuun saakka.”

Paitsi Kirkan urasta, sankarillista kuvausta luodaan myös Kirkasta isänä ja aviomiehenä. Ilta-Sanomien juttu ”He olivat kukoistava pari”, joka julkaistiin 1.2.2007. Jutussa isä Mitro kuvailee Kirkan ja hänen vaimonsa Paula Nummelan ihmissuhdetta sekä Kirkan suhdetta ystäviinsä. Jutussa on pelkästään positiivisia määreitä Kirkasta, kuten tämän diskurssin jutuissa niin tyypillisesti on.

”Isä Mitro muistaa Kirkan ja Paulan toisiaan syvästi rakastavana parina. – He olivat kukoista pari ja täydensivät toisiaan. Paula ikään kuin nuorensi Kirkaa, isä Mitro kertoo hymyä äänessään. Vaimonsa lisäksi Kirka piti huolta ystävästään. – Hänellä oli laaja ystäväpiiri, jota hän ei koskaan laiminlyönyt. Kirkan hyvin tuntenut Mitro kuvailee edesmennyt ystävänsä luonnolleksi ja inhimilliseksi ihmiseksi, jossa oli ripaus menneiden aikojen aristokraattisuutta.”

Tähän juttuun liittyen kahdessa muussa jutussa samalla sivulla kerrotaan lisää siitä, kuinka ”Paula oli Kirkan suurin rakkaus” ja kuinka musikaalisuus periytyi myös Kirkan lapsille. Aukeaman kuvituksena on koko aukeaman oikeanpuoleisen sivun täyttävä kuva Kirkasta ja vaimo Paulasta rajattuna niin, että kuvassa näkyy molemmista kasvot ja olkapään taso. Kuvassa Kirka ja Paula ovat lähekkäin pitäen toisistaan käsistä kiinni ja Kirka on suutelemassa Paulaa. Kuva viestii vahvasta yhteydestä ja tukee jutun sanomaa syvästä rakkaudesta. Samalla lähikuva parista tukee kuvaa Kirkasta rakkaana aviomiehenä Paulalle ja on osaltaan rakentamassa ”sankarillista” kuvausta Kirkasta.

Ainoat jutut, joissa Kirkaan liittyen tulee vähän säröä tähän mestarilliseen kuvaan, ovat jutut Kirkan taloudellisista vaikeuksista. Nämä jutut julkaistiin Ilta-Sanomien toisessa Kirka-extrassa 2.2.2007. Aukeamalla on kolme juttua Kirkan talousvaikeuksista ja niistä selviämisestä. Pääkuvana on kuva Kirkasta vuodelta 1983. Kirka katsoo jälleen koko sivun korkuisessa pystykuvassa suoraan kohti lukijaa. Kuvatekstissä kerrotaan, että ”IS:n haastattelussa vuonna 1983 Kirka kertoi asioiden

menevän paremmin. Pahin oli kuitenkin vielä edessä.” Lisäksi aukeamalla on pari revinnäistä lehtileikkeleistä, joissa kerrotaan Kirkan talousvaikeuksista. Pääjuttu Menetti kaiken tuplasti kertoo Kirkan kärsineen raastavasta talousahingosta lähes 20 vuotta. Sävy jutussa on kuitenkin sympaattinen, ei Kirkaa tuomitseva.

”Kirkan maine huippusuosituna taiteilijana kätki pitkään alleen tragiikkaa. Kirka kertoi 50-vuotishaastattelussaan Iltä-Sanomissa syyskuussa 2000, miten hänen elämänsä kuului aika jolloin oli velkaa, sosiaaliluukku tuli tutuksi ja verottajan kanssa piti sopia.”

Juttu jatkuu Kirkan sitaateilla muista lähteistä:

”Muistan aina miten yksin olin, kun jouduin hakemaan sosiaalihuollosta rahaa perheelleni. Virkailijat olivat pudottaa silmänsä nähdessään minut. He eivät uskoneet millään, että näin kuuluisalla jätkällä saattoi olla niin huonosti asiat, Kirka kertoi vuonna 1990 Suomen Kuvalehdelle antamassaan laajassa haastattelussa.”

Jutussa ei suoranaisesti kritisoida Kirkaa huonosta taloudenhallinnasta, vaan annetaan Kirkan itsensä kertoa, miten asiat olivat.

”Kirka kertoi menettäneensä kaiken tuplasti. Kierteet alkoivat, kun hän oli perustanut 25-vuotiaana BST-Musiikki-kommandiittiyhtiön hoitamaan omia ja Islanders-bändin liikeasioita. Hänellä ei omien sanojensa mukaan ollut mitään tajua raha-asioista. Verottaja piti yritystä veronkiertona ja sulki sen 1976.”

”1970-luvun lopulla uusia hittejä ei tullut, kysyntä laski ja ulosottomies kolkutteli. Kirka joutui myymään Konalan asuntonsa verovelkojensa maksuksi. --- Vuonna 1985 ulosottomies ilmoitti, että Kirkan oli maksettava valtiolle ja vakuutusyhtiöille miljoona markkaa. Maksupäivä: heti. – Se pudotti minut lähes täysin. Oli pakko painella lakki kourassa pankkiin, Kirka kertoi.”

Pääjuttuun liittyvässä kainalojutussa Pankinjohtajan luottamus pelasti viitataan jälleen Suomen Kuvalehdessä vuonna 1990 julkaistuun haastatteluun. Jutussa Kirka kiittelee erään pankinjohtajan pelastaneen hänet henkilökohtaiselta konkurssilta.

”Johtaja ymmärsi muusikon tilanteen ja hyväksyi ensimmäisellä kerralla bändin irtaimiston lainojen vakuudeksi. Pelasti hän Kirkan vielä toisenkin kerran. – Hän katseli silmiin ja tajusi, etten koskaan selviäisi lainojeni takaisinmaksusta. Joten haluamatta saattaa minua henkilökohtaiseen konkurssiin, hän jäädyytti velkani pankille, Kirka ällisteli Suomen Kuvalehdessä.”

”Kirka itse uskoi pystävänsä hoitamaan velat, vaikka osakeyhtiö menikin nurin. --- Takaisinmaksun aika koitti lähes seitsemän vuotta Suomen Kuvalehden haastattelun jälkeen, 13. maaliskuuta 1997. Tuolloin Kirka maksoi viimeisen erän miljoonalainaistaan.”

Traagisella tarinalla on siis kuitenkin onnellinen loppu: pankinjohtaja antaa Kiralle velkoja anteeksi ja lopulta Kirka pystyy hoitamaan lainansa kunnon kansalaisen tavoin. Vaikka jutut kertovatkin Kirkan taloudellisista vaikeuksista ja tuovat pientä säröä Kirkan julkisivuun, ne itse

asiassa vahvistavat Kirkan suosiota. Hänkin oli lopulta erehtyväinen ja huijattavissa raha-asioissaan, eikä täydellisen puhtoinen sankari. Hän oli sankari, joka teki erehdyksiä, mutta joka kuitenkin lopulta korjasi itse jälkensä eli maksoi lainansa. Lisäksi jutut on kuitenkin sympaattinen Kirkaa kohtaan, muun muassa ilmaisu ”raastava talousahdinko” kutsuu lukijaa myötäelämään Kirkan vaikeuksia.

Vaikka valtaosa Kirkan sankarillisista kuvauksista oli juuri Ilta-Sanomien jutuissa, löytyi omansa myös Keskisuomalaisesta. Teppo Kulmalan 4.2.2007 julkaistu kolumni Ja hänen leijansa leikkii kaupungin pilvikatolla on persoonallisella, jopa runollisella tyyllillä kirjoitettu Kirkan ylistys:

”Mutta hän oli kuin luotujaan ulkoilmaa, leikikäs, tuulekas, leija, Kirka. Hän oli samaa maata kuin Elvis ja nyt Bruce Springsteen, valmis myös surumieliseen ja balladiin. Ja yhtä kaikki planeetan nimi on rock, rajaton ilo, jolle hän loi omintakeisen kulkureitin. Sitä hengaillee maanpiiri.”

Myös Helsingin Sanomissa 1.2.2007 Kirkasta julkaistuissa jutuissa oli sankarillisen kuvauksen luomisen sävyä. Helsingin Sanomien kulttuuriosaston avaussivu on lähes kokonaan omistettu Kirkalle. Pääkuvana sivulla on iso, neljän palstan pystymallinen kuva Kirkan kasvoista. Kuva tuo Kirkaa lähelle lukijaa. Sivun muissa kuvissa on otoksia Kirkasta uran varrelta 60-luvusta 1990-luvun lopulle. Sivun pääjuttu Keikkailu oli Kirkalle henki ja elämä kuvaa Kirkan kuolemaa järkyttävänä yllätyksenä ja päästää ääneen Kirkaa muistelevat artistikollegat ja ystävät. Kirkaa muistelevat muun muassa Remu Aaltonen ja Ilkka ”Danny” Lipsanen. Jutun loppupuolella Kirkaa luonnehtii puolestaan promoottori Lasse Norres.

”Norres luonnehtii Kirkaa kiltiksi ja sydämelliseksi ihmiseksi, joka oli aina valmis auttamaan kaikkia. Kirkan uralta ensimmäisenä nousee Norreksen mieleen läpimurtohetki Hetki lyö, jonka ilmestymisen aikaan 1967 he ystäväystyivät. Yhdessä he pääsivät kokemaan myös suuren suosion päivät Mestarit areenalla- ja Suuri hetki-kiertueilla. – On uskomatonta, kuinka mahtava määrä hittejä Kirkalla oli. Hän osasi myös aina uusiutua. Esiintyjänä Kirka veti show`t läpi 10 plus.”

Saman jutun yhteydessä julkaistu muistokirjoitus Rocklaulajan mittapuu Kruununhaasta julkaistiin poikkeuksellisesti toimituksen tekemänä jo kuolinuutisen yhteydessä. Jo tämä kertoo, miten poikkeuksellisesta henkilöstä oli kyse toimituksen mielestä; on poikkeuksellista, että muistokirjoituksia julkaistaisiin varsinaisilla uutissivuilla toimituksellisena materiaalina. Muistokirjoituksessa käydään läpi Kirkan uraa ja osin myös yksityiselämää. Sävy on ihaileva ja kunnioittava.

”Kirkan ansioluettelo on hämmästyttävä. 1960- ja 1970-lukujen rockpioneereista on helpointa nimetä ne, joiden kanssa Kirka ei esiintynyt tai levyttänyt. Hänen varhaisilla levyillään soittivat oman aikansa lahjakkaimmat rock- ja jazzmuusikot.”

”Lavalla Kirka hallitsi työnsä, mutta yksityiselämässä oli vaikeampaa. Taloussotkujen lisäksi julkisuudessa kerrottiin paljon esimerkiksi hänen poikansa huumeongelmista. Laulajana hän ei silti koskaan sopinut suomalaisen tilittäjän rooliin. Kirka oli stadilainen rocklaulaja, joka oli parhaimmillaan, kun tempoa oli tarpeeksi ja tunnelma korkealla.”

Kootusti voidaan sanoa, että sankaridiskurssissa Kirkasta luodaan kuvaa koko kansan omana suosikkina, mestarismiehenä ja persoonallisena laulajatähtenä. Sankaridiskurssissa kuolemasta sinänsä ei juuri puhuttu, vaan keskiössä oli Kirkan nostaminen. Lukijalle tarjotaan Kirkan fanin ja ihailijan roolia sekä Kirkaa muistelevan yhteisön jäsenen roolia.

7.2.4 Uskonnollinen diskurssi

Taulukko 8. Uskonnollinen diskurssi

Kirkan representaatio	ortodoksi, uskonnollinen ihminen
kuoleman representaatio	kuolema on väliaikaista, siirtyminen taivaan kotiin, rajan toiselle puolelle
puhujat	kolumnistit, mielipidekirjoittaja, kollegat, pappi
juttutyypit	mielipide (kolumni, kommentti, mielipide) artikkeli, feature, uutinen
lukijan rooli	luterilainen, ei ortodoksi

Nimitän uskonnolliseksi diskurssiksi puhetapaa, jossa kuolemaan suhtaudutaan uskonnon kautta ja (ortodoksisen) uskon tarjoamin selitysmallein. Uskonnollisessa diskurssissa tulevat esiin paitsi Kirkan ortodoksinen tausta, myös ortodoksien tavat ja perinteet sekä Kirkan omat käsitykset uskonnosta. Uskonnolliseen diskurssiin lukeutuvat myös ne jutut, joissa pohditaan suoraan tulevaa jälleennäkemistä taivaassa tai puhutaan Jumalan tahdosta ja Luojasta.

Tässä diskurssissa ihmisen kuolema on vain väliaikainen, kuoleman kautta ihmisen katsotaan siirtyvän taivaaseen Jumalan luo. Kuolemaa ei myöskään voi välttää, kuolema tulee ennemmin tai myöhemmin. Kuoleman hetki on siis Jumalan käsissä, ei ihmisen. Tämä ajatus on kuin perimää niin sanotusta kristillis-fatalistisesta ajattelumallista, jossa kuolema tulee kun on tullakseen, eikä ihminen voi sen hetkeen vaikuttaa.

Uskonnollista diskurssia esiintyi kaikkiaan yhdeksässä jutussa. Puhujina tämän diskurssin jutuissa ovat kolumnistit tai toimittajat itse (Rita Tainola, Teppo Kulmala, Anna-Kaisa Hermunen), ortodoksipappi isä Mitro, kollegat Katri Helena ja Matti ”Fredri” Siitonen tai mielipidekirjoittajat, kuten Remun äiti. Lisäksi jutuissa hyödynnetään suoria sitaatteja aiemmista Ilta-Sanomissa tehdyistä Kirkan haastatteluista, eli suoria lainauksia Kirkalta. Tyypillisesti jutut olivat mielipiteitä,

kuten toimittajan kolumneja, kommentteja tai yleisönosastokirjoituksia. Uskonnollista diskurssia esiintyi lisäksi parissa feature-jutussa ja yhdessä pääkirjoitussivun artikkelissa.

Uskonnollisen diskurssin juttuja on oikeastaan kolmenlaisia, eli diskurssi on sisäisesti hajanainen. Ensinnäkin olivat ne jutut, joissa Kirka itse puhuu uskostaan, ja joissa uskoon vain viitataan esimerkiksi yhden kappaleen verran. Toiseksi ovat jutut, joissa puhutaan Kirkan perheen ortodoksisista tavoista tai ylipäättään ortodoksisuudesta sinänsä lähinnä käytäntöjen tasolla. Kolmanneksi tulevat vielä jutut joissa kuvataan kirjoittajan itsensä ja Kirkan välistä (läheistä) suhdetta ja uskonto on osana tätä suhdetta, sävy on uskonnollispainotteinen. Diskurssin hajanaisuudesta huolimatta luokittelin kaikki uskonnollissävytteiset tai uskontoon viittaavat jutut saman puhutavan alle, koska keskeistä niissä kaikissa oli kuitenkin uskonnon/uskontoon liittyvien tapojen ja normien korostainen asema.

Ensimmäisen tyyppin kaltaisia uskonnollisen diskurssin juttuja oli kolme. Nämä olivat siis juttuja, joissa lähinnä esitellään Kirkan omia ajatuksia uskonnosta ja suhteesta uskontoon. Nämä ajatukset esitetään usein muun jutun seassa olevina yksittäisinä kommentteina, ei niinkään kokonaisina juttuina, ja näiden juttujen tapauksessa uskonnollinen diskurssi olikin aina alisteinen jollekin muulle, esimerkiksi sankari- tai surun tuottamis -diskurssille. Esimerkiksi Ilta-Sanomien jutussa 1.2.2007 otsikolla Mestarit areenalla mainitaan Kirkan uskovan, että elämä on Luojan käsissä. Jutun varsinainen pääaihe on kuitenkin Kirkan 90-luvun urakehitys. Jutussa lainataan jälleen suoraa sitaattia Kirkan vanhasta haastattelusta ja saadaan näin Kirka ikään kuin puhumaan ihmisille. Sitaatin kautta tuodaan näkyviin Kirkan uskonnollisuus:

”Syyskuussa 1995 Kirka yritti löytää lohdutuksen sanoja hirvikolarissa kuolleen nuoren tangokuninkaan Sauli Lehtosen vanhemmille. Oman veljensä Sammyn 22 vuotta aikaisemmin auto-onnettomuudessa menettänyt laulaja totesi uskovansa, että elämä on luojan käsissä. – Uskon jälleennäkemiseen. Pääsin Saminkin kuolemasta yli miettimällä, että tapaamme vielä. Itse ajattelen niin, että ihminen joka lähtee tästä maailmasta, siirtyy toiselle tasolle, toiseen elämään.” Osassa uskonnollisen diskurssin jutuista keskityttiin kuvailemaan ortodoksisia tapoja ja perinteitä.

Näin oli esimerkiksi Ilta-Sanomien jutussa 2.2.2007 Perhe jätti jäähyväiset. Jutussa kerrotaan, että ”Kirkan läheiset ja sukulaiset jättivät eilen rakkaalleen jäähyväiset ortodoksiperinteiden mukaisesti”. Ortodoksiperinteistä yleisellä tasolla jutussa puhuu isä Mitro. Juttu tutustuttaa lukijaansa ortodoksien tapoihin ja on ilmiselvästi tarkoitettu lukijalle, joka ei itse ole ortodoksi, vaan oletetusti luterilainen.

”Kirkan ja Paulan vuonna 1992 vihkinyt isä Mitro ei kerro suosikkilaulajan omaisille antamastaan sielunhoidosta mutta puhuu kuitenkin uskonnon vaalimista tavoista yleisellä tasolla viimeisen lähdön hetkellä. – Ortodoksiin tapoihin

kuuluu, että sukulaiset ottavat pappiin yhteyttä heti, kun ihminen kuolee. Sen jälkeen kokoonnutaan vainajan äärelle jättämään hyvästejä. --- Rukousten ja keskustelun kautta tavoitellaan omaisille tyyneyttä.”

”Hautajaisetkin poikkeavat hyvin paljon luterilaisesta mallista. Kirkan muistotilaisuus järjestetään myöhemmin. – Vainaja puetaan aina juhla-vaatteisiin, parhaaseen pukuun. Kengät laitetaan jalkaan ja solmiokin pyhäpaidan päälle. – -- Lopuksi viimeiselle matkalleen saatettavalle laitetaan risti kaulaan. Täältä lähteminen pyritään kääntämään iloiseksi asiaksi, isä Mitro lausuu.”

Jutussa oletetaan, että lukijalle ortodoksien tavat ovat vieraita, ja siksi niitä pitää lukijoille ikään kuin selittää. Kuitenkin teksti sinänsä on melko neutraalia, ja keskittyy uskonnon harjoittamisen käytäntöihin, ei niinkään uskonnolliseen sisältöön tai uskonnon oppeihin.

Ortodoksista tavoista kerrotaan myös Ilta-Sanomissa 3.2.2007 julkaistussa toimittaja Rita Tainolan kommentissa Haudattiin kuten toivoi. Juttu kertoo ortodoksisista hautajaisista ja Kirkan ortodoksisuudesta yleensä. Lisäksi jutussa viitataan yhteisöön ”me”, eli ainakin annetaan olettaa, että toimittaja kuuluu siihen samaan yhteisöön, joka on jättämässä Kirkalle jäähyväisiä ja jonka luona Kirkan henki aina pysyy. Näin luodaan kuvaa läheisestä suhteesta tai tuttavuudesta Kirkan kanssa. Samalla kutsutaan myös lukijaa osalliseksi tähän me-yhteisöön. Tainola myös kutsuu Kirkaa ystäväksi, ja luo näin kuvaa siitä, että suhde Kirkaan todella oli läheinen.

”Ortodoksisessa hautajaistoimituksessa on kuitenkin mukana toivo ja vahva usko siihen, että jonakin päivänä me kohtaamme. Hän, joka nukkuu jo ikuista untaan ja me, jotka olemme hänelle jäähyväisiä jättämässä. --- Kirkossa tunnelma on lämmin. Ikonien edessä ja ihmisten käsissä palavat tuohukset antavat rauhallista valoa, mirhami tuoksuu ja kukkapuskat teksteineen kertovat kaipauksesta. Kaipauksesta, joka ei koskaan häviä, se vain muuttaa muotoaan ja siirtyy jossain vaiheessa ajatuksissa hieman taka-alalle. Ystävä ja hänen henkensä pysyvät aina luonamme. ”

”Kirill, ”Kirka, Kiki” Babitzin tapasi usein ystävänsä isä Mitron Kruununhaassa. Miehet pysähtyivät juttelemaan, yleensä uskonnollista asioista. Ortodoksisuus oli Kirillille tärkeää, eikä hän kaihtanut tehdä ristinmerkkiä julkisuudessa jos niin tunsu. --- Hän muistutti aina isä Mitroa siitä, että kuoltuaan hän toivoo pääsevänsä ortodoksisen tavan mukaan kolmantena päivänä haudaan. Tämä toive toteutettiin eilen. ”

Kun ortodoksisuudesta kertovissa jutuissa liikuttiin lähinnä uskonnon harjoittamisen käytännön tasolla, joissakin tämän diskurssin jutuissa viitataan myös sieluun, Jumalaan ja taivaaseen. Näin esimerkiksi Anna-Kaisa Hermusen Keskisuomalaisessa 4.2.2007 julkaistussa Artikkelissa Legendat elävät kuollessaan. Samassa jutussa uskonnolliseen sävyyn yhdistyy myös mediakriittisyys ja tietty itsereflektio suhteessa siihen:

”Julkisuuskoneisto on niin julma, että lähdön hetkelläkin on otettava poistuneesta sielusta kaikki. Ehkä tämäkin juttu kuuluu siihen listaan. Kirka Babitzin siirtyi sielunsa kanssa rajan toiselle puolelle 56 vuoden iässä.

”Otsikot ovat kirkuneet, miten tähden ura katkesi kesken. Minusta 40 vuotta viihdyttämistä on enemmän kuin tarpeeksi. Tanssii tähtien kanssa – ohjelma ei ollut tarkoitettu Kirill Babitzinille. Hän oli jo antanut itsensä yleisölleen. Loppu oli hänen ja hänen Jumalansa asia.”

Henkilökohtaisen uskon kokemus heijastuu myös Remun äidin Eeva Aaltonen-Sorsan mielipidekirjoituksessa, joka julkaistiin Ilta-Sanomissa 2.2.2007 otsikolla Remun äiti muistaa Kirkaa. Tässäkin kirjoituksessa näkyy vahva usko Jumalaan ja ihmisten jälleennäkemiseen taivaassa.

”Päisit veljesi Samin luo. Tieto menehtymisestääsi tuli meille kaikille järkytyksenä ja koskee kovasti. --- Nyt olet poissa, iso ikävä jäi. Jumala kanssasi ja rauha sielullesi.”

Teppo Kulmalan Keskisuomalaisessa 4.2.2007 julkaistussa kolumnissa Ja hänen leijansa leikkii kaupungin pilvikatolla uskonnollinen sävy ja kirjoittajan oma usko tulee esiin vasta kolumnin lopussa:

”Hänen leijansa leikkii luostarin taivaalla, kaupungin pilvikatolla, maaseuturaittien yllä yhtyäkseen sellaiseen salattuun, mikä kuolinhetkellämmekin tekee meidät uusiksi ja eläviksi ja luoksemme liitäviksi. ---Ja kun kerran seuraamme sinua ylös, eikä kukaan kohdallaan tiedä koska, tulemme kanssasi satuun, joka luo paratiisiin. Uskon niin.”

Uskonnollisten vertausten, kuten termien ”ylös” ja ”paratiisiin” käyttö luo voimakkaan uskonnollisen tunteen, vaikka ortodoksismiin sinänsä jutussa ei viitatakaan. Monet tämän diskurssin jutuista myös tavoittelivat tai kuvasivat henkilökohtaisia kohtaamisia Kirkan kanssa. Etenkin Rita Tainolan kommentista, Teppo Kulmalan ja Anna-Kaisa Hermusen jutuista tuli sellainen vaikutelma, että toimittajat olivat Kirkan tuttuja.

Uskonnollinen diskurssi oli varsinaisissa uutisjutuissa harvinainen, ja silloin kun sitä esiintyi, se oli yleensä alisteinen muille diskursseille. Uutisjutuissa, joissa uskonnollista diskurssia oli, se esiintyi joko ortodoksisen uskon käytäntöjen esittelynä tai sitten viittauksina Kirkan omaan uskonnollisuuteen ja hänen näkemyksiinsä uskonnosta. Varsinaista uskonnollista sisältöä tai uskonnon roolin pohtimista ei muutoin uutisjutuissa esiintynyt. Kolumneissa ja kommentteissa uskonnollinen diskurssi nimenomaan henkilökohtaisella tasolla pääsi vahvemmin esille varmaankin juttutyypin subjektiivisemmän luonteen takia. Näissä toimittajat pystyivät tuomaan esille myös omaa henkilökohtaista suhdettaan uskontoon sekä Jumalaan. Poikkeuksena tästä linjasta oli Anna-Kaisa Hermusen artikkeli Keskisuomalaisen pääuutissivulla. Artikkelin oli selkeästi mielipiteellinen ja siksi enemmän kolumnin tyylinen, myös uskonnollissävytteinen ja henkilökohtainen huolimatta siitä, että se julkaistiin artikkelina pääkirjoitussivulla. Näin artikkeli hieman rikkoi tyyppillisten journalististen genreen rajaa ja sitä, mihin on totuttu. Lukijan roolina uskonnollisen diskurssin jutuissa on yleensä ”ei ortodoksin” rooli, oletetaan, ettei lukija tunne ortodoksien tapoja ja perinteitä vaan tarkastelee niitä ikään kuin ulkopuolisena.

7.2.5 Ruumiillisen kuoleman diskurssi

Taulukko 9. Ruumiillisen kuoleman diskurssi

Kirkan representaatio	heikkovointinen, väsynyt, kaikkensa antanut laulajatähti, liiankin tunnollinen
kuoleman representaatio	kehon vanhenemista, sairautta, kehon pettämistä
puhujat	Kirkan ystävät, kollegat, manageri
juttutyypit	uutinen, feature
lukijan rooli	ruumiin kuolevaisuuden tunnustaja

Ruumiillisen kuoleman diskurssiksi kutsun diskurssia, jossa Kirkan kuolemaa tulkitaan ensisijaisesti ruumiillisuuden ja kehon terveyden kautta. Tätä diskurssia esiintyi kaikkiaan kuudessa jutussa. Kolmessa jutussa diskurssi oli hallitsevana, muissa alisteisena. Puhujina tämän diskurssin jutuissa ovat Kirkan ystävät kuten kansanedustaja Suvi Linden, artistikollegat kuten Pepe Willberg, Hector eli Heikki Harmaa ja Danny eli Ilkka Lipsanen sekä Laura Voutilainen ja manageri Seppo Kahilainen. Juttutyyppeinä ovat uutinen ja feature.

Kirkan representaationa tässä diskurssissa on kuolevainen ihminen, jonka keho vanhenee ja joka voi sairastua siinä missä muutkin ihmiset. Kirkaa kuvaillaan kyllä tähtenä, mutta häneen liitetään piirteitä, jotka voitaisiin liittää keneen tahansa ihmiseen, hänet kytketään muiden kuolevaisten joukkoon. Diskurssissa kuvaillaan väsynyttä ja heikkovointista Kirkaa, josta ystävät olivat olleet huolissaan. Yhteistä näille kuvailuille on kuitenkin juuri ruumiillisuus; kuolevaisuuden tai kuoleman käsitteleminen ihmisen terveyden ja ruumiin kautta.

Tämän diskurssin jutuissa nostetaan ensinnäkin esiin tulkintoja Kirkan kunnosta ja hänen iästään, väsymyksestään ja harmaudestaan. Jutuissa esiin nostetaan laulajan ikä tai heikko kunto kuolemaan liittyneenä tekijänä. Ilta-Sanomien jutussa 2.2.2007 otsikolla En vaan jaksa, kerrotaan, miten väsymys ja heikko olo olivat vaivanneet Kirkaa jo pitkään.

”Varhain keskiviikkoamuna kotonaan kuollut Kirka Babitzin oli viime kuukausina tuntenut itsensä hyvin väsyneeksi ja sairaaksi. Joulukuun alussa elimistön iskenyt rotavirus kaatoi Kirkan sängyn pohjalle kahdeksi päiväksi. Sen jälkeen olo parani, mutta ei koskaan ehtinyt palautua normaalille tasolle. Kirka kävikin joulutammikuussa säännöllisesti lääkärin vastaanotolla tarkistuttamassa kuntoaan – viimeisen kerran torstaina, viisi päivää ennen kuolemaansa.”

Myöhemmin samassa jutussa on vielä lisää samantyylistä kuvailua Kirkan kunnosta ja siihen liittyvistä huolista. Lisäksi mainitaan käynnit lääkärillä.

”Manageri Seppo Kahilaisen mukaan Kirka ei kuitenkaan joutunut sairaalahoitoon. – Kirka oli hyvin huolestunut, kun väsymys ja heikko olo vaivasivat häntä. Se epä tietoisuus painoi miehen mieltä. Minulle Kirka kertoi että käynnit lääkärillä olivat tavallisia rutiinitarkastuksia.”

Samassa jutussa tuodaan esille myös Kirkan ystävien havainnot siitä, että Kirkan kunto olisi heikentynyt:

”Kirkan ystävät kertoivat eilen IS:lle huomanneensa, että laulajan kunto oli syksyn aikana huonontunut. ”Kirka on ollut viimeisen puolen vuoden aikana todella väsyneen ja harmaan oloinen. Viimeksi jouluna sanoin, että hän tuntuu olevan todella väsynyt. Luulen, että hän kärsi pitkäaikaisesta väsymyksestä ja yllirasittumisesta, kansanedustaja Suvii Linden sanoi. ”

”Kuulin, että viikko sitten Kirkalla olisi ollut ääni pois keikalla, ja hän olisi ollut huonokuntoisen näköinen. Pohdittiinkin, mitä voitaisiin tehdä jotta Babitzin saisi äänensä takaisin. Mietimme, onko hänellä hapensaanti- vai äänihuulivaiveuksia vai mistä on kysymys”, Kirkan kollega Danny ihmetteli.”

Jutussa myös esitetään epäsuoraa kritiikkiä Kirkaa kohtaan nimittämällä häntä työnarkomaaniksi:

”Työnarkomaanina Kirka kanto viime hetkiinsä asti huolta tulevasta syksystä. – Silloin oli tarkoitus saada markkinoille uusi levy, Kahilainen huokaa.”

Keskisuomalaisessa 4.2.2007 julkaistussa Anna-Kaisa Hermusen kirjoittamassa artikkelissa viitataan myös Kirkan haurauteen.

”Vain runsas viikko sitten katsoin televisioruudussa väsyneen tuntuista miestä. Television kolmoskanava esitteli uudet Tanssii tähtien kanssa – ohjelman osanottajat; venäläisperäinen kyömynenä ja hymy. Miehen hahmo oli hauraan ja sairaan oloinen. Kirka 40 vuotta suomalaista tähteyttä, tämä sukupolvien yli kurottava laulaja.”

Tässä diskurssissa myös tavallaan epäsuorasti myös kritisoidaan Kirkaa: häntä kuvataan työnarkomaaniksi, jopa liiankin tunnolliseksi ihmiseksi. Vihjataan, että hän teki liikaa töitä. Mainitaan myös Kirkan käynnit lääkärillä, rotavirus ja se ettei jaksanut lähteä viime päivinä tanssiharjoituksiin. Lisäksi tuodaan esille mahdollinen yllirasitus.

Ruumiillisen kuoleman diskurssi tarjoaa lukijalle subjektiasemaa, jossa pohditaan Kirkan terveydentilan ja kuoleman yhteyttä, tarjotaan mahdollisuutta tulkita kuolemaa uupumisen valossa, antaa uuden selityksen asioille. Diskurssi on ristiriidassa niiden tulkintojen kanssa, joissa korostetaan iloista ja energistä Kirkaa tai täydessä työvireessä olevaa Kirkaa. Diskurssi on ikään kuin vastakkainen ”kuoleman yllätyksellisyys” -diskurssille, jonka esittelen seuraavaksi.

Ruumiillisen kuoleman diskurssi kertoo tarinaa heikosta ja sairaasta Kirkasta, jossa sairauden merkit olivat näkyneet jo pitkään. Ruumiillisen kuoleman diskurssi voisi yhtä hyvin olla myös terveydentilan korostamisen diskurssi tai terveys-diskurssi, mutta mielestäni terveydentilaan

liittyvien tulkintojen takana on kuitenkin viime kädessä ihmisen elämän materiaallinen perusta, ruumis, jonka vointiin nämä kaikki tulkinnat viittaavat viime kädessä. Mielenkiintoista on se, miten ristiriitainen diskurssi on kuoleman yllätyksellisyys -diskurssin kanssa. Vaikka molempien pohjaselityksenä käytetään kehon tilaa, niistä tehdään täysin erilaisia tulkintoja. Lukijalle tarjotaan subjektiasemaa, jossa hän tunnistaa kehon kuolevaisuuden merkit ja osaa tehdä niistä jälkiviisaana omia johtopäätöksiään. Lukija pääsee ikään kuin huomaamaan, että kuoleman enteitä ja vaaran merkkejä oli ilmassa jo etukäteen, vaikka niistä hänelle kerrotaankin vasta kuoleman jälkeen.

7.2.6 Kuoleman yllätyksellisyyden diskurssi

Taulukko 10. Kuoleman yllätyksellisyyden diskurssi

Kirkan representaatio	hyväkuntoinen ja terve laulaja
kuoleman representaatio	kuolema uran ja elämän katkaisijana
puhujat	Kirka
juttutyypit	uutinen, mielipide, muistokirjoitus
lukijan rooli	suriija, sivustaseuraaja, kuolemasta yllätynyt ihminen

Kuoleman yllätyksellisyyden diskurssi esittää täysin vastakkaista tulkintaa Kirkan kuolemasta kuin ruumiillisen kuoleman diskurssi. Siinä, missä ruumiillisen kuoleman diskurssissa Kirkan kuolemaa selitetään kehon heikkoudella ja sairaudella ts. fyysisen perustan pettämisellä, kuoleman yllätyksellisyyden diskurssissa taas päinvastoin korostetaan Kirkan terveyttä ja energisyyttä sekä edessä olevia suuria suunnitelmia.

Kirkan representaationa on hyväkuntoinen ja terve, kotikulmillaan lenkkeilyä harrastava laulaja, jolla on vielä paljon toteuttamattomia suunnitelmia. Diskurssissa korostetaan Kirkan harrastamaa ”ruumiin kultivointia” eli muun muassa kerrotaan hänen juoksu-harrastuksestaan sekä terveydestään, energisyydestään ja hyvästä kunnostaan. Kuoleman representaationa puolestaan on, että se keskeytti laulajatähden uran ja elämän, elämä loppui ikään kuin kesken kuoleman takia.

Diskurssia esiintyy kaikkiaan seitsemässä jutussa joista kolmessa diskurssi on hallitsevana. Mielenkiintoinen piirre tämän diskurssin jutuissa on, että niissä ei itse asiassa haastatella ketään. Jutuissa on ainoastaan ”lainattu” aiempia Kirkasta tehtyjä haastatteluja, eli saatu ikään kuin Kirka ääneen. Lisäksi kahdessa jutussa on pelkästään toimittajan/kirjoittajan omaa tulkintaa Kirkasta ja

hänen kuolemastaan. Toinen näistä jutuista on Kirkan muistokirjoitus, joka julkaistiin poikkeuksellisesti heti kuoleman jälkeen Helsingin Sanomien uutissivulla. Siksi otin sen mukaan myös tähän analyysiin. Muita juttutyyppejä ovat uutinen ja mielipide. Mielipideteksti oli tässä tapauksessa toimittajan kommentti.

Tämän diskurssin jutuissa viitataan täyteen työvireeseen ja energiaa uhkuvaan ihmiseen ikään kuin työvire ja energisyys olisivat tae kuolemattomuudesta tai ainakin kuoleman kaukaisuudesta. Ihmisen kuntoa mitataan työvireellä ja energisyydellä: jos ne ovat kohdallaan, ei kuoleman pitäisi vielä koittaa. Siksi kuolemaa kuvataan yllätyksenä.

”En mä vielääkään tajua että tässä kävi näi. Aina noi hyvät ihmiset kuolee nopeasti. Tää tuli kuin salama kirkaalta taivaalta. Mieshän oli terve kuin pukki.” (HS 1.2.2007 Keikkailu oli Kirkalle henki ja elämä.)

Ilta-Sanomissa 1.2.2007 julkaistu juttu Kirka puhkui tanssi-intoa kuvaa hyvin tätä diskurssia. Siinä Kirkaa kuvataan fyysisesti hyväkuntoiseksi juoksua harrastaneeksi laulajaksi, joka oli päässyt kuntoon rankan rotaviruksen jälkeen. Jutussa myös kerrotaan, miten vain kaksi viikkoa ennen kuolemaa Kirka ja tanssipari Saara Huovinen odottivat innokkaana tulevia tanssitreenejä Tanssii tähtien kanssa -ohjelmaa varten. Kuolemasta suoranaisesti ei juuri puhuta, se mainitaan vain ”sairauskohtauksena”, mutta annetaan ymmärtää, että Kirkalla oli paljon tekemistä ja suunnitelmia ja hän oli hyväkuntoinen, eli luodaan kontekstia, jota vasten kuolemaa voidaan tulkita yllättävänä tai elämän ja uran katkaisijana:

”Toissayönä sairaskohtaukseen menehtynyt laulaja Kirka puhkui intoa kaksi viikkoa sitten Tanssii tähtien kanssa – ohjelman lehdistötilaisuudessa. Tuolloin energinen laulaja kertoi Ilta-Sanomille olevansa kunnossa.”

”Hyvä fyysinen kunto oli Kirkalle tärkeä. Hän juoksi ensimmäisen maratoninsa kesäkuussa 2004, 15 vuotta juoksu-harrastuksen alkamisen jälkeen. Huomasin nopeasti, että järkikin juoksee paremmin, kun on hyvässä kunnossa, hän kertoi IS:n haastattelussa 1993. Tuolloin hän kertoi juoksevasa neljä kertaa viikossa kymmenisen kilometriä oman terveytensä hyväksi.”

Helsingin Sanomien muistokirjoituksessa 1.2.2007 Rocklaulajan mittapuu Kruununhaasta viitattiin myös Kirkan hyvään kuntoon:

”Kirkan kuolema tuli suomalaisille yllätyksenä. Eikä vähiten kaikille niille helsinkiläisille, jotka tottuivat näkemään hyväkuntoisen laulajan lenkillä kotikulmillaan Kruununhaassa ja Hakaniemessä.”

Kuoleman yllättävyyteen viitataan myös Ilta-Sanomien jutussa 1.2.2007 ”Nyt oli Kirkan vuoro lähteä”:

”Vahvassa vireessä olleella taiteilijalla piti olla vielä monta vuotta elämää edessään. Oli rakastava vaimo, läheiset suhteet sukulaisiin, hyvä fyysinen kunto ja töitä sovittu lähes vuodeksi eteenpäin.”

Viittaamalla sosiaaliseen statukseen, ruumiilliseen hyvinvointiin ja asemaan työelämässä vihjataan, että näiden kolmen seikan pitäisi jotenkin ennaltaehkäistä kuolemaa. Ikään kuin henkilö, jolla ei olisi vastaavia perhesuhteita, tai joka olisi huonokuntoisempi tai esimerkiksi työtön, olisi enempi ”kuolevainen”. Samalla tullaan arvottaneeksi tietynlaista elämänkaaren mallia ”normaaliksi”: oletuksena on että jos henkilöllä on kova kunto, hän pärjää työelämässä ja ihmissuhteissa, hänen kuolemansa on järkytys ja menetys.

Ilta-Sanomien jutussa 1.2.2007 Niin paljon jäi kesken toistetaan myös kuvaa Kirkasta elämässä kiinni olleena paljon suunnitelmia tehneenä aktiivisena ihmisenä.

”Kirkalla oli tälle vuodelle paljon suunnitelmia. Hän ei ehtinyt harjoitella tanssiparinsa Saara Huovisen kanssa vielä askeltakaan Tanssii tähtien kanssa -ohjelmaa varten. Treenien piti alkaa loppuviikosta. Seuraavat kaksi kuukautta Kirkan oli tarkoitus nauttia tanssin huumasta. Samaan aikaan hän aikoi myös keikkailla aktiivisesti yhtyeensä kanssa. Tanssiohjelman jälkeen Kirkan piti huhtikuussa jatkaa jälleen täysipainoisesti musiikin parissa.”

Ilta-Sanomien jutussa 1.2.2007 Rock sai Kirkan syttymään esitetään myös samanlaista tulkintaa Kirkan kuolemasta uran katkaisijana ja yllätyksenä heti jutun ensimmäisessä kappaleessa. Tämä on toimittajan omaa mielipiteellistä tulkintaa Kirkan kuolemasta:

”Ei Kirkan pitänyt vielä lähteä. Monta keikkaa oli vielä tekemättä. Tarina oli pahasti kesken.”

Kootusti voidaan sanoa, että kuoleman yllätyksellisyyden diskurssissa kuolema nähdään Kirkan uran ja elämän keskeyttäjänä. Kuoleman yllätyksellisyyden diskurssissa Kirkan kuntoa ja terveyttä tulkitaan aivan toisin kuin ruumiillisen kuoleman diskurssissa. Kyseessä voi tietenkin olla eri lähteistä saatu erilainen tieto, tai sitten voi olla, että kuva Kirkan terveydentilasta pikkuhiljaa päivittyi. Kuoleman yllätyksellisyyttä korostavat jutut ilmestyvät heti kuoleman jälkeisenä päivänä 1.2, jolloin ei välttämättä ollut vielä saatavilla kaikkea viimeisintä tietoa Kirkan terveydentilasta.

Kun jutuissa korostetaan elämän jäämistä kesken ja kuolemaa uran katkaisijan, oletetaan ihmisen elämälle tietynlainen pituus. Kun elämä jääkin tätä ns. normaalina pidettyä ikää lyhyemmäksi, sitä pidetään poikkeavana. Kuolevan yllättävyyden ja Kirkan hyvän kunnon korostamisella voidaan myös hakea uutisointiin dramaattisuutta, onhan hyväkuntoisen ihmisen kuolema kovempi uutinen kuin se, jos sairas vanhus kuolee. Kun näkökulmaksi otetaan terveen ja hyväkuntoisen Kirkan

kuolema, saadaan uutisointiin samalla lisää koskettavuutta. Usein kuoleman yllätyksellisyyden diskurssi esiintyykin samassa jutussa surun tuottamisen diskurssin kanssa. Lukijalle tarjotaan tässä diskurssissa kuolemasta yllättyneen subjekti-asemaa ensisijaisena.

7.2.7 Omakohtaisuuden diskurssi

Taulukko 11. Omakohtaisuuden diskurssi

Kirkkan representaatio	ikirokkari, laulajatähti
kuoleman representaatio	pelon aiheuttaja
puhujat	-
juttutyypit	kolumni
lukijan rooli	kuolemaa pelkäävä ihminen, kuolevainen

Kuolemanpelkoa omakohtaisella tasolla käsitteleviä juttuja löytyi aineistosta vain yksi. Juttu on kuitenkin selkeästi omanlaisensa eikä se sopinut minkään muun diskurssin yhteyteen. Juttu on Helsingin Sanomissa 4.2.2007 julkaistu Annamari Sipilän kolumni otsikolla Pelkää tai kuole. Jutussa pohditaan Kirkkan kuoleman aiheuttamaa kuolemanpelkoa, ihmisen kuolemanpelon suhdetta ihmisen ikään sekä sitä, miten kuolemanpelko vaikuttaa elämään. Sipilä nostaa esiin henkilökohtaisen kokemustason suhteessa kuolemaan:

”Uutinen viiskyt ja risat ikäisen kuolemasta lisää aina omaa kuolemanpelkoa. Eivät sen ikäiset saa kuolla.--- Jos juoksua harrastava ikirokkari kuoli tällä viikolla, seuraavalla viikolla voi olla vuorossa kuka tahansa. Jopa minä.”

Seuraavissa kappaleissa pohditaan iän ja kuolemanpelon suhdetta:

”Mutta jo kolmekymppisenä on fiksua ymmärtää, että elämässä on onnistunut, jos ei kuole aivan heti. Tai ehkä kyse ei olekaan fiksuudesta. Ehkä kyse on mielikuvituksesta tai sen puutteesta. Jos on mielikuvitusta, osaa pelätä.”

Kolumnissa pohditaan myös kuolevaisuutta yleensä ja kuoleman välttämistä. Esiin nostetaan ruumiin kultivoiminen, eli aiemmin tämän työn teoriaosassa esiin nostettu postmoderni piirre, jossa ruumiin hallinnan kautta pyritään samalla pitämään kuolemaa loitolla, itse asiassa hallitsemaan omaa kuolevaisuutta kehon avulla. Sipilä on tämän havainnut ja tuo sen julki:

”Emme me laihduta ja lenkkeile kiloja karistaaksemme. Todellinen tavoite on välttää kuolemaa, fyysistä ja sosiaalista.”

Ruumiin kultivoinnin tuominen näkyviin keinona välttää kuolemaa oli Sipilän kolumnissa poikkeuksellista muuhun aineistoon nähden. Sipilä tunnistaa yhteiskunnassa vaikuttavia pyrkimyksiä kehon hallintaan ja näkee ruumiin ”välineenä”, jota käytetään taistelussa kuolemaa vastaan. Omakohtaista taisteluaan kuolemaa vastaan hän kuvailee näin, hieman sarkastisesti ja ehkä humorististakin otetta tavoitellen:

”Kuolemanpelko on hyvästä, yksilötasolla ja laajemminkin. Kirkan kuoleman jälkeen olen itsekin elänyt korostetun terveellisesti. Olen välttänyt raivostumista sydänkohtauksen pelossa. Olen nauttinut joka päivä extra-annoksen korealaista kimchiä, joka kuuluu maailman terveellisimpiin ruokiin. Olen muutenkin elänyt kiltisti ja kunnolla – jo viiden päivän ajan.”

Omakohtaisuuden diskurssissa on piirteitä, jotka liittävät sen ruumiillisen kuoleman diskurssin ja kuoleman yllätyksellisyyden diskurssin kanssa samaan joukkoon. Kaikissa näissä diskursseissa ruumis ja kehollisuus nostetaan jollakin tavalla esille, mutta siitä tehdään erisuuntaisia tulkintoja. Omakohtaisuuden diskurssi tarjoaa lukijalle roolia, jossa tämä voi pohtia omaa kuolevaisuuttaan ja omaa tilannettaan suhteessa ”ikirokkari Kirkaan” tai kolumnisti Anna-Mari Sipilään. Lukijalle avautuu kuolevaisuuden kokoinen maisema, jonka jokainen lopulta joutuu kohtaamaan.

7.2.8 Diskurssien välisestä hierarkiasta

Tutkin diskurssien välistä hierarkiaa Jokisen, Juhilan & Suonilan (1993) ensimmäisen tavan mukaisesti. Sen mukaan mitä useammin tietyn diskurssin osia aineistosta löytyy, sitä vahvempi sen asema saattaa olla. Toinen hegemonisen diskurssin tuntomerkki on sen vaihtoehdottomuus. Vaikka tietty diskurssi ei lukumääräisesti hallitsisikaan aineistoa, se saattaa olla hegemoninen, jos se esiintyy teksteissä itsestäänselvänä ja vaihtoehdottomana, vailla rinnakkaisia tai vastakkaisia diskursseja. (Jokinen ym. 1993, 81.)

Sovelsin lähinnä siis ensimmäistä vaihtoehtoa, eli tutkin, minkä verran mitään diskurssia löytyi mistäkin jutusta. Kävin läpi kaikki jutut yksi kerrallaan ja laskin, mitä diskursseja/diskurssia niissä esiintyi. Jos jutussa oli montaa eri diskurssia, pyrin erottelemaan selkeästi hallitsevan eli hegemonisen ja sille alisteiset.

Erottelu on karkeahko määrällinen, ja siksi vain suuntaa-antava. Sen avulla sain kuitenkin seuraavia tuloksia. Hallitsevin eli hegemonisin diskurssi oli surun tuottamisen diskurssi, jota esiintyi kaikkiaan 23 jutussa. Seuraavaksi hallitsevin oli sankaridiskurssi, joka esiintyi 22 jutussa.

Sankaridiskurssi oli kuitenkin huomattavasti harvemmin jutun ainoana diskurssina kuin surun tuottamisen diskurssi, joka oli valtaosassa jutuista ainoa tai ainakin hegemoninen diskurssi. Siten surun tuottamisen diskurssi oli Kirkan kuolemaan liittyvien juttujen diskursseista selkeästi hallitsevin eli hegemonisin. Joko surun tuottamisen diskurssi tai sankaridiskurssi oli hallitsevana diskurssina 81 prosentissa jutuista.

Seuraavaksi vahvin diskurssi oli uskonnollinen diskurssi, jota esiintyi kaikkiaan yhdeksässä jutussa. Kuoleman yllätyksellisyyden diskurssia esiintyi seitsemässä ja ruumiillisen kuoleman diskurssia kuudessa jutussa. Omakohtaisuuden diskurssia esiintyi vain yhdessä jutussa. Uskonnollinen diskurssi, ruumiillisen kuoleman diskurssi ja kuoleman yllätyksellisyyden diskurssi esiintyivät myös useimmiten yhdessä joko suru- tai sankaridiskurssin kanssa, ja näinkin ne olivat selkeästi heikompia. Uskonnollista diskurssia, ruumiillisen kuoleman diskurssia ja kuoleman yllätyksellisyyden diskurssia on hankala laittaa mihinkään järjestykseen, sillä niitä kaikkia esiintyi hegemonisena vain kolmessa jutussa.

7.2.9 Spektaakkeli vai ei

Tämän tutkimuksen perusteella voi sanoa että Kirkan kuoleman yhteydessä Ruuskasen (2010) määrittelemä spektaakkeli osin toteutui ja osin ei toteutunut Kirkan kuolemaan liittyvässä uutisoinnissa. Spektaakkelihan on Ruuskasen määritelmän mukaan jotain kontrolloimatonta ja hallitsematonta. Lisäksi spektaakkeleille on tyypillistä, että ne saavat mediassa paljon tilaa eli niiden mittasuhteet ja volyyymi ovat isoja. Samalla spektaakkelit aikaansaavat ”poikkeustilan”, jossa jako poliittiseen individualismiin ja eettiseen individualismiin hetkeksi rikkoutuu, ja päivälehdet menevät uutisoinnissaan iltapäivälehtien linjoille esimerkiksi runsaine surun kuvauksineen. (Ruuskanen 2010, 246, 256–258.)

Suhteessa surun ja sankaruuden tuottamiseen Ilta-Sanomat erosi tässä tutkimuksessa selkeästi Helsingin Sanomien ja Keski-suomalaisen linjoista. Ilta-Sanomissa keskeistä oli juuri surun tuottaminen ja sankari-ilmiön luominen. Jo pelkkä vilkaisu näiden lehtien Kirkaan liittyvien uutisten määrään (Ilta-Sanomat 43, Keski-suomalainen 8, Helsingin Sanomat 4) kertoo, että Ilta-Sanomissa uutisointi Kirkan kuolemasta liikkui täysin eri sfääreissä. Myös liittyen Viimeiset sanani

-ohjelmasta uutisoitiin, oli Ilta-Sanomat tuotteliain (IS 10, HS ja Ksml molemmat 5 juttua aiheesta).

Kirkaan liittyvässä uutisoinnissa Helsingin Sanomat oli selvästi asialinjalla, eikä voida sanoa sen osallistuneen ”spektaakkelin” rakentamiseen. Helsingin Sanomien jutuissa ei kuvattu surua oikeastaan ollenkaan, Kirkaan liittyviä juttuja oli aineistossa maltillisesti (4) ja niissä käytetty kieli oli kohtuullisen neutraalia.

Kirkasta puhuttiin Helsingin Sanomissa rocklaulajana, ja hänen mittavaa uraansa keuhuttiin (osin sankarillisin sävyin), mutta ei voida sanoa, että Kirkan kuolemasta olisi puhuttu erityisen tunnekylläisesti. Lisäksi on Helsingin Sanomien yhteydessä huomattava se, että useimmat Kirkan positiiviset kuvailut olivat haastateltavien sitaatteja, eivät toimittajien omia kuvailuja Kirkasta, kuten esimerkiksi usein Ilta-Sanomissa. Kahdessa jutussa tilaa sai kuoleman yllätyksellisyyden diskurssi ja kolmessa sankaridiskurssi, aiheeseen liittyvässä kolumnissa sen sijaan pohdittiin Kirkan kuoleman aiheuttamaa kuolemanpelkoa omakohtaisuuden diskurssissa. Tilaa Kirkalle annettiin heti kuolemanjälkeisenä päivänä kulttuurisivusta valtaosa, mutta muuten uutisointi rajoittui yhteen pääuutissivun vinkkiin ja yhteen aiheita liippaavaan kolumniin. Kuvituksena Helsingin Sanomissa oli Kirkaan liittyen henkilökuvaa Kirkasta sekä kuvia hänen uransa eri vaiheista hänen keikoiltaan.

Keskisuomalainen oli uutisoinnissaan hitusen lähempänä Ilta-Sanomia kuin Helsingin Sanomat, mutta silti vielä varsin kaukana Ilta-Sanomien linjasta. Keskisuomalaisessa julkaistiin kaikkiaan kahdeksan Kirkan kuolemaan tavalla tai toisella liittyvää juttua. Heti kuoleman jälkeisenä päivänä Kirka oli nostettu Keskisuomalaisen pääuutissivun pääkuvaksi. Lehdessä oli iso kolmen palstan pystykuva Kirkasta ja otsikko ”Kirka jatkoi keikkauraa kuolemaansa asti”. Jutussa mainitaan kuoleman katkaisseen suosikkilaulajan uran. Lisäksi viitataan jyvaskyläläisten kadunmiesten olleen pahoillaan persoonallisen laulajan kuolemasta, sekä mainitaan paikallisen fan clubin saaneen ”satoja surunvalitteluviestejä”. Näin mennään kiinni suureen suruun, jonka kuolema aiheutti, mutta yleisellä tasolla. Saman päivän kulttuurisivusta valtaosa on omistettu Kirkalle. Pääuutisessa kerrotaan Kirkan kuolleen sairauskohtaukseen ja kerrataan hänen uransa vaiheita. Kolmessa muussa samaan pakettiin liittyvässä jutussa on sen sijaan keskiössä ihmisten reaktiot Kirkan kuolemaan, toisin sanoen surun ja järkytyksen kuvailu. Otsikot ”Fan Clubille satamäärin surunvalitteluviestejä”, ”Willberg, Hector ja Norres” järkyttyivät viittaavat suruun ja menetykseen, jonka Kirkan kuolema aiheutti. Näissä jutuissa on selkeä suruntuottamiskurssi, mutta toisaalta myös sankarillista

kuvausta Kirkasta. Samaan pakettiin kuuluu vielä juttu ”Vakikalustoon kuulunut laulaja”, jossa on kysytty tavallisten ihmisten mielipiteitä Kirkan kuolemasta. Siinä tavalliset ihmiset kuvailevat reaktioitaan Kirkan kuolemaan muun muassa termeillä ”pysäyttävä juttu”, ”kauhean valitettavaa”. Toisaalta kaikki haastatellut eivät pysy suruntuottamiskeskustelussa, jota heille on ehkä ikään kuin ennalta käsin ehdotettu, vaan yksi poikkeaa siitä sanomalla, että ”Kirkan kuolema ei pahemmin koskettanut”. Näin tulee hyvin esiin se, että ns. tavallisten ihmisten tunteet Kirkan kuoleman suhteen ovat oikeasti moninaiset, eivätkä pelkästään surun sävyttämiä. Kaikki ihmiset eivät suinkaan allekirjoita ”suremisen” yhteisöllisyyttä tai koe tarvetta surun ilmaisuun julkisen kuoleman yhteydessä. Jos suru sai sijaa Keski-suomalaisessa Kirkan kuoleman jälkeisenä päivänä, 3.2 lehdessä julkaistu pieni uutinen Kirkan hautajaisista oli sen sijaan jo varsin pidättyväinen. Siinä kerrottiin Kirkan hautajaisista käytännölliseen sävyyn:

”Keskiviikkona edesmennyt taitelija Kirill ”Kirka” Babitzin on haudattu. Babitzinin hautajaiset järjestettiin perjantaina aamupäivällä Helsingin ortodoksisen seurakunnan hautausmaan profeetta Eliaan kirkossa. Siunauksen toimitti isä Mitro.”

Sunnuntaina 4.2, pari päivää kuoleman jälkeen, lehdessä julkaistussa Anna-Kaisa Hermusen artikkelissa ja Teppo Kulmalan kolumnissa Kirkaan liittyvä kerronta sai uskonnollisia sävyjä. Näissä jutuissa pohdittiin Kirkan päässeen paratiisiin ja että hänen kuolemansa oli hänen ja hänen Jumalansa välinen asia. Samoissa jutuissa toisaalta myös kuvailtiin ihailevaan sävyyn Kirkan persoonaa ja hänen uraansa. Kaiken kaikkiaan surun kuvailua ja tuottamista esiintyi Keski-suomalaisessa neljässä jutussa samoin kuin sankari-diskurssia. Uskonnollista diskurssia oli kahdessa jutussa ja ruumiillisuutta yhdessä jutussa.

Keski-suomalaisen osalta voidaan siis sanoa, että sen representaatioissa Kirkan kuolemasta surulla oli jonkinlainen rooli, isompi rooli kuin Helsingin Sanomissa, mutta kuitenkin huomattavasti vaatimattomampi kuin Ilta-Sanomissa. Keski-suomalainen meni uutisoinnissaan Hesaria lähemmäs iltapäivälehdien linjaa, mutta kuitenkin erosi Ilta-Sanomista esimerkiksi yksityisyyden piiriin menevien näkökulmien puuttumisella. Lisäksi kuten Ruuskanenkin (2010) havaitsi omassa tutkimuksessaan, myös tässä tutkimuksessa kuolemaan liittyvien uutisten visualisoinnissa Keski-suomalainen erosi huomattavasti iltapäivälehti Ilta-Sanomista. Keski-suomalaisessa ja myös Helsingin Sanomissa Kirkasta kertovat jutut kuvitettiin Kirkan kuvilla, joko henkilökuvilla tai kuvilla hänen uransa vaiheista. Yksityisyyden piiriin meneviä aiheita, kuten surevia omaisia, itkeviä ystäviä tai konkreettisia suremisen symboleja, kuten kynttilöitä tai kukkia haudoilla, ei päivälehdissä näytetty, hautajaisten kuvaamisesta nyt puhumattakaan.

Hujasen (2006) tutkimuksessahan juuri Keskisuomalaisen toimituksen päällikköjen puheessa oli vahvana markkinaehtoinen journalismin uudistamisen diskurssi, jossa korostui journalismi bisnesten edellytysten turvaajana sekä lukijoiden palveluna. Sikäli Keskisuomalaisen Helsingin Sanomia populaarimpi linja ei yllätä. Juuri tunteiden ja surun kuvaaminen voidaan nähdä markkinaehtoistumisen piirteenä, tunteisiin vetoavuutena ja yksityisen sfäärin korostumisena. Markkinaehtoisten journalismin diskurssi vaatii monia yleisön palvelun ihanteita, kuten Hujanen (2006, 35) on todennut. Journalistin kuuluu paitsi tarjota olennaista ja tähdellistä tietoa, myös viihdyttää ja koskettaa lukijoita tarinoilla ja tunteilla, ja tätä taustaa vasten myös tunteiden rooli Keskisuomalaisenkin kuolemautisoinnissa voi selittyä.

Mitä sitten teki Ilta-Sanomien? Kirkan kuolemaan liittyen se julkaisi kolme liitettä, 43 juttua, joissa oli kaikkiaan 81 valokuvaa. Kaikista tämän tutkimuksen aineiston valokuvista siis vajaa kolmasosa, 31 prosenttia, oli Ilta-Sanomien Kirka-liitteissä. Voidaan sanoa, että Ilta-Sanomien uutisointi Kirkan kuolemasta erosi 1) volyymiltaan, 2) visualisoinniltaan, ja 3) sisällöltään päivälehtien uutisoinnista. Volyymi tulikin jo mainittua. Visualisoinnista voi valokuvien määrän lisäksi todeta, että konkreettiset suremisen symbolit olivat Ilta-Sanomissa yleisiä. Lisäksi Ilta-Sanomissa oli kaikkiaan kuusi koko sivun tai lähes koko sivun kokoista henkilökuva Kirkasta, yleensä kasvoista, niin että Kirka tuli lähelle lukijaa. Kirkan uraan liittyviä kuvia oli kymmeniä. Keskeisimpiä surun tuottamisessa olivat kuitenkin suremisen symbolit. Näitä olivat muun muassa viisi sellaista kuvaa, jossa oli hautakynttilä ja/haudalla olevia kukkia, kulttuurissamme yleisesti tunnettuja suremisen ja kuoleamisen symboleja. Hautajaisiin liittyviä kuvia oli seitsemän (vrt. päivälehdissä ei yhtään). Hautajaisiin liittyvistä kuvista neljässä kuvassa vakavakasvoiset miehet kantavat Kirkan arkkua, tai liittyen hänen veljensä kuolemaan, hänen veljensä arkkua. Kolmessa kuvassa hautajaisista on kuvattu itse surevaa letkeä. Ns. sureva tavis on kahdessa valokuvassa. Lisäksi yhdessä Kirka-liitteen kannessa on vierekkäin kolme kuvaa Laura Voutilaisesta, jotka on aseteltu vierekkäin niin, että lukija voi nähdä, miten Voutilaisen kasvoilla vaihtelevat kyynelten pyyhkiminen ja katseen luominen maahan päin. Surua siis painotetaan ja ikään kuin todistellaan konkreettisilla suremisen symboleilla sekä surevia ihmisiä kuvaamalla. Samalla itkevien ihmisten seikkaperäiset kuvailut (omaisten, lesken, ystävien) noudattavat Ruuskasen (2010) mainitsemaa juuri iltapäivälehdille tyypillistä identifioitumista uhriin ja kuolemautisoinnin rakentamista uhrien varaan. Tämä on iltapäivälehdille välttämätöntä kilpailutilanteen takia. Myös uhrien ja heidän suuren surunsa kuvaamisella Ilta-Sanomien erosi selkeästi Keskisuomalaisesta ja Helsingin Sanomista.

Ilta-Sanomien juttujen tekstejä ei ole tarpeen avata tässä enempää. Valtaosa niistä oli sellaisia, kuin on kuvattu sankari- ja suruntuottamiskurssissa tekstien olevan. Ilta-Sanomissa joko surun tuottamiskurssi tai sankaridiskurssi oli hallitsevana valtaosassa jutuista. Ruumiillisen kuoleman diskurssi oli hallitsevana kahdessa jutussa, kuoleman yllätyksellisyyden diskurssi kahdessa. Muissa jutuissa tuotettiin surua ja sankaruutta.

Jos tarkastellaan kaikkia kolmea aineiston lehteä ja otetaan speaktaakkelin määritelmäksi Ruuskasen mainitsema, voidaan sanoa, ettei speaktaakkelin määritelmä täytynyt kun osittain. Päivälehdistä vain Keskiuomalainen lipsui iltapäivälehden linjoille surun kuvailussaan, ja sekin varsin vähäisessä määrin. Juttumäärien suhteen päivälehdet pysyivät melko perinteisillä sfäreillään. Jos tarkastellaan taas pelkästään Ilta-Sanomia, ja otetaan speaktaakkelin määritelmäksi poikkeuksellinen uutistapahtuma, joka saa paljon tilaa ja jossa surun tuottaminen ja kuvailu on keskeistä, oli Kirkan kuolema Ilta-Sanomissa ehdottomasti speaktaakkeli.

7.3 Viimeiset sanani – moraalista huolta ja terapeutista merkitystä

Viimeiset sanani -ohjelmaan liittyen aineistosta löytyi neljä diskurssia. Näitä ovat moraalisen huolen diskurssi, vaikenemisen diskurssi, terapeutin merkityksen diskurssi ja kuoleman tasa-arvoisuuden diskurssi. Tarkemmin kerron eri diskursseista alla.

7.3.1 Moraalisen huolen diskurssi

Taulukko 12. Moraalisen huolen diskurssi

kuoleman representaatio	kuolema yksityinen ja intiimi asia, kuolevia on kunnioitettava, kuolema ei kuulu julkisuuteen
puhujat	terveyden asiantuntija, kirkon edustaja, Ylen edustaja, tavallinen ihminen, ohjelman tuottaja
juttutyypit	uutinen, mielipide
lukijan rooli	huolestunut kansalainen

Moraalisen huolen diskurssi on nimensä mukaisesti puhetapa, jossa keskeistä on huoli siitä, miten ja missä kuolemasta puhutaan. Huolen taustalla on etenkin Ylen Viimeiset sanani -ohjelma, joka aiheutti Suomessa keskustelua siitä, kuuluuko kuolema julkisuuteen. Moraalisen huolen diskurssin jutuista suurin osa liittyykin juuri Ylen Viimeiset sanani -ohjelmaan. Viimeiset sanani -ohjelma tuotiin julkisuuteen tammikuussa 2008 jo ennen kuin ohjelmasta oli Suomessa kuvattu ensimmäistäkään jaksoa. Ylen aiheesta pitämä tiedotustilaisuus loi etukäteiskohun, jossa pohdittiin ohjelman oikeutusta puolesta ja vastaan. Viimeiset sanani -ohjelmaa ei ole vielä tätä kirjoittaessakaan Suomessa esitetty, mutta ideana on, että sarjassa on kuusi ihmistä, jotka tietävät kuolevansa. Heidän vaiheitaan seurataan aina kuolemaan asti, ja ohjelmassa he jättävät videotervehdyksen omaisilleen.

Moraalisen huolen diskurssin alle luokittelemisani jutuissa pohditaan soveliasta suhtautumistapaa kuolemaan ja mietitään sopivaa tapaa puhua tai kirjoittaa siitä lehtijuttuja tai soveliasta tapaa suhtautua vainajiin. Keskeistä jutuissa on tietynlainen moraalinen huoli ja ajatus siitä, että kuolema on niin arka ja yksityinen, intiimi asia, että sen käsittelyssä pitäisi olla erittäin hienotunteinen. Tästä seuraa se, että kun kuolema tuodaan julkisuuteen, siihen liittyy erilaisia vaatimuksia kuin muihin aihepiireihin. Moraalisen huolen diskurssissa kuoleman ja kuolevien tuominen julkisuuteen tai kuolevien ja heidän omaistensa vääränlainen kohtelu on eettisesti arveluttavaa. Diskurssissa ollaan huolissaan kuolevien yksityisyydestä ja kuoleman julkisesta ”retostelusta”.

Moraalisen huolen diskurssia esiintyi kaikkiaan 11 jutussa. Puhujina jutuissa ovat tyypillisimmin tuottaja, piispa, tai tavallinen huolestunut ihminen. Juttutyypeistä yleisin on uutinen, seuraavaksi yleisin kommentti.

Juttujen puhujina ovat lääketieteen tai terveysalan asiantuntijat, kuten esimerkiksi arkkiatri Risto Pelkonen tai saattohoitoa antavan Terhokodin johtaja Juha Hänninen taikka Suomen mielenterveysseuran kehittämispäällikkö Tarja Heiskanen. Kirkon edustajista mukana ovat emeritusarkkipiispa John Vikström ja sairaalasielunhoidon johtaja Kirsti Aalto. Lisäksi jutuissa puhuvat Yleisradion edustajat kuten TV2:n ohjelmapäällikkö Timo Järvi ja Ylen hallintoneuvoston jäsen Ilkka Kanerva, tavalliset ihmiset, kuten hoivakodissa asuva Hilikka, 87, sekä Viimeiset sanani -ohjelman tuottaja. Lisäksi kahdessa jutussa on toimittajan omaa mielipidettä kolumnissa ja kommentissa. Juttutyypeistä yleisin on uutinen (6). Seuraavaksi eniten on mielipidekirjoituksia.

Moraalisen huolen diskurssi on sisäisesti jakautunut eri huolenaiheena oleviin osiin. Ensinnäkin kritisoidaan Viimeiset sanani -ohjelman oletettua tyyllilajia. Ohjelmaa leimataan jo etukäteen viihdeksi tai tosi-televisioksi. Toiseksi kritisoidaan itse ohjelman sisältöä: ohjelman oletetaan olevan epäkunnioittava tai jopa vastenmielinen tai suoranaista surupornoa. Kolmanneksi kuoleman katsotaan olevan yksityinen asia joka kuuluu vain lähiomaisille. Kuolemasta kertovan ohjelman pelätään loukkaavan ihmisiä ja rikkovan yksityisyyden rajoja.

Ilta-Sanomat kirjoitti 16.1.2008 kokonaisen aukeaman verran Viimeiset sanani -ohjelmasta. Kahdelle palstalle taitetussa kysymys-vastaus-formaattia mukailevassa jutussa ”Näytetäänkö myös kuolema” huoli ohjelman tyyllilajista sekä sisällöstä näkyy suoraan auki kirjoitettuna toimittajan kysymyksinä Yle TV2: n ohjelmapäällikkö Timo Järvelle. Juttu alkaa seuraavasti:

”Miksi yleisradio lähtee tekemään kuolemasta viihdettä, ohjelmapäällikkö Timo Järvi, TV2?

– Emme lähde.

Vaan?

– Tämä ei ole viihdettä eikä tosi-teeveetä eikä kuolevista ihmisistä tehdä tähtiä. Tämä on dokumenttisarja kuolevista ihmisistä. Niitä toki on tehty tässä maailmassa aiemminkin.---

Ettekö seuraa todellisten ihmisten todellista elämää ja kuolemaa?

Ei seurata kuolemaa. Kerrotaanko kutsussa näin, meillä on sitten eri kutsu.”

Juttu jatkuu samantyyllisenä. Toimittaja esittää syyttäviä tai etukäteen arvottuneita kysymyksiä, joihin ohjelmantekijät vastaavat puolustaen muun muassa päähenkilöiden ehdoilla toimimista ja kohteiden kunnioitusta.

”Mikä on se yleinen anti ja arvo, joka erottaa tämän surupornosta?

–Tarkoitus on herättää keskustelua vaietusta aiheesta.

Mikä se on?

–Kuolema. Siitä ei puhuta eikä näytetä normaalia kuolemaa.

Te näytätte myös sen?

–Mmm.

Näytättekö? Eihän kuolemassa muuta vaiettua ole?

–Olen eri mieltä.

Eikä ihmisen kuolemasta puhuta perheen ja suvun kesken, hautajaisia pidetään ja niin. Sitä ei ole näytetty mediassa, kun ihminen kuolee. Sekö on uusin anti?

–Odottakaa maanantaihin. Tämä tullaan tekemään erittäin ihmistä kunnioittaen ja päähenkilöiden ehdolla.”

Juttutyylissä, jossa hyödynnetään kysymys-vastaus-formaattia, on kuin suora syytös ohjelman tekijöille, on laitettu ohjelman tekijät sananmukaisesti ”piinapenkkiin”. Jutusta näkyvät sekä ohjelman tyyllilajiin (tosi-tv, viihde) että sisällön mauttomuuteen (surupornoa, näytetäänkö myös kuolema) liittyvät huolet. Toisaalta jutussa käydään myös debattia siitä, onko kuolema Suomessa vaiettu aihe vai ei. Toimittaja viittaa siihen, että kuolemasta puhutaan perheen kesken ja vainajat

kohdataan hautajaisissa, kuolevat siis kohdataan yksityisen elämän piirissä, ja että mitään uutta ei siksi toisi kuolemasta kertova ohjelma, ellei se näytä itse kuolemaa.

Surupornon tai viihteen käsitteitä ei tässä yhteydessä mitenkään avata. Ilmeisesti surupornolla kuitenkin viitataan ihmisten surulla myymiseen ja sen hyödyntämiseen, viihteellä ja tosi-tv:llä puolestaan luodaan yhteyksiä esimerkiksi Big Brother- televisiosarjaan ja samalla tullaan kytkeneeksi ohjelma samaan sarjaan paljon arvostellun tirkistelyohjelman kanssa. Viihteeksi tai tosi-tv:ksi luokittelulla annetaan ymmärtää, että Yle aikoo tehdä vakavasta aiheesta vähemmän vakavaa, jopa epäkunnioitettavaa, sisältöä. Luokittelulla ohjelman sisältöä arvotetaan jo etukäteen, ennen yhdenkään jakson julkaisemista.

Moraalisen huolen diskurssissa ollaan huolissaan ylipäätään siitä, sopiiko kuolema televisio-ohjelman aiheeksi. Suora sisällön arvostelu tulee esiin Ilta-Sanomien äskeisen jutun kanssa samalla aukeamalla olevasta jutusta ”Arkkiatri Pelkonen : Kieltäisin jos voisin”. Jutun ingressinä on ”Kuolemasta kertova Viimeiset sanani -hanke on Risto Pelkosen mielestä vastenmielinen”. Jutussa kritisoidaan ohjelmaa siitä, ettei siinä ole mitään oikeaa sisältöä. Juttu alkaa seuraavasti:

”Arkkiatri Risto Pelkonen pitää Viimeiset sanani -ohjelmahanketta vastenmielisenä. Suomen lääkärikunnan vanhimpana toimiva Pelkonen yrittää miettiä ohjelman sanomaa, mutta ei keksi sellaista. – Siis onko tarkoitus, että tämä tulisi nyt Suomeen? Onko tässä mitään järkeä, arkkiatri Pelkonen kysyy. Pelkonen huomauttaa ohjelman mainostekstiä kuultuaan, ettei vaikeasti sairaskaan voi aina varmasti tietää, kuoleeko hän ”muutamien kuukausien sisällä”. – Onko tässä mitään järkeä? En ymmärrä, mikä tässä olisi se sanoma, paitsi että taas saataisiin hyviä ihmisiä katsomaan surkeita tapauksia. Ainahan pitäisi olla joku sanoma josta joku iloitsee tai hyötyy tai joka avaa keskustelun. Mutta en keksi tästä mitään sellaista. Minusta tämä on vastenmielistä, ja jos minulla olisi valta, niin kieltäisin koko ohjelman. Mutta kun ei minulla ole, Pelkonen harmittelee.”

Samaa huolta löytyy myös muista jutuista. Esiin nostetaan myös ohjelman hollantilainen alkuperä ja tietynlainen formaatti.

”Suomalaista kuolemaa ei voi kunnioittavalla tavalla käsitellä hollantilaisen formaatin kautta.” (Ilkka Kanervan mielipidekirjoitus HS 20.1.2008)

Ilkka Kanerva on siis huolissaan siitä, että juuri suomalaisen kuoleman erityispiirteet ja suomalaisen kulttuurin koodistot jäävät näkymättä, koska kyseessä on nimenomaan hollantilainen, ei suomalainen formaatti. Kanerva olettaa, että on olemassa juuri tietynlainen, ”suomalainen” kuolema, jota ei voi tavoittaa ulkomaalaisen ohjelmaformaatin kautta. Kanerva perääkin Ylen omaa tuotantoa ja omia ideoita, omanlaista toteutustapaa, ei ohjelmaformaatin noudattamista.

Moraalisen huolen diskurssissa kuolema nähdään lähinnä kuolevan lähiyhteisön ja omaisten yksityisenä asiana, jonka julkisuuteen tuominen on arveluttavaa.

”Sarjan on ennakoitu olevan kuolevien testamentti läheisilleen. Myös läheiset saattavat päästä sanomaan sanansa. Ajatus kauhistuttaa. --- Kuolema on pohjimmiltaan äärimmäisen yksityinen asia ja on sitä myös läheisille. Hetket kuolevien vierellä ovat tärkeitä ja erityisen henkilökohtaisia.” (Keski-suomalainen 16.1.2008, Kuuluvatko kuolevat telkkariin)

Keski-suomalaisen toimittajan kirjoittamasta kommentista käy ilmi, että kirjoittajan mielestä kuolema on äärimmäisen henkilökohtainen asia, eivätkä kommentit kuolevien läheisiltä kuulu televisioon. Ohjelmaa arvellaan jopa loukkaavaksi.

Osassa jutuissa ollaan huolissaan myös ihmisten omasta arvostelukyvystä ja perätään yhteiskunnan muilta instituutioilta (tässä tapaukselta kirkolta) puuttumista asiaan.

”Kirkon on syytä nostaa ääni ihmisten suojelemiseksi. Vaikka ihmiset itse suostuisivat, se ei ole vihreä valo sille, että yhteiskunnassa mennään näin pitkälle.” (John Vikström artikkelissa Emeritusarkkipiispa Vikström tuomitsee Ylen kuolemasarjan)

Tässä Vikström perää kirkolta vastuunottoa ihmisten puolesta, ts. ihmisten suojelemista heiltä itseltään, jos he eivät itse tajua omaa parastaan. Vikström kaipaa kirkolle roolia, jossa se vahtisi yhteiskunnan moraalista tasoa ja olisi tavallista rahvasta ylempänä.

Moraalisen huolen diskurssissa siis ollaan huolissaan paitsi kuoleman tuomista televisio-ohjelmaan ja sitä kautta julkisuuteen, myös oikeanlaisesta suhtautumistavasta kuolemaan ja vainajiin. Kuolemaa pidetään arkaluontoisena, yksityisluontoisena ja kunnioitusta vaativana asiana, johon on suhtauduttava hienotunteisesti ja kuolleita sekä heidän omaisiaan suojellen. Lukijalle tarjotaan subjektiasemaa, jossa hänenkin oletetaan jakavan moraalisen huolen diskurssissa esitetyt huolet kuoleman tuomisesta julkisuuteen. Lukijaa ikään kuin kutsutaan kauhistelemaan, miten pitkälle yhteiskunnassa onkaan tällä kertaa menty.

Moraalisen huolen diskurssia esiintyi Ilta-Sanomissa viidessä jutussa, Keski-suomalaisessa kahdessa jutussa ja Helsingin Sanomissa kahdessa jutussa. Kirkan kuolemasta uutisoinnin yhteydessä juuri Ilta-Sanomien oli se, joka toi Kirkan hautajaiset kaiken kansan nähtäville kuvin ja tekstein, siis toi julkisuuteen intiiminä ja yksityisenä pidetyn tilanteen. Silti juuri Ilta-Sanomien oli Viimeiset sanani -ohjelman ehkä selvin arvostelija ja moitti Yleä kuoleman tuomasta julkisuuteen.

7.3.2 Vaikenemisen diskurssi

Taulukko 13. Vaikenemisen diskurssi

kuoleman representaatio	kuolema vaiettu aihe, tabu, piiloteltu asia
puhujat	toimittajat tai kolumnistit itse, tv-ohjelman tuottaja, tv-kanavan johtaja/päällikkö
juttutyypit	uutinen, mielipide, pääkirjoitus
lukijan rooli	oikeutettu puhumaan kuolemasta, oikeutettu näkemään kuolevia

Vaikenemisen diskurssissa kuolema nähdään vaiettuna aiheena, piiloteltuna asiana tai suoranaisena yhteiskunnallisena tabuna. Tämän diskurssin jutuissa perusajatuksena on, että kuolemasta ei puhuta tai sitä piilotellaan, ja tätä pidetään diskurssissa perin ongelmallisena. Vaikenemisen diskurssia esiintyi kaikkiaan kahdeksassa jutussa. Vaikenemisen diskurssin voi nähdä eräänlaisena ”vastavetona” moraalisen huolen diskurssille. Kun moraalisen huolen diskurssissa suojellaan kuolevien ihmisten ja heidän omaistensa yksityisyyttä ja vaaditaan kohteliasta kunnioitusta, vaikenemisen diskurssissa halutaan nostaa kissa pöydälle ja saada kuolema julkisen puheen agendalle.

Puhujina vaikenemisen diskurssin jutuissa ovat osin samat kuin moraalisen huolen diskurssissa. Heitä ovat Viimeiset sanani -ohjelman tuottavan Tuotantoyhtiö Susamuru Oy:n vastaava tuottaja Sari Isotalo, TV2:n faktaohjelmien päällikkö Timo Järvi, sekä hollantilaisen tuotantoyhtiön luova johtaja Roy Aalderink. Lisäksi aiheesta kirjoittavat kolumnisti Roman Schatz omassa kolumnissaan ja Anna-Kaisa Hermunen Keski-suomalaisen pääkirjoitussivun artikkelissaan. Aihetta käsiteltiin vaikenemisen diskurssissa myös yhdessä Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa. Juttutyypeistä yleisin oli uutinen, seuraavaksi yleisin mielipide (kolumnit ja kommentit), lisäksi oli yksi pääkirjoitus ja yksi pääkirjoitussivulla ollut artikkeli.

Diskurssin perusväite on, että tavallisten ihmisten tavallinen kuolema on mediassa tabu, ja että kuolema on muutenkin arkaluontoinen aihe, josta ei yleensä puhuta. Diskurssissa otetaan kantaa kuoleman pelkäämiseen ja jopa irvailaan tälle pelolle. Samalla arvostellaan myös esimerkiksi luterilaisen kulttuurin konkreettisia tapoja vainajiin suhtautumisessa, heidän kirjaimellisessa kätkemisessään. Saksalaissyntyinen kirjailija Roman Schatz nostaa kolumnissaan ”Toiseksi viimeiset sanani” Ilta-Sanomissa 19.1.2008 esiin nimenomaan luterilaisen suhtautumisen kuolemaan:

”Kyllä tuo kuolema on sitten pelottava asia. Niin pelottava, että sisäsiistit luterilaiset varmaan kieltäisivät sen lailla, jos voisivat. Te luterilaiset piilotatte kuolleet omaisennekin ensin kahdeksi viikoksi kylmäkellariin ennen kuin hautaatte heidät – vakavanaamaisina ja masentavien virsien kera. Kun mummini kuoli muutama vuosi sitten, hänen maallinen tomumajansa meikattiin oikein nätin näköiseksi ja se laitettiin hautauskappelin pieneen, sametilla pehmustettuun huoneeseen näytille --- kävimme yksitellen katsomassa ja koskettelemassa mummon elotonta ruumista --- kenenkään ei sen jälkeen tarvinnut enää spekuloida, kuoliko hän oikeasti, vai lähtikö hän kenties muukalaislegioonaan.

Schatz siis vertaa luterilaista ja katolista kuolemaan suhtautumista, ja puhuttelee lukijoita olettaen heidät luterilaisiksi. Se, miksi avoimen kuolemapuheen tai tavallisten ihmisten tavallisten kuolemien näkymättömyys yhteiskunnallisessa keskustelussa on ongelma, nousee esiin kolumnissa. Schatzin mukaan kuoleman piilottaminen on epäeettistä ja siksi siitä kertovalle televisio-ohjelmalle on tilausta.

”Epäeettistä on kuoleman piilottaminen, sen lakaiseminen suuren, anonyymin yhteiskunnallisen maton alle. --- On epäeettistä uskotella lapsille, etteivät he koskaan joudu kuolemaan. On epäeettistä tehdä kuolemasta näkymätön, hajuton ja äänetön vihollinen. Kuoleman kanssa voi ja pitää elää, ja totta kai siitä saa tehdä myös televisio-ohjelmia.” (Roman Schatz Ilta-Sanomissa 19.1.2008)

Näin Schatz vastaa moraalisen huolen diskurssissa esiintyviin huoliin siitä, että kuoleman ja kuolevien tuominen julkisuuteen olisi jotenkin paheksuttavaa tai väärin. Hänen argumenttinsa on, että kuolema on aihe muiden joukossa, ja aihe, jonka piilottaminen ei ole yhteiskunnallisesti järkevää.

Toinen piirre, joka korostuu tässä diskurssissa, on, että kuolema pelottaa suomalaisia, ja tämä on juuri se syy, miksi sitä piilotellaan. Helsingin Sanomien pääkirjoitus 18.1.2008 käsitteli suomalaisten kuolemasuhdetta siitä näkökulmasta, että kuolema pelottaa ja siksi siitä myös vaietaan:

”Kuolema ahdistaa ja pelottaa suurinta osaa suomalaisista. Se halutaan työntää laitoksiin ja kuolevat työntää mielistä. --- Kuolema ja sen aiheuttama suru ja ahdistus on opittu kätkemään tai pitämään ainakin oman kodin tai lähisuvun sisällä. On turvallista nähdä ja ajatella kuolemaa kliinisenä tapahtumana, joka ei kosketa itseä ja läheisiä. -- - Meidän kulttuurissamme kuolema koetaan paitsi pelottavaksi myös hyvin yksityiseksi tapahtumaksi, jota ei ole lupa käsitellä kevein keinoin. Kuolema ja sen aiheuttama suru ja ahdistus on opittu kätkemään tai pitämään ainakin oman kodin tai lähisuvun sisällä.”

Kuolemaa käsittelevän ohjelman nähdään voivan ravistella näitä pelkoja ja tuoda kuolemaa esiin yhteiskunnalliseen keskusteluun. Samalla tullaan esittäneeksi tulkintaa, jonka mukaan kuolema ei vielä ole riittävällä tavalla mukana yhteiskunnallisessa keskustelussa. Samalla annetaan vastaisku moraalille huolelle, jota ohjelman sisällöstä ja sen eettisyydestä on esitetty. Kuoleman ja kuolevien ihmisten toivotaan tulevan mukaan yhteiskunnalliseen keskusteluun. Sitä, millä tavalla heidän toivotaan tulevan mukaan, tai mitä konkreettista heiltä odotetaan, ei avata. Tavallisten

ihmisten tavallista kuolemaa halutaan tuoda esille, ja diskurssin mukaan pelkkä keskustelu sinänsä on jo hyvä asia.

”Tekijät haluavat, että kuolema ja kuolevat ihmiset olisivat enemmän ja avoimemmin esillä yhteiskunnallisessa keskustelussa.--Tämän ohjelman avulla voidaan käsitellä kuolemaa, joka on mediassa tabu – nimenomaan tavallisten ihmisten tavallinen kuolema.” (HS 18.1.2008 Jo kolme halukasta kuolemasarjaan)

Kootusti voidaan sanoa, että vaikenemisen diskurssissa vaikeneminen kuolemasta tai kuolemapuheen vähyys yhteiskunnallisessa keskustelussa nähdään ongelmana, ja ratkaisuna siihen nähdään osittain esimerkiksi Viimeiset sanani -ohjelma. Ratkaisuna pidetään keskustelua sinänsä. Keskustelu kuolemasta itsessään nähdään askeleena eteenpäin ja vanhojen tabujen murtamisena ja siksi tärkeänä.

Vaikenemisen diskurssin voi nähdä toistavan niitä ajatuksia, joita Norbert Elias ja Phippe Aries esittivät jo 1970- ja 1980-luvuilla kuoleman kieltävästä yhteiskunnasta ja siitä, että kuolema olisi ”tyhjä kartta sosiaalisella kentällä”. Sikäli vaikenemisen diskurssi on varsin ”perinteinen”, yhteiskuntatieteissä on vuosikymmeniä puhuttu siitä, että kuolema on tabu, ja toisaalta aiheesta on myös kiistelty. Aries (1983, 560) väitti jo 25 vuotta sitten, että kuolema ei nyky-yhteiskunnassa enää olisikaan entisenkaltainen sosiaalinen tapahtuma, vaan yhteiskunta on ajanut kuoleman ikään kuin maanpakoon. Kuoleman piilottelun ja siitä vaikenemisen ongelmaksi nostaminen tarjoilee puhetta ja aiheen agendalle nostamista ratkaisuna sinänsä.

7.3.3 Terapeuttisen merkityksen diskurssi

Taulukko 14. Terapeuttisen merkityksen diskurssi

kuoleman representaatio	kuolema/ kuolemapuhe tuen antamisena, kasvun mahdollisuutena, yksinäisyyden lievittämisenä
puhujat	tv-ohjelman tuottajat, hollantilaismedian ja Ylen edustajat, nettikeskustelijat, kolumnisti
juttutyypit	uutinen, pääkirjoitus, kommentti, mielipide
lukijan rooli	keskusteluun osallistuja, kokija

Terapeuttisen merkityksen diskurssissa kuoleman käsittelyllä ja siitä puhumisella nähdään olevan ihmisille henkilökohtaista hyötyä. Kuolemapuhe nähdään osittain terapeuttisena purkukeinona: kun

ihmiset pääsevät puhumaan lähestyvistä omasta kuolemastaan tai läheisen kuolemasta, he samalla käsittelevät asiaa ja puhumisen nähdään helpottavan heidän oloaan. Samalla keskustelulla kuolemasta nähdään olevan yhteiskunnallistakin merkitystä; se voi helpottaa ylipäättään aiheesta puhumista ja lievittää kansan kuolemanpelkoa.

Tähän diskurssiin lukeutuvia juttuja oli aineistossa kaikkiaan kahdeksan. Juttujen puhujina ovat etupäässä median edustajat ja tv-ohjelmien tuottajat. Ääneen pääsevät Viimeiset sanani -formaatin isä, hollantilainen tv-tuottaja Roy Aalderink, TV2:n ohjelmapäällikkö Timo Järvi, Susamurun tuotantojohtaja Sari Isotalo, hollantilainen tv-kolumnisti sekä hollannin kristillisimmän päivälehdessä edustaja. Lisäksi on yhdessä jutussa poimittu sitaatteja hollantilaisilta nettikeskustelijoilta. Aineistoon kuuluu myös Roman Schatzin kolumni. Juttutyypeistä yleisin oli uutinen (4), pääkirjoituksia oli kaksi ja kommentteja sekä kolumneja yksi.

Terapeuttisen merkityksen diskurssissa puolustellaan Ylen Viimeiset sanani -ohjelmahanketta sillä, että kuolemaa käsittelevä ohjelma voisi helpottaa pelkoja ja opettaa suhtautumaan kuolemaan.

”Sarjasta voi tulla tärkeä; ties vaikka jonkun katsojan kuolemanpelko vähän lieventyisi ohjelmaa seuratessa, ties vaikka joku oppisi kuolemaan vähän arvokkaammin --- tai elämään vähän arvokkaammin.” (Roman Schatz Ilta-Sanomissa 19.1.2008)

Kuolemaa käsittelevällä ohjelmalla nähdään olevan potentiaalia lievittää kuolevien ihmisten oletettua yksinäisyyttä. Kuolemista kuvataan yksinäiseksi touhuksi, johon voisi tarvita enemmän muiden ihmisten tukea. Tällöin korostetaan kuolemaohjelman sosiaalista ulottuvuutta ja sen antamia mahdollisuuksia tuen saamiseen kuoleman hetkellä. Esimerkiksi Keski-suomalaisessa 18.1.2008 julkaistussa jutussa ”Roy Aalderink pitää Viimeiset sanani -ohjelmaa eettisenä”, puolustellaan julkista kuolemapuhetta tarpeellisena. Juttu alkaa näin:

”Kuolemansairas isä ei saa sanotuksi pojalleen ”minä rakastan sinua”, joten hän tallentaa sanat kameralle, jotta poika voisi kuulla ne isänsä kuoleman jälkeen.

– Ihmisillä on tapana ennen kuolemaansa kirjoittaa läheisilleen viestejä. Me päätimme tehdä siitä tv-ohjelman, kertoi hollantilaisen tv-yhtiön edustaja Roy Aalderink torstaina.

– Aalderinkin mielestä moni kuolemansairas jää yksin, koska muut eivät osaa tai uskalla puhua kuolemasta tai eivät löydä sanoja sen käsittelemiseksi.”

Paitsi että kuoleman tuominen julkisuuteen voi tuoda kuoleville heidän tarvitsemaansa tukea, kokemuksen katsotaan voivan olla suorastaan terapeuttinen. Samalla korostetaan ihmisyyksilön omaa tarvetta puhua kuolemasta; kuolemaa henkilökohtaisen kokemuksen projektina, henkilökohtaisen

tuntemisen ja osallistumisen projektina. Näin nostetaan esiin julkisen kuolemapuheen mahdollisuudet tukea yksilöiden omaa henkistä hyvinvointia ja tunteiden ilmaisua. Julkisuus nostetaan foorumiksi, jonka kautta kuolemapuhe luonnistuisi, kun se muuten tuntuu olevan vaikeaa. Helsingin Sanomissa 18.1.2008 julkaistussa jutussa ”Jo kolme halukasta kuolema-sarjaan viitataan juuri tähän ns. terapeuttiseen merkitykseen ja ohjelman merkitystä kuoleville ihmisille itselleen:

”Skandaalien sijaan tekijät haluavat, että kuolema ja kuolevat ihmiset olisivat enemmän ja avoimemmin esillä yhteiskunnallisessa keskustelussa. – On tullut useampi sähköposti ja puhelu kuolevilta ihmisiltä, ja joka ikinen suhtautui positiivisesti. He sanovat: vihdoinkin tehdään ohjelma, joka koskee minua! Ihmisillä on tarve puhua.”

Terapeuttisen merkityksen diskurssissa tuodaan esiin myös kuolemapuheen vaikeus; se tunnustetaan ja ohjelman katsotaan voivan tuoda siihen ratkaisun; kenties opettavan puhumaan aiheesta:

”Mieleen muistuu takavuosilta koulukaveri, jonka puoliso kuoli kaksikymppisenä syöpään. Välttelin häntä, en osannut sanoa mitään. Yhteys katkesi. Taidetaan ohjelmaa sittenkin tarvita.” (IS 16.1.2008 Kestäkö katsoa?)

Kootusti terapeuttisen merkityksen diskurssissa nähdään kuolemapuhe ja etenkin julkinen kuolemapuhe positiivisena asiana kuolevien yksilöiden tuen saamisen ja yksinäisyyden lievittämisen kannalta. Diskurssissa oletetaan, että kuolevat ihmiset nimenomaan haluavat tukea ja haluavat että kuolemasta puhutaan. Lisäksi kuoleman tuomisella julkisuuteen nähdään voivan olla arvoa siksi, että se voisi helpottaa myös muita ihmisiä ja auttaa heitä ymmärtävään kuolevia ja heidän tuntemuksiaan. Lukijalle tarjotaan roolia, jossa hän voi samaistua ihmisiin, jotka haluavat puhua kuolemasta, sekä niihin, joiden pitäisi osata tukea kuolemassa olevia. Lukijaa ikään kuin kutsutaan osalliseksi kuolemasta käytävään keskusteluun. Kuolemapuheen yhteiskunnallinen merkitys yksilöille ja yhteisölle sekä yhteisön kehittymiselle avoimempaan ja toisia tukevampaan suuntaan on keskeistä tässä diskurssissa.

7.3.4 Kuoleman tasa-arvoisuuden diskurssi

Taulukko 15. Kuoleman tasa-arvoisuuden diskurssi

kuoleman representaatio	luonteva suhde kuolemaan, kuolema kuuluu elämään
puhujat	- (toimittajien oma kanta tai pääkirjoitus)
juttutyypit	kolumni, pääkirjoitus, artikkeli
lukijan rooli	kuolevainen ihminen

Tässä diskurssissa olennaista on luonteva suhde kuolemaan. Kuolema nähdään osana elämää siinä missä syntymäkin. Samalla koetaan, että kuolemasta voi ja pitää puhua kuten muistakin elämänvaiheista. Kuoleman katsotaan olevan elämää tasa-arvoistava asia. Tämän diskurssin puhujina ovat vain toimittajat itse, muun muassa Ilta-Sanomien kolumnisti Roman Schatz kolumnissaan. Juttutyypeistä yleisin on pääkirjoitus (2), sitten on yksi kolumni.

Roman Schatzin jo aiemmin käsitellyssä kolumnissa (IS 19.1.2008), jossa hän puolusti kuoleman tuomista julkisuuteen, käsitellään kuolemaa myös siitä näkökulmasta, että jossakin vaiheessa elämää se koskettaa ihan jokaista. Samalla puolustellaan sitä, miksi ohjelma sopii juuri Yleisradion kanaville.

”Elämässä voi käydä miten tahansa, milloin tahansa, kenelle tahansa. Jos tarkkoja ollaan, ainoa vuorenvarma asia koko elämässä on juuri sen loppuminen. Kuoleman käsitteleminen, sen tutuksi tekeminen, lähdössä olevan ihmisen seuraaminen, hänen ajatustensa ja sanojensa taltioiminen – se on julkista palvelua parhaimmillaan, se on juuri sitä, mistä niin yllättävän moni meistä vielä jaksaa maksaa lupamaksuja.

– Kuolema on juuri se, mikä tässä epävarmassa maailmassa lohduttaa pientä kulkijaa. Sitä anniskellaan tasan yksi kappale per henki nuorille ja vanhoille, naisille ja miehille, mustille ja valkoisille, rikkaille ja köyhille, kauniille ja rumille. Ilman kuolemaa elämä olisi sietämättömän epäoikeudenmukaista.”

Samalla tavalla kuolemaan suhtaudutaan myös Keski-suomalaisen pääkirjoituksessa ”Kuolemasta voi kertoa televisiossa”, joka julkaistiin 19.1.2008.

”Yleisradion TV2 aikoo tehdä ohjelmasarjan kuolevista ihmisistä. Idea on saatu Hollannista. Jokainen ihminen kohtaa kuoleman. Maapallolla on elänyt ties kuinka monta miljardia ihmistä, mutta kukaan heistä ei ole välttänyt kuolemaa. Se on yhtä selviö kuin syntymä. Ihmiset ovat tasa-arvoisia näissä elämän perusasioissa. ---Televisio2:n tarttuminen aiheeseen on ihan luvallista, ja valistuneiden tapojen mukaista, elämää jopa syventävää, jos ja kun ohjelma toteutetaan ihmisyyttä kunnioittaen ja kaupallisuutta kavahtaen.”

Diskurssissa kuvataan kuolemaa elämään luontevasti kuuluvana asiana, jota ei ole mitään syytä pelotella, vaieta tai piilotella. Ihmisten samanarvoisuutta kuoleman edessä korostetaan.

Merkillepantavaa on se, että tavallisissa uutisjutuissa tätä diskurssia ei esiintynyt ollenkaan.

Diskurssi esiintyi usein yhdessä terapeutin merkityksen diskurssin tai vaikenemisen diskurssin kanssa. Kuoleman tasa-arvoisuudella saatettiin perustella sitä, miksi kuolema koskettaa kaikkia, ja miksi siitä pitäisi puhua. Näin ollen kuoleman tasa-arvoisuuden diskurssi enemmän puolusteli Viimeiset sanani -ohjelmaa kuin piti sitä arveluttavana.

7.3.5 Diskurssien välisestä hierarkiasta

Viimeiset sanani -ohjelmaan liittyvistä jutuista löytyi siis neljä eri diskurssia. Hallitsevin näistä diskursseista oli moraalisen huolen diskurssi. Sitä esiintyi yhdeksässä jutussa. Merkillepantavaa on se, että diskurssi oli hegemonisena kaikissa niissä jutuissa, joissa se esiintyi. Seuraavaksi vahvimmat diskurssit olivat vaikenemisen diskurssi sekä terapeuttisen merkityksen diskurssi. Kumpakaan näistä esiintyi kahdeksassa jutussa. Hallitsevana diskurssina kumpikin oli neljässä jutussa. Vaikenemisen diskurssi ja terapeuttisen merkityksen diskurssi olivat siis suunnilleen yhtä vahvoina tässä aineistossa. Selkeästi heikoin diskursseista oli kuoleman tasa-arvoisuuden diskurssi. Sitä esiintyi kaikkiaan kolmessa jutussa, mutta hallitsevana diskurssina se oli vain yhdessä jutussa.

7.4 Kootusti kuolemautisoinnista

Tämän työn tutkimuskysymyksenä oli *Miten suomalaisissa sanomalehdissä puhutaan kuolemasta?* Alakysymyksiä olivat: 1) miten postmodernin kulttuurin piirteet näkyvät kuolemautisoinnissa ja 2) miten iltapäivälehdien ja päivälehtien kuolemautisointi eroavat toistaan. Tässä alaluvussa kokoan yhteen työni tulokset ja vastaan samalla tutkimukseni alakysymykseen päivälehtien ja iltapäivälehdien kuolemautisoinnin erosta. Alakysymykseen yksi vastaan lähinnä tulosten tulkinnassa luvussa 8.

Ensimmäiseen kysymykseen, työn varsinaiseen tutkimuskysymykseen, olen vastannut edellä alaluvuissa 7.1 – 7.4, kun olen kertonut, millaisia diskursseja tämän tutkimuksen aineistosta, kolmen suomalaisen sanomalehden kuolemautisoinnista kahden viikon ajalta, löytyi. Nämä diskurssit olivat vielä kootusti Kirkan kuolemaan liittyen surun tuottamisen diskurssi, sankaridiskurssi, ruumiillisen kuoleman diskurssi, uskonnollinen diskurssi, kuoleman yllätyksellisyyden diskurssi, omakohtaisuuden diskurssi, sekä Viimeiset sanani -ohjelmaan liittyen moraalisen huolen diskurssi, vaikenemisen diskurssi, terapeuttisen merkityksen diskurssi ja kuoleman tasa-arvoisuuden diskurssi.

Kootusti voidaan sanoa, että Kirkan kuoleman yhteydessä kuolemautisoinnista rakennettiin suruun ja sankaruuteen perustuva speaktaakkeli, jossa lukijoita kutsuttiin liittymään surevaan yhteisöön sekä

ihaillemaan ja muistamaan kuollutta tähteä. Kuolema sinänsä kelpasi vain harvan jutun aiheeksi, mutta suru ja kuolleen urasta tai elämästä kertominen nousivat päärooliin. Näin voidaan mielestäni sanoa, sillä Kirkan kuolemaan liittyvässä uutisoinnissa painottuivat niin voimakkaasti surun tuottamisen diskurssi ja sankaridiskurssi. Jompikumpi näistä diskursseista oli hegemonisena noin 80 prosentissa Kirkaan liittyvistä jutuista. Tässä tutkimuksessa uskonnollinen diskurssi, ruumiillisen kuoleman diskurssi ja kuoleman yllätyksellisyyden diskurssi sekä omakohtaisuuden diskurssi olivat selvästi vähemmistössä, ja yleensä alisteisina joko surun tuottamisen diskurssille tai sankaridiskurssille. Eli tavallaan Kirkaan liittyvien puhetapojen moninaisuus on harhaa. Vaikka erilaisia puhetapoja löytyi peräti kuusi, niistä neljä oli selkeästi pienessä roolissa. Julkkiksen kuolemaan liittyen suruun ja sankaruuteen pohjaavien puhetapojen hallitsevuus jutuissa voi olla ongelma siksi, että se estää muiden puhetapojen pääsemistä näkyviin ja ehdottaa yhdenlaista, oikeaa tapaa suhtautua näihin kuolemiin. Ainakin tässä tutkimuksessa oikeaksi tavaksi ehdotettiin ”surua”, eikä muita, vaihtoehtoisia tapoja suhtautua kuolemaan pohdittu. Toisaalta suruun ja sankaruuteen pohjaavien puhetapojen ongelma on myös niiden dramatisoiva ja tunnepitoinen luonne. Ne eivät välttämättä kohtaa sen todellisuuden kanssa, jossa valtaosa suomalaisista elää ja kokee kuoleman. Lisäksi ne voivat ehdottaa tietynlaisia, oikeita suremisen tapoja ensisijaisiksi (runsaat tunteenilmaisut, itkeminen) ja kategorisoida muunlaisen surun vääräksi.

Toisaalla, yleisen kuolemapuheen tasolla, eli uutisoinnissa Viimeiset sanani -ohjelmasta pohdittiin suomalaissanomalehdissä lähinnä oikeanlaista tapaa puhua kuolemasta tai tuoda kuolemaa julkisille areenoille. Kuolevista kertovaan tv-ohjelmaan suhtauduttiin selkeän kaksijakoisesti: toisaalta se nähtiin tarpeellisena ja hyödyllisenä (vaikenemisen diskurssi, terapeuttisen merkityksen diskurssi), toisaalta taas arveluttavana ja moraalittomana (moraalisen huolen diskurssi). Yleisen kuolemapuheen tasolla diskurssit olivat kuitenkin keskenään tasaväkisempiä kuin Kirkan kuolemasta uutisoitaessa. Viimeiset sanani -ohjelmaan liittyen julkisuus oli moniäänisempää eikä niin selvästi kahden diskurssin hegemonisoimaa.

Miten sitten erosivat yksittäisen kuolemantapauksen eli Kirkan kuoleman uutisointi ja yleisen tason kuolemapuhe eli uutisointi Viimeiset sanani -ohjelmasta? Ensinnäkin, Kirkasta puhuttiin enemmän määrällisesti ja laadullisesti (Kirkasta 55 juttua, Viimeiset sanani -ohjelmasta 20). Toiseksi, Kirka-jutut keskittyivät paljon Kirkan uraan, ystäviin, perheeseen ja menestykseen eli Kirkan konkreettisiin tekemisiin ja saavutuksiin, kun Viimeiset sanani -ohjelmasta uutisoidessa korostettiin kuolemapuheen moraalisia, yhteiskunnallisia ja yksilön kehittämisen näkökulmia. Kirka-

uutisoinnissa ei ollut juuri moralisoivia tai paheksuvia sävyjä. Myöskään yhteiskunnallinen ulottuvuus ei noussut kovin paljoa esiin. Viimeiset sanani -ohjelmaa tulkittiin myös yhteiskunnallisena kehityskulkuna, ”yhteiskunnan kehittämisenä” ja yksilöiden kehittymisenä ja avautumisprosessina, Kirka-uutisointi keskittyi enemmän uutisoinnin henkilöintiin tapauksen luonteestakin johtuen.

Myös yhtäläisyyksiä löytyi tapausten erilaisesta luonteesta huolimatta. Sekä yksittäisen kuolemantapauksen uutisoinnissa että yleisen kuolemapuheen tasolla uutisoinnissa puhuttiin lopulta vähän itse kuolemasta. Sellaiset konkreettiset jutut, joissa olisi pohdittu vaikkapa yksittäisten ihmisten omaa kuolemasuhdetta tai sitä, mitä keholle tapahtuu kun se kuolee, olivat vähissä aineistossa. Myöskään tavallisen ihmisen omaa kuolemasuhdetta ei peilattu kuin yhdessä jutussa, kolumnissa joka käsitteli Kirkan kuoleman synnyttämää kuolemanpelkoa. Uskonnollinen sävy oli marginaalissa eikä ihmisen ja Jumalan suhdetta tai ylipäätään uskonnollisuutta nostettu esiin muuten kuin parissa toimittajan omassa mielipiteessä.

8 TULKINNAT JA JOHTOPÄÄTÖKSET

8.1 Postmoderni kuolemautisointi – totta vai harhaa

Tässä luvussa pyrin vielä tulkitsemaan työni tuloksia siltä kantilta, miten niissä näkyvät teorialuvussa 2 esiteltyt postmodernin piirteet. Lisäksi pohdin, mitä olisin voinut tehdä toisin ja mitä kuolemaan mediassa liittyviä jatkotutkimusaiheita työni herätti. Tutkimukseni ensimmäiseen alakysymykseen eli kysymykseen postmodernin piirteiden näkymisestä voi oman tulkintani mukaan vastata sekä kyllä että ei. Lähdin liikkeelle oletuksesta, että yhteiskunnan muuttuminen modernista postmoderniin näkyisi jotenkin suomalaisten sanomalehtien kuolemautisoinnissa. Päädyin kirjoittamaan työn alkupuolelle luvun postmodernin piirteistä. Aineistoon tutustuin paremmin vasta, kun olin jo kirjoittanut ensimmäiset versiot teorialuvuista. Tutkimuksen edetessä analyysivaiheeseen asti soittautui, ettei aineisto ollutkaan ihan niin ”postmodernia”, kuin olin kuvitellut. Luetteloin teorialuvussa kaksi viisi piirrettä, joihin kiinnittäisin analyysissä huomiota. Nämä piirteet olivat mielikuvayhteisöt, individualismi, pluralismi, minän koostaminen ja itsereflektio sekä ruumiin kultivoiminen. Pohdin jatkossa, miten nämä piirteet näkyivät kuolemautisoinnissa.

Mielikuvayhteisöillä Bauman viittasi (teorialuvussa 2) yhteisöihin, jotka ovat olemassa ainoastaan ilmentymiensä kautta, esimerkiksi marssien, mellakoiden tai muiden yhteenkuuluvuuden tunteenpurkauksien kautta. Mielikuvayhteisöt ovat kuvitteellisia yhteisöjä, joita pitää koossa ainoastaan usko niiden olemassaoloon. Koska yksilöillä ei ole muita auktoriteetteja kuin medioiden luomat kuvitteelliset yhteisöt, käydään niiden kesken kamppailua yleisön sydämistä. Jotta esitys saa paljon julkista huomiota ja herättää julkista huomiota, sen täytyy olla sitä raemman, merkillisimmän tai hämmentävimmän herättääkseen yleisön mielenkiinnon ja kootakseen kuvitteellisen yhteisön. (Bauman 1996, 37–40.)

Kuolemautisoinnin diskursseista mielikuvayhteisöä luovina diskursseina voidaan mielestäni pitää Kirkan kuolemaan liittyviä surun tuottamiskurssia ja sankaridiskurssia. Tämä siksi, että kun media luo ja kanavoi tunteisiin vetoavaa speaktaakkelia Kirkan kuolemasta, pyrkii se samalla

nähdäkseni rakentamaan illuusiota yhteisestä, kollektiivisesta surusta, johon myös Ruuskanen (2010) on viitannut. Kollektiivisessa surussa voi tulkita mielestäni olevan kysymys juuri mielikuvayhteisön rakentamisesta. Media luo tässä kokonaan omaa kuvitteellista yhteisöä, yhteisöä ”me Kirkan surijat”.

Esimerkiksi Clive Seale (1998) on viitannut myöhäismodernin (l. postmodernin) yhteydessä mielikuvayhteisöjen rooliin. Medialla, etenkin televisiolla, on Sealen mielestä merkittävä rooli kuvitteellisten yhteisöjen luojana. Esimerkiksi suurten kansallisten johtajien kuolemat ovat Sealen (mt, 122) mukaan tilanteita, jotka saavat aikaan näiden yhteisyyden tunnetta luovien voimien symbolisen leviämisen. Ainakin Kirkan kuoleman yhteydessä lukijalle tarjottiin hyvin voimakkaasti surijan subjektiasemaa. Tietenkään ei voida kiistatta todistaa, että lukija myös tällaisen lukija-aseman itse hyväksyy ja ottaa ikään kuin vastaan, voihan olla, että osa lukijoista tunnistaa median tavan yrittää luoda jonkinlaista surevaa yhteisöä, ja sanoutuu siitä irti. Näin ollen voimakkaasti surua korostava ja sitä kautta yhteisöä rakentava tai yhteisön rakentamiseen ainakin pyrkivä journalismi voikin tuottaa jaon niihin, jotka tuon ”surupuheen” tunnistavat ja hyväksyvät, ja niihin, jotka eivät sitä hyväksy eivätkä koe omakseen.

Toinen Baumanin postmodernin piirteistä esiin nostamani piirre oli individualismi eli yksilön korostuminen. Tämä voisi tarkoittaa yksilön keskeisyyttä kuolemauutisoinnissa ja toisaalta yksityisten ja intiimien, yksityisyyden piiriin kuuluvien asioiden näkymisenä. Yksilön korostuminen kuolemauutisoinnissa näkyy mielestäni ensinnäkin siten, että suurten kansallisten persoonien, kuten tässä työssä Kirkan, ympärille rakennetaan jopa ”spektaakkeleja” tai ainakin prosesseja, joissa korostetaan kollektiivista surua ja kuolleen sankaruutta. Tässä työssä rajasin diskurssianalyysin ulkopuolelle muut kuin Kirkan kuolemaan tai Viimeiset sanani -ohjelmaan liittyneet uutiset, joten en voinut tutkia sitä, miten yksilön keskeisyys näkyi muissa kuin näihin aiheisiin liittyvissä uutisissa. Viimeiset sanani -ohjelmaan liittyen etenkin Ilta-Sanomissa nousi kuitenkin esiin tapa nostaa esiin uhreja ts. yksilöitä, joihin ihmiset voisivat samaistua. Esimerkiksi jutussa, jossa kritisoiitiin kuolevien tuomista julkisuuteen (IS 17.1.2008 ”Mautonta, Yle”), päästettiin ääneen Hilikka, 87, joka sai näin antaa kasvot kuolevalle ihmiselle ja jonka kautta ihmiset pystyivät identifioitumaan esimerkiksi omiin isovanhempiinsa ja siihen, miltä tuntuisi jos heidän kuolemansa olisikin yhtäkkiä julkinen prosessi. Myös esimerkiksi terapeutin merkityksen diskurssissa keskusteltiin julkisen kuolemapuheen tarpeellisuudesta nimenomaan yksilön kehityksen ja hyvinvoinnin kannalta ja katsottiin julkisen kuolemapuheen voivan helpottaa

kuolevien ihmisten kokemaa yksinäisyyttä. Näin iso yhteiskunnallinen piirre, julkisen kuolemapuheen vähäisyys (tai oletettu vähäisyys) käännettiin konkreettiseksi, myös yksilöiden elämään vaikuttavaksi asiaksi.

Kolmas työni teorialuvussa 2 Baumanilta esiin nostamani piirre oli pluralismi, se että samasta asiasta voitaisiin puhua hyvinkin erilaisilla arvostelmilla. Pluralismi näkyi nähdäkseni enimmäkseen Ilta-Sanomissa. Kun vertasin uutisointia kahdesta eri tapauksesta, näkyi, että juuri Ilta-Sanomien oli se, joka voimakkaimmin moralisoi Viimeiset sanani -ohjelmaa, kantoi huolta kuolevien yksityisyydestä. Toisaalta taas Kirkan kuolemaan liittyen juuri Ilta-Sanomien oli se lehti, joka meni paikalle intiimeihinkin tilaisuuksiin, kuten Kirkan hautajaisiin, ja kuvasi surevaa leskeä ja hänen muistokimppuaan sekä muistolausettaan. Näin ollen voi mielestäni tulkita, että Ilta-Sanomien käytti kahdenlaisia standardeja tai arvostelmia kuolemapuheessaan. Kun lehti sai mahdollisuuden, se oli tuomitsemassa Yleä moraalittomuudesta sekä kauhistelemassa kuolevien tuomista julkisuuteen. Toisaalta silloin, kun siitä oli lehdelle hyötyä, Ilta-Sanomien nosti itse hyvin voimakkaasti esiin surevat omaiset ja intiimitkin tilanteet. Ilta-Sanomissa suhde ihmisten yksityisyyteen ja kuoleman kunnioittamiseen on siis pluralistinen, monia arvoja noudattava, sekä toisaalta ambivalentti, monitahoinen ja ristiriitainen. Ja kuten Bauman (1993, 20–21) tulkitsi, itse moraalit on postmodernissa ajassa kaksimielistä ja kaksiselitteistä. Ei ole yhtenäisiä moraalisia koodistoja tai sääntöjä siitä, mikä on oikea tapa suhtautua vaikkapa kuolemaan julkisuudessa. Nämä säännöt ja koodistot muotoutuvat tilanne- ja lehtikohtaisesti ja niitä muokataan sekä kyseenalaistetaan tarpeen mukaan. Tämä näkyi juuri Ilta-Sanomissa erityisesti.

Neljäs teorialuvussa 2 mainitsemani piirre, jota tarkkailin kuolemauutisoinnissa, oli ”minän” jatkuva koostaminen ja itsereflektio. Tällä tarkoitin sitä, miten media voi toimia terapeuttisena välineenä identiteetin koostamiseen ja toisaalta sitä, miten media voi olla itsessään kanavana tunteiden jakamiseen ja purkamiseen. Median terapeuttilinen rooli surun ja tunteiden jakamisessa korostui kahdella tavalla. Ensinnäkin, Kirkan kuolemasta kertovissa uutisissa ihmiset pääsivät suremaan omia surujaan mediavälitteisesti, median kautta. Toisaalta näiden julkisten surun ilmauksien kautta myös kaikki muuta kansalaiset saattoivat surra omia surujaan, tai ainakin heille tarjottiin sellaista subjektiasemaa. Toiseksi, Viimeiset sanani -ohjelmaan liittyen etenkin terapeuttilisen merkityksen diskurssissa tultiin mielestäni lähelle sitä, mitä tarkoitetaan medially identiteetin koostajana tai tunteiden jakamisen välineenä. Viimeiset sanani -ohjelman tarpeellisuutta ja hyödyllisyyttä perusteltiin terapeuttilisen merkityksen diskurssissa sillä, että ihmisillä on tarve

puhua kuolemasta, että kuolemasta puhuminen voi helpottaa heidän oloaan ja lisätä heidän ymmärrystään kuolemasta, sekä auttaa heitä tukemaan kuolevia ihmisiä. Terapeuttisen merkityksen diskurssissa nimenomaan julkisella kuolemapuheella nähtiin olevan terapeuttista vaikutusta sekä kuoleville itselleen, että muille ihmisille. Näin medialle sälytettiin roolia ihmisten ”terapeuttina” sekä ihmisten identiteetin koostajana ja heidän kuolemasuhteensa muokkaajana.

Viides piirre, jonka nostin teorialuvussa 2 esiin yhtenä tässä tutkimuksessa tarkkailemanani postmodernin piirteenä oli ruumiin kultivoiminen. Ruumiin kultivoinnilla tarkoitettiin Zygmunt Baumanin (1996, 201–202) mukaan kaikkien ruumiiseen liittyvien merkitysten voimistumista. Kaikelle sisäisesti nautitulle (ruoka, ilma, huumeet jne) omistetaan yhä enemmän huomiota, samoin kaikelle, joka joutuu kosketuksiin ihon kanssa. Postmodernissa tilassa tee-se-itse- toiminnot kuten kuntoilu, ruokavalion noudattaminen tai laihduttaminen, korvaavat ja pitkälti myös syrjäyttävät modernin tehtaan tai koulun valvotut harjoitukset. (Mt.) Ihmisen ruumis tarjoaa ainoan pysyvän todisteen minän koostamispyrkimysten jatkuvuudesta ja kumuloitumisesta. Kirkan kuoleman yhteydessä esiin noussut kuoleman ruumiillisuus -diskurssi voitaisiin näin ollen tulkita osaksi ruumiin kultivointia ja minän koostamista nimenomaan ruumiin kautta. Kun esiin nostettiin Kirkan terveydentila, fyysiset huonokuntoisuuden merkit (väsymys, heikkovointisuus), peilattiin ihmisen kuolevaisuutta ja koko elämää nimenomaan ruumiin kautta. Samoin kuoleman yllätyksellisyyden diskurssissa peilattiin kuoleman yllättävyyttä sitä kautta, että nostettiin esiin muun muassa Kirkan hyvä kunto, tupakoinnin lopettaminen sekä juoksuharrastus. Näin sekä kuoleman ruumiillisuuden diskurssissa että kuoleman yllätyksellisyyden diskurssissa huomiota kiinnitettiin toimintoihin, jotka liittyvät ruumiiseen. Samalla kiinnitettiin huomiota ruumiiseen, ihmisen elämän fyysiseen elementtiin, taistelussa kuolemaa, kaaosta vastaan. Kuolema oli aukko, jota ei pystytä paikkaamaan, mutta se pyrittiin pitämään poissa näkyvistä. Kun hyvinvoiva/terve/huonovointinen laulajatahti kuolee, kaaos tulee hetkeksi näkyviin, väistämätön saa vallan. Tästä näkökulmasta katsottuna voisivat selittyä myös runsaat surun kuvailut. Ne voisivat edustaa yhteisön näkökulmasta hetkellisestä kaaoksesta toipumisen ja yhteisön uudelleen eheyttämisen symboleja.

Vastauksena alakysymykseen 1 voidaan siis sanoa kootusti, että kaikkia viittä luvussa 2 tarkastelun kohteeksi nostamaani postmodernin piirrettä löytyi aineistosta. On kuitenkin hankala mitata tai todentaa sitä, miten postmodernia aineisto kokonaisuudessaan oli, löytyihän siitä myös monia perinteisiä ts. moderneja puhetapoja kuten vaikenemisen diskurssi (kuolema tabuna tai piiloteltuna asiana), uskonnollinen diskurssi sekä omakohtaisuuden diskurssi. Vaikenemisen diskurssissa ja

omakohtaisuuden diskurssissa esimerkiksi keskeistä oli kuoleman pelko, perinteinen suomalainen suhtautumistapa kuolemaan, ja tästä seuraava kuoleman piilottelu tai siitä puhumattomuus. Uskonnollisessa diskurssissa taas turvattiin Jumalaan ja luotettiin häneen, kuolema katsottiin väistämättömäksi asiaksi, jonka ajankohdan vain Jumala voi määrätä. Vaikenemisen diskurssia, omakohtaisuuden diskurssia ja uskonnollista diskurssia voi verrata 80-luvulla tehtyyn tutkimukseen. Sen mukaan kristillis-fatalistinen asennoituminen, kuoleman pelko ja avuttomuus kuoleman edessä olivat yleisempiä kuolemaan asennoitumisen vaihtoehtoja jo tutkimuksessa, jossa mitattiin tilastollisesti kuolemaa ammattinaan pitävien suomalaisten ihmisten asenteita. Näitä ammattiryhmiä olivat muun muassa lääkärit, patologit, hautaustoimistojen työntekijät ja krematorioiden henkilöstö. (Pentikäinen 1990, 205, 210.) Kristillis-fatalistisessa asenteessa alistuttiin ”korkeimman tahtoon”, jätettiin asiat Jumalan tai kohtalon haltuun. Tämä on ollut perinteinen suomalainen tapa reagoida sairauteen, onnettomuuteen, kuolemaan tai muihin elämän kriiseihin. (Mt, 211.) Tätä kristillis-fatalistista asennetta eli perinteistä asennetta edustaa tässä tutkimuksessa uskonnollinen diskurssi.

Vaikka joitakin kuolema uutisoinnin piirteitä voikin tulkita postmoderneiksi, ei se tarkoita, että koko diskurssi, jossa piirre esiintyy, olisi itsessään postmoderni. Lisäksi täytyy myöntää se, että Baumanin usein varsin abstraktien ja vaikeidenkin määritelmien kautta postmodernin piirteiden tutkiminen aineistosta oli hankalaa. Ehkä paremmin käsiksi postmoderniin ”journalistiseen eetokseen”, pääsikin teorialuvussa 3 esittelemäni eettisen individualismin sekä journalismin markkinoitumisen kautta.

8.2 Surun kuvaus kuolema uutisissa – poliittinen teko

Perinteiset erilaiset päivälehtien ja iltapäivälehden roolit olivat melko vahvoja ainakin tämän työn aineistossa. Intiimi ja yksityinen elämäalue kuului selkeästi Ilta-Sanomille, ei juurikaan päivälehdille. Keskisuomalainen oli hieman populaarimpi ja ehkä siten myös hieman enemmän ”markkinaorientoitunut” journalismissaan kun Helsingin Sanomat.

Ruuskasen tutkimuksessaan havaitsema poliittiseen individualismiin ja eettiseen individualismiin perustuvan journalismin ero tuli tässäkin tutkimuksessa näkyviin siinä, että ns. vakavassa

sanomalehdistössä lukija pyritään etäännyttämään konkreettisesta kuolemasta esimerkiksi tietäntyyppisellä uutisointitavalla ja lehden journalistisella kategorisoinnilla, jossa uutiset sijoitetaan eri osastoihin (Ruuskanen 2010, 145–146.). Iltapäivälehti taas pyrkii tuomaan kuoleman lähelle niin teksteissä kuin kuvissakin, tässä työssä esimerkiksi kuvaamalla konkreettisia suremisen symboleja, kuten hautakynttilöitä, hautajaisia, surevia ihmisiä.

Tämän tutkimuksen havainto tukee siten Ruuskasen (2010, 281) havaintoja siitä, että iltapäivälehdissä niin suru terminä kuin surua kuvaavat visuaaliset representaatiot esiintyivät varsin useasti. Toisaalta, vaikka iltapäivälehti elää yksityisyyden piiriin kuuluvista asioista, kuten surun ja hautajaisten kuvaamisesta, raja tuntuisi tämän aineiston perusteella kulkevan itse kuoleman näyttämässä ja ruumiin kuvaamisessa. Yhdessäkään aineiston jutussa ei näytetty kuollutta ihmistä kuolleena. Yhdessäkään aineiston jutussa tai kuvassa ei myöskään näytetty ruumista (poislukien historiallisen henkilön Kaarle XII:n balsamoitu ruumis). Näin iltapäivälehdessä halutaan pitää kuoleman fyysinen ilmentymä, kuolleen ruumis, kuitenkin kaukana, vaikka kuolema muuten onkin jatkuvasti agendalla.

Voi olla, että ruumiin kuvauksien tuominen julkisuuteen rikkoisi sitä rajaa, jonka jälkeen lukija joutuisi tuntemaan häpeää. Ruuskanen (2010) on väittänyt, että itse asiassa siinä ”yhteisessä surussa” ja suremaan kutsumisessa, jota iltapäivälehdet niin vuolaasti viljelevät, ei ole kyse perinteisestä yksilöpsykologisesta suremisen prosessista, vaan sen sijaan viljelemällä surua ja ylenpalttista tunnetta pyritään pitämään lukijan mahdolliset yksilön subjektiuteen keskeisesti liittyvät häpeän tunteet loitolla. Voi olla, että vaikka kuolemasta muuten, tai ainakin siihen liittyvistä ilmiöistä ja tapahtumista puhutaan, itse ruumiin kuvaaminen ja näyttäminen on vielä yksittäisiä harvoja tabuja, joita iltapäivälehdetkään eivät halua rikkoa. Paljaan ruumiin näyttäminen voisi ylittää sen rajan, jonka jälkeen lukija voisi joutua tuntemaan surun tai oletetun surun sijasta häpeää.

Keskeistä surua ensisijaisena tarjoavan ja tunteilla mässäilevän iltapäivälehdien tai miksei päivälehdienkin äärellä olemisessa on se, että surun ja kärsimyksen kokeminen ja niiden kuvaaminen on Saresman (2007, 173) mukaan poliittinen teko. Se voi joko ylläpitää vallitsevaa status quota eli vallitsevaa asioiden tilaa, tai avata uusia mahdollisuuksia. Surun kautta voidaan vahvistaa yhteisön kollektiivisia rakenteita ja tuottaa sosiaalista valtaa uusintavia tai sitä ylläpitäviä käytäntöjä. Surun kautta voidaan myös luoda yhteisöjä ”me” ketkä suremme, ja ne, ketkä jäävät

tuon surun ulkopuolelle. Myös sillä, kenen kuolema on surun arvoinen ja kenen kuolema on merkityksellinen, media tuottaa ja uusintaa yhteiskunnallisia valtasuhteita sekä sosiaalisten rakenteiden järjestelmää yhä uudelleen ja uudelleen. Journalismi, jossa keskeisiksi nousevat speaktaakkelimainen uutisointi julkisten kuolemasta sekä katastrofien ja onnettomuuksien yhteydessä näyttäytyvä kuolema, on varsin kaukana siitä tasosta, jossa normaali, tavallinen ihminen kohtaa kuoleman.

Journalismi, joka tarjoaa keskeisenä lukijan roolina ”surijan” roolia tarjoaa myös tietynlaisen yhteisöllisyyden ihannetta tai pakkoa, mahdollisesti kieltäen toisenlaisen yhteisöllisyyden tai toisenlaisen suremisen mahdollisuudet. Journalismi, jossa ”surupuhe” ja näyttävä julkisten henkilöiden kuolemien ”yhteinen” sureminen, on yleistä, voi kategorisoida näyttävän ja tunnekylläisen suremisen ainoaksi oikeaksi tavaksi suhtautua kuolemaan. Ongelmallista tämä voi olla sikäli, että kaikki eivät välttämättä tunnista itsessään tällaista suremisen tapaa tai halua sitä noudattaa. Ne, joita yhteinen surupuhe ei kosketa, eivät myöskään pääse saman yhteisyyden piiriin.

On mielestäni kuitenkin huomioitava, että lukijan omat tunteet eivät välttämättä vastaa lehden tarjoamia ”surijan” tunteita. Voihan olla, että lukija ei tunnista itseään surevana kansalaisena tai yksilönä, vaan saattaa jopa vierastaa ylenpalttista ”suremisen” tuottamista. Voi olla, että jos ja kun suru valtaa alaa iltapäivälehdissä tai päivälehdissä ja muuttuu arkiseksi, jokapäiväiseksi käsitteeksi, siihen muuttuvat tunteemme itse asiassa neutralisoituvat tai jopa tyhjentyvät merkityksistä. Surun painottaminen ja tunteilla mässäily voi pahimmillaan johtaa siihen, että siihen liittyvät sanat ja kuvailut yleistyvät niin paljon, ettei lukija enää niihin reagoi halutulla tavalla, vaan päinvastoin näkee suruntuottamiskurssin taakse ja tajuaa sen olevan rakennelma, median luomaa kuvausta. Tällöin voi syntyä vastareaktioita ja vieraantumisen tunnetta kyseisenkaltaisesta journalismista, tai jopa sille irvailemista. Näin hyvä tarkoitus, ikävien tapahtumien kuvaus, voikin karnevalisoitua tahattomasti – surusta voi tulla päivittäiskauraa, jolla jokainen uutinen on kuorrutettu, mutta joka on menettänyt alkuperäisen merkityksensä ja tunteisiin vetoavuutensa. Mässäilyssä on aina se vaarana, että kohta mikään ei enää maistu miltään.

Intimisoidussa julkisuudessa privaatti elämänalue, kuten tunteet ja seksi, tuodaan julkiselle kentälle. Näreen (2005, 8) mielestä keskeinen kysymys julkisuuden intimisoitumisen aikakaudella on se, mitä tapahtuu kyvyllämme tuntea. Näre siis esittää tulkintaa, jossa ihmisten oma kyky kokea tunteita tulisi hauraammaksi ja heikommaksi sen vuoksi, koska mediassa tunteita ikään kuin

”pakkosyötetään” meille päivittäin. Näin ihmisiltä voi kadota jopa kosketus ”todellisiin” aitoihin tunteisiin, kuten suruun, intohimoon tai rakkauteen. Jos ihminen elää tunteita vain medioituneen maailman kautta, hänen oma kosketuksensa näihin tunteisiin voisi siis jäädä hauraammaksi, ja toisaalta hänen oma tilansa, oma ”intiimi” maailmansa omine tunteineen, saa heijastuksia tästä median välittämästä ylenpalttisesta suremisesta tai seksuaalisuudesta. Mielestäni tällainen uhkakuva on olemassa ainakin kuolemaa koskettavan aineiston perusteella. Jos lukija tottuu tällaiseen surukuvastoon, se ei välttämättä enää kosketa eikä hätkäytä, vaan ehkä pelkääntään kyynistyttää tai pitkästyyttää.

Aineistossa oli ”aktiivisen suremisen” ja surupuheen korostumisen lisäksi muitakin piirteitä, joissa painotettiin aktiivisuutta ja ihmisten oma-aloitteisuutta. Näitä aktiivisuutta korostavia piirteitä oli esimerkiksi sankaridiskurssissa, jossa kuvailtiin Kirkaa kaikin tavoin mestarilliseksi musiikin saralla mutta myös perheenisänä, eli (lähes) täydellisenä nyky-yhteiskunnan suorittavana jäsenenä, sekä kuoleman yllätyksellisyyden diskurssissa, jossa painotettiin Kirkan hyvää kuntoa ja kuntoilua useaan otteeseen. Toisaalta myös Viimeiset sanani -ohjelmaan liittyen ainakin terapeuttisen merkityksen diskurssissa ja vaikenemisen diskurssissa painottui melko aktiivinen ihmiskuva. Perusoletuksena oli se, että ihminen ensinnäkin haluaa keskustella kuolemasta, tai jos ei halua, niin hänen ainakin yhteiskunnallisesti ajateltuna pitäisi haluta. Ihmisen kasvun ja kehityksen katsottiin vaativan kuolemapuheen tuomista agendalle.

Ihmiskuvaltaan aineisto oli sikäli monin tavoin työteliäisyyttä, henkistä kasvua, ihmisen kehitystä ja suorittamista painottavaa. Tämän voi katsoa heijastavan nykyaikaa sen monine paineineen ja suorittamisvelvoitteineen. On harvoja asioita, joihin ei liittyisi jollain tavalla tekemisen mittaaminen tai ihmisen yhteiskunnallisen hyödyllisyyden arviointi. Jopa kuoleman hetkellä tai kuolevaisuudesta puhuttaessa esiin nostettiin suorittamiseen liittyviä asioita – kuten hyvää työuraa, kovaa kuntoa tai ihmisen halua ja kykyä puhua kuolemasta. Aineistosta ei juuri noussut sellaisia piirteitä, joissa olisi vaadittu yksilöille rauhaa olla hiljaa tai oikeutta vain olla kuolevaisina sellaisina kuin ovat, sen kummemmin sitä ääneen lausumatta tai muille kuuluttamatta. Vaatimattomuus, hiljaisuus tai syrjäänvetäytyvyys eivät olleet tämän tutkimuksen aineistossa vaihtoehto, eikä puhuttu siitä, että joku omaehtoisesti voisi tutkiskella kuolemaa ja kuolevaisuutta hiljaa mielessään.

Aktiivisen ihmistyyppin ihannointi tai sen esille tuominen lähes ainoana ihmistyyppinä kategorisoi samalla ihmisiä sosiaalisesti arvottaen vähemmän aktiiviset ja vähemmän sosiaaliset ihmiset

alemmaksi kuin ”suorittajat” ja aktiiviset itsensä kehittäjät. Näin tullaan vaatineeksi suorittamista ja itsensä kehittämistä, ilman että tätä vaatimusta koskaan suoraan ääneen esitetäänkään. Sosiaalisten valtarakennelmien luominen ja ylläpitäminen on piilovaikuttamista, jota journalismi näin ollen tekee enemmän tai vähemmän tahattomasti. Kuolemaan kytkeytyvien sosiaalisten valtarakennelmien luominen voi olla omiaan lisäämään ihmisten kokemaa eriarvoisuutta tai alemmuuden tunnetta, jos he eivät löydä itsestään kuvatunkaltaisia kuntoilijoita, kuolemasta aktiivisesti keskustelijoita tai kuolevaisille tuen antajia.

8.3 Tutkimusprosessin kulusta

Tutkimusprosessi on omalla kohdallani ollut pitkä ja polveileva. Lähdin liikkeelle oletuksesta, että yhteiskunnan muuttuminen modernista postmoderniin näkyisi jotenkin suomalaisten sanomalehtien kuolemauutisoinnissa. Päädyin kirjoittamaan työn alkupuolelle luvun postmodernin piirteistä. Aineistoon tutustuin paremmin vasta, kun olin jo kirjoittanut ensimmäiset versiot teorialukuista 2&3. Jälkiviisaana on helppo sanoa, että aineistolähtöisempi tutkimustapa olisi voinut olla järkevämpi. Toisaalta koen, että postmodernin teorian kautta sain tutkimukseen poikkitieteellistä otetta. Muokkasin teorialukua 3 vielä aivan tutkimuksenteon loppuvaiheessa, kun suomalainen väitöskirja aiheesta valmistui. Teoria muuntui siis pitkän matkaa ja sai lopullisen muotonsa kuitenkin lopulta vasta aineiston analyysin muotoutuessa ja valmistuessa. Kuten työni teoria, myös tutkimuskysymykset elivät pitkän matkaa. Alkuperäinen kysymys oli ”miten suomalaisissa sanomalehdissä rakennetaan kuvaa kuolemasta”. Se muuntui lopulta muotoon miten suomalaisissa sanomalehdissä puhutaan kuolemasta, koska koin, että rakennusaineisten pilkkominen olisi vaatinut vastatakseen myös jonkinlaista tekijöiden haastattelua tai juttujen taustojen avaamista, mikä olisi vaatinut jälleen erillisen työvaiheensa.

Hieman suppeampi aineisto olisi ollut varmaan kevyempi käsitellä ja helpompi analysoida. Pelkästään Kirkan kuolemasta olisin saanut varmasti työn kasaan, mutta en halunnut rajautua käsittelyssäni ainoastaan julkkiskuolemaan, vaan pohtia myös yleisemmän tason kuolemauutisointia. Työstäni muodostui siis ikään kuin kahden tapauksen erillinen analyysi, ja niiden synteesi lopuksi.

Työ eteni vaiheittain teoriasta aineistoon ja takaisin teoriaan. Käytin määrälliseen analyysiin melko paljon aikaa ja se oli työläs vaihe. Diskurssianalyysissä koin ongelmalliseksi sen, että metodi ei ole yhtenäinen eikä anna selkeitä ohjeita analyysin tekoon. Käytin työssä apuna muun muassa Kimmo Mäkilän tutkimusta ja sen kuvailuja analyysinteosta ja prosessin vaiheista. Kuitenkaan diskurssien tarkka rajaus ja nimeäminen eivät tuntuneet kivuttomilta. Metodina diskurssianalyysi olisi ehkä sopinut paremmin hieman toisentyyppiseen aineistoon, sillä etenkin Kirkan kuolemasta kertovista jutuista valtaosa oli lopulta hyvin samantyyppisiä, surua ja tunnetta sekä samalla sankaruutta korostavia.

Keskeinen tutkimusprosessiin liittynyt ongelma oli ajankäytön hajanaisuus. Täysipäiväisen työn ohessa gradun teko muuttui väkisinkin katkonaiseksi, ja kun tutkimuksen tekoon tuli pitkiä taukoja, joutui työhön orientoitumaan aina uudelleen, mihin meni aikaa.

8.4 Jatkotutkimuksen aiheita

Kuolemauutisoinnin yhteydessä olisi mielestäni mielenkiintoista ja relevanttia tarkastella hieman erilaisen aineiston kautta sitä, miten hidas muutos, positiivinen muutos tai arjen tason muutos näkyy sanomalehdissä tai aikakauslehdissä. Tällaisia hitaita muutoksia voisivat olla kuoleman siirtyminen laitoksiin, kuolevien hoidon monipuolistuminen, kuolemaan liittyvien pelkojen moninaistuminen, kristinuskon aseman heikkenemisen myötä tapahtunut ”oikeanlaisten” kuolemapuheen mallien väheneminen tai toisaalta moninaistuminen ja medikalisaation vaikutukset kuolemasuhteeseen. Nämä kaikki ovat teemoja, joita ei voi kuitata eikä selittää nopeina muutoksina, vaan pikemminkin hitaina, pitkällisinä ja monipolvisina prosesseina. Nämä kaikki ovat myös teemoja, jotka eivät välttämättä nouse etenkään iltapäivälehdien agendalle, ellei niihin liity dramatiikkaa tai poikkeavuutta.

Mielestäni olisi myös tarpeen tehdä tutkimusta, jossa kysyttäisiin lehtien tekijöiltä itseltään, miten kuolemaan liittyvien aiheiden käsittelyä on ohjeistettu esimerkiksi sanomalehtien sisäisissä tyylioppaissa tai niin sanotuissa journalismin teon oppaissa. Näiden tyylikirjojen tai linjapapereiden vertailu voisi antaa reaalista kuvaa siitä, miten kuolemaa päivittäin uutisissaan käsittelevät lehdet itse asiassa toimivat, ja mihin niiden toiminta perustuu. Näin voisi tutkia, onko kuolemaan liittyvä

uutisointi sattumanvaraista päivittäisen uutistilanteen mukaista reagoitua, vai nojaako se enemmän sovittuihin linjauksiin ja periaatteisiin.

Itseäni kiinnostaisi kuolemauutisointiin liittyen myös sellainen näkökulma, jossa tutkittaisiin, miten vanhuutta ja vanhuksia representoidaan suomalaisessa mediassa. Ihmisten ikääntyminen tuo koko ajan lisääntyvän määrän ihmisiä vanhuuden piiriin. Olisi mielenkiintoista tarkastella, miten ”vanhuus” ja ”vanhukset” on suomalaismedioissa kategorisoitu, millaisia piirteitä heihin liitetään ja missä asioissa heille annetaan sananvaltaa. Tämä aihe kiinnostaisi etenkin sen takia, että samalla voisi tutkia, miten vanhusten kuvailussa painottuisi tässä työssä esiin noussut aktiivinen ja suorittava ihmiskuva.

Kaiken kaikkiaan kuolemaan liittyvän gradun tekeminen on ollut pitkä ja mielenkiintoinen prosessi, jonka aikana aiheeseen tuli tutustuttua monelta kantilta. Ehkä hyvä hetki lopettaa tutkimus on päättää se toteamalla, että kuolema on mediassa esillä määrällisesti paljon, mutta aihetta syvällisesti pohtien vähän. Jollain tavalla avartavaa on kuitenkin sen huomaaminen, että jo aikoja sitten on keskusteltu tismalleen samoista teemoista kuin mediassa ja journalismissa 2000-luvulla – eli kuoleman merkityksestä yhteiskunnassa sekä kuoleman kieltämisestä. Ehkä onkin niin, että sukupolvi sukupolven jälkeen kuoleman mysteeri kiinnostaa tutkijoita, eikä mikään sukupolvi saa tätä mysteeriä lopullisesti ratkaistua.

Vähin, mitä media ja journalistit voisivat tehdä, ja mitä itsekin tulen omassa työssäni maakuntalehdessä tekemään, on kuolemaan liittyvien pelkojen, mielipiteiden, arvojen ja tiedon välittäminen, sekä siinä maailmassa mukana oleminen, jossa yhä useampi vanheneva suomalainenkin on.

Kuolevaisuuden tiedostaminen, mutta silti elämässä kiinni pysyminen on varmaan monelle ensi alkuun kohtuullisen hyvä tavoite. Kohti kuolemaa, mutta ensin hetki hyvää elämää.

LÄHTEET

Aineistolähteet

Helsingin Sanomat,
 Ilta-Sanomat
 ja Keski-suomalainen 29.1 – 4.2.2007, 14 – 20.1.2008.

Kirjallisuus

Alasuutari, Pertti 1993. Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.

Aries, Philippe 1983. The hour of our death. Harmondsworth : Penguin Books.

Bauman, Zygmunt 1992. Mortality, immortality and other life strategies. Cambridge: Polity Press.

Bauman, Zygmunt 1993. Postmodern ethics. Oxford: Blackwell.

Bauman, Zygmunt 1996. Postmodernin lumo. Suom. Jyrki Vainonen. Tampere: Vastapaino.

Tommila, Päiviö 1988. Suomen lehdistön historia 5. Hakuteos Aamulehti - Kotka Nyheter.
 Sanoma- ja paikallislehdistö 1771–1985. Toimittaneet Ulla Ekman-Salokangas, Eeva-Liisa
 Aalto & Raimo Salokangas. Kuopio: Kustannuskiila.

Elias, Norbert 1985. The loneliness of the dying. Oxford: Blackwell.

Fairclough, Norman 1997. Miten media puhuu. Suom. Virpi Blom & Kaarina Hazard. Tampere:
 Vastapaino.

Ghersetti, Marina 2000. Sensationella berättelser: en studie av nyheter från Angola 1987 och om prinsessan Diana 1997 i dagstidningar, radio och TV. Akademisk avhandling för filosofie doktorexamen. Göteborgs universitet, institutionen för journalistik och masskommunikation.

Giddens, Anthony 1990. *The Consequences of modernity*. Cambridge: Polity Press.

Gripsrud, Jostein 2000. Tabloidization, popular journalism and democracy. Teoksessa Sparks, Colin & Tulloch, John (toim.), *Tabloid tales. Global debates over media standards*. Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield, cop.

Gunter, Barrie 2002. The quantitative research process. Teoksessa Jensen, Klaus Bruhn (toim.), *A Handbook of media and communication research: qualitative and quantitative methodologies*. s. 209–234. Lontoo: Routledge.

Heiskala, Risto (toim.) 1994. *Sosiologisen teorian nykysuuntauksia*. Helsinki: Gaudeamus.

Herkman, Juha 2005. *Kaupallisen television ja iltapäivälehtien liitto. Median markkinoituminen ja televisioituminen*. Tampere: Vastapaino.

Hujanen, Jaana 2006. Yleisön palvelu markkinaehtoistuvan median journalistien itseymmärryksessä. Artikkelit lehdessä *Tiedotustutkimus* 2/2006 s. 30–43.

Huovila, Tapani 2001. *Toimittaja – vastuussa oleellisesta muutoksessa*. 4. uudistettu painos. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Huovila, Tapani 2005. *Toimittaja – tiedon etsijä ja vaikuttaja*. Helsinki: WSOY.

Hvitfelt, Håkan 1989. *Nyheterna och verkligheten. Byggstenar till en teori*. Göteborg: Göteborgs universitet.

Jallinoja, Riitta 1991. *Moderni elämä. Ajankuva ja käytäntö*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen Eero 1993. Diskurssianalyysin aakkoset. 1. painos. Tampere: Vastapaino.
- Kangas, Lasse 2007. Painetun sanan elämää. Keski-Suomi ja Keskisuomalainen 1871–2007. Jyväskylä: Keskisuomalainen Oyj.
- Kilpi, Timo. Uutisia, historiaa ja puheenaiheita. Ilta-Sanomat 75v. Helsinki: WSOY 2007.
- Kunelius, Risto 2001. Viestinnän vallassa. Johdatusta joukkoviestinnän kysymyksiin. 1–3. painos. Helsinki: WSOY.
- Mattlar, Markus 2009. Protesti, vitsi vai äärioikeiston nousu? Tony Halmeen vaalivoitto ja radikaali oikeistopopulismi suomalaisessa politiikan journalismissa. Journalistiikan lisensiaatin työ. Jyväskylän yliopisto, viestintätieteiden laitos.
- Miettinen, Jorma 1984. Toimitustyö. 1. painos. Helsinki: Gaudeamus.
- Mäkilä, Kimmo 2007. Tuhoa, tehoa ja tuhlausta. Helsingin Sanomien ja New York Timesin ydinaseutisoinnin tarkastelua diskurssianalyttisestä näkökulmasta 1945–1998. Journalistiikan väitöskirja. Jyväskylän yliopisto, viestintätieteiden laitos.
- Näre, Sari 2005. Julkisuudesta ja intimiteetistä. Helsinki: Kirjapaja.
- Pentikäinen, Juha 1990. Suomalaisen lähtö. Kirjoituksia pohjoisesta kuolemankulttuurista. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Peräkylä, Anssi 1990. Kuoleman monet kasvot. Identiteettien tuottaminen kuolevan potilaan hoidossa. Tampere: Vastapaino.
- Pietilä, Jyrki 2008. Kirjoitus, juttu, tekstielementti. Suomalainen sanomalehtijournalismi juttutyyppeiden kehityksen valossa printtimedian vuosina 1771–2000. Journalistiikan väitöskirja. Jyväskylän yliopisto, viestintätieteiden laitos.

- Raittila, Pentti 1996. Uutinen Estonia. Kriisiviestintä ja journalismin etiikka koetuksella. Tampere: Tampere University Press.
- Ruuskanen, Sauli 2010. Kuolema iltapäivällä. Postmoderni subjekti ja reaalinen iltapäiväjournalismissa. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos.
- Saari, Heikki 2007. Isku tajuntaan! Suomen iltapäivälehdistön lyhyt historia. Helsinki: Johnny Kniga Kustannus.
- Saresma, Tuija 2007. Omaelämäkerran rajapinnoilla. Kuolema ja kirjoitus. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Seale, Clive 1998. Constructing death. The sociology of dying and bereavement. Cambridge : Cambridge University Press.
- Seppänen, Janne 2005. Visuaalinen kulttuuri. Teoriaa ja metodeja mediakuvan tulkitsijalle. Tampere: Vastapaino.
- Sipola, Simo 1998. Lisää koskettavuutta – miten käy uutisen? Teoksessa Anu Kantola & Tuomo Mörä (toim.), Journalismia! Journalismia?, s. 83–98. Porvoo, Helsinki, Juva: WSOY.
- Sparks, Colin 2000. Tabloid tales. Global debates over media standards. Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield , cop.
- Sulkunen, Pekka 1994. Sosiologian avaimet. Näkökulmia yhteiskuntaan. Porvoo, Helsinki, Juva: WSOY.
- Tommila, Päiviö & Salokangas, Raimo 1998. Sanomia kaikille. Suomen lehdistön historia. Helsinki: Edita.
- Valtonen, Sanna 1998. Hyvä, paha media. Diskurssianalyysi kriittisen mediatutkimuksen menetelmänä. Teoksessa Anu Kantola, Inka Moring & Esa Väliverronen (toim.), Media-

analyysi. Tekstistä tulkintaan. 1. painos. Helsinki: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.

Sähköiset lähteet

Kuolemansyytilasto 2008. Tilastokeskus 18.12.2009.

http://www.stat.fi/til/ksyyt/2008/ksyyt_2008_2009-12-18_tie_001.html

(viitattu 15.4.2010)

Tarkastetut levikit vuodelta 2009. Levikintarkastus Oy 23.4.2010.

<http://www.levikintarkastus.fi/levikintarkastus/tilastot/Levikkitilasto2009.pdf>

(viitattu 28.4.2010)

LIITE 1

Diskurssianalyysissa käytetty aineisto

Helsingin Sanomat:

(julkaisupäivämäärä, otsikko)

- 1.2.2007 Kirka 1950-2007
- 1.2.2007 Keikkailu oli Kirkalle henki ja elämä
- 1.2.2007 Rocklaulajan mittapuu Kruununhaasta
- 4.2.2007 Pelkää tai kuole

- 18.1.2008 Kuolema televisiossa
- 18.1.2008 Ihmisten kuolema ei kuulu tositelevisioon
- 18.1.2008 Jo kolme halukasta kuolema-sarjaan
- 19.1.2008 Syntymä ja kuolema kuohuttavat Hollannin televisiossa
- 20.1.2008 Kuoleman käsittely uhkaa pinnallistua

Ilta-Sanomat:

- 1.2.2007 Kirkan kotitalo hiljeni
- 1.2.2007 Levyt loppuivat kaupoista
- 1.2.2007 ”Nyt oli Kirkan aika lähteä”
- 1.2.2007 Väsymys huolestutti
- 1.2.2007 Kirka puhkui tanssi-intoa
- 1.2.2007 Suru seuraa tanssiohjelmaa
- 1.2.2007 Niin paljon jäi kesken
- 1.2.2007 Surun pyyhit silmistäni
- 1.2.2007 Kirkan matkassa
- 1.2.2007 Mestarit areenalla
- 1.2.2007 Tämä oli sokki
- 1.2.2007 ”He olivat kukoistava pari”
- 1.2.2007 Paula oli suurin rakkaus
- 1.2.2007 Musikaalisuus periytyi lapsille
- 1.2.2007 Silloin ihminen kaunein on
- 1.2.2007 Haitari kainalossa kouluun
- 1.2.2007 Varrella virran
- 1.2.2007 Surun pyyhit silmistäni
- 1.2.2007 Rock sai Kirkan syttymään
- 1.2.2007 Kaksi Babitzineista on poissa
- 1.2.2007 Hautaan ei mennä marssijärjestyksessä
- 1.2.2007 Muistan kyynelsilmät jotka jäivät katsomaan
- 2.2.2007 Remun äiti muistaa Kirkaa
- 2.2.2007 Ystävät murtuivat
- 2.2.2007 ”En vaan jaksa”
- 2.2.2007 Perhe jätti jäähyväiset
- 2.2.2007 ”Kirkaa odotettiin harjoituksiin”
- 2.2.2007 Menetti kaiken tuplasti
- 2.2.2007 Pankinjohtajan luottamus pelasti
- 2.2.2007 Ylivoimaisesti paras

2.2.2007 Mikä on Kirkan paras kappale
2.2.2007 Lukijoiden omat kuvat
2.2.2007 Kirkalta jäi vain vähän omaisuutta
3.2.2007 Hyvästit ystävälle
3.2.2007 Kuin tähtenä taivaalla
3.2.2007 Haudattiin kuten toivoi
3.2.2007 Veljiensä viereen
3.2.2007 Kuoli hetkessä kuten isänsä
3.2.2007 ”On niin kova ikävä”

16.1.2008 Kuolemasta tv-viihdettä?
16.1.2008 Arkkiatri Pelkonen: Kieltäisin jos voisin
16.1.2008 Hollannin sarjassa nuoria potilaita
16.1.2008 Kestäkö katsoa?
16.1.2008 Näytetäänkö myös kuolema?
17.1.2008 Kuollaan pois!
17.1.2008 ”Mautonta, Yle”
17.1.2008 Formaatin isä: Kyse ei ole tosi-tv:stä
18.1.2008 Ylen kohusarjaan jo halukkaita
19.1.2008 Toiseksi viimeiset sanani

Keskisuomalainen:

1.2.2007 Kirka jatkoi keikkauraansa kuolemaansa asti
1.2.2007 Kirka Babitzin kuollut
1.2.2007 ”Vakikalustoon kuulunut laulaja”
1.2.2007 Fanclubille satamäärin surunvalitteluviestejä
1.2.2007 Willberg, Hecgtor ja Norres järkyttyivät
3.2.2007 Kirka haudattiin Sammyn viereen
4.2.2007 Legendat elävät kuollessaan
4.2.2007 Ja hänen leijansa leikkii kaupungin pilvikatolla

16.1.2008 Yle etsii kuolevia uuteen tv-ohjelmaan
16.1.2008 Kuuluvatko kuolevat telkkariin?
18.1 Roy Aalderink pitää Viimeiset sanani -ohjelmaa eettisenä
19.1.2008 Kuolemasta voi kertoa televisiossa
20.1.2008 Emeritusarkkipiispa Vikström tuomitsee Ylen kuolemasarjan